

Wuj chrij ri xquibanala' ri apóstoles

Re wuj re' xtz'ibex riche (rixin) chi nuk'alajsaj chkawech ri achique xquibanala' ri apóstoles, tek ri Jesús c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki' y xbe el chila' chicaj. Re wuj re' xtz'ibex ruma San Lucas ri xtz'iban chuka' ri Evangelio San Lucas, rumari' chi ri nabey mocaj chare re wuj re' nubij: Chupan ri nabey wuj ri xintz'ibaj chawe riyit nimalaj Teófilo. Re wuj re' nubij chuka' tek ri apóstoles c'a quimolon na qui' pa tinamit Jerusalem, can xka wi pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi'. Y tek quic'ulun chic ri Lok'olaj Espíritu, can xebe c'a chi nej chi nakaj chutzijoxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri winek, can achi'el ri xchilabex ca chique ruma ri Jesús. (Hch. 1.8).

Chupan ri tanaj 1 mocaj 15 y napon c'a pa mocaj 3 chare ri tanaj 8, nuk'alajsaj chkawech ri achique rubanic tek xtz'ucutej ri iglesia ri chiri' pa tinamit Jerusalem.

Ri tanaj 8 mocaj 4 y napon c'a pa mocaj 25 chare ri tanaj 12, nubij ri achique xquiben ri apóstoles tek xebe chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios pa tak nic'aj chic lugares ri yec'o chunakajal ri ruwach'ulef Israel.

Ri tanaj 13 napon c'a pa mocaj 28 chare ri tanaj 14, nubij tek ri Pablo xbe ri nabey mul chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios pa tak nic'aj chic ruwach'ulef.

Ri tanaj 15 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 35, nubij tek xquimol qui' ri apóstoles quiq'ui ri ancianos ri yec'o pa Jerusalem, riche (rixin) chi niquich'ob wi niban o ma niban ta ri circuncisión chique ri ma ye israelitas ta ri yeniman ri Dios.

Ri tanaj 15 mocaj 36 y napon c'a pa mocaj 22 chare ri tanaj 18, nubij tek ri Pablo xbe pa rucamul chiq-

uitz'etic ri kach'alal ri yec'o pa tak tinamit ri acuchi (achique) xk'ax wi ri nabey mul. Y xutzijoj chuka' ri ruch'abel ri Dios pa tak nic'aj chic lugares.

Ri tanaj 18 mocaj 23 y napon c'a pa mocaj 16 chare ri tanaj 21, nubij tek ri Pablo xbe ri rox mul chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios.

Ri tanaj 21 mocaj 17 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 28, nubij tek ri Pablo xchapatej cuma ri aj k'atbel tak tzij ri pa Jerusalem. Xchapatej ruma nutzijoj ruch'abel ri Dios y xuc'uex chiquiwech ca'i' oxi' aj k'atbel tak tzij y pa ruq'uisbel xuc'uex c'a pa Roma riche (rixin) chi xk'at tzij pa ruwi'.

Ri Lok'olaj Espíritu tzujun (sujun) ca

¹ Nimalaj Teófilo,* chupan c'a ri jun wuj ri xintz'ibaj el chawe nabey, ntz'iban c'a el ri samaj ri xutiquiriba' ca rubanic ri Jesús, y ri xutiquiriba' chuka' ca ruc'utic chiquiwech ri winek. ² Y xutanaba' ca rubanic chupan ri k'ij tek Riya' xbe chila' chicaj.† Pero tek Riya' c'a ma jane nibe ta el chila' chicaj, riq'ui ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu xubij c'a chique ri ru'apóstoles ri ye rucha'on, ri rajawaxic chi niquben ca, tek Riya' xtibe.‡ ³ Y Riya' can xutij pokon, y xcamisex. Pero tek Riya' c'astajnek chic pe, xuc'utula' c'a ri' chiquiwech.§ Cawinek k'ij ri xubanala' queri'. Y c'o nic'aj chic ri xubanala' riche (rixin) chi netamex chi can q'ues wi. Y c'o c'a chuka' ri xubila' chique chrij ri rajawaren ri Dios.

⁴ Y c'o c'a jun bey tek ri Jesús y ri ye ru'apóstoles quimolon qui', ri Jesús xubij chique: Quixc'oje' c'a re wawe' pa tinamit Jerusalem,* y tiwoyobej ri nbin chiwe;

* 1:1 Lc. 1.3. † 1:2 1 Ti. 3.16. ‡ 1:2 Mt. 28.19; Mr. 16.15; Jn. 20.21.

§ 1:3 1 Co. 15.5. * 1:4 Lc. 24.49.

tiwoyobej c'a ri rutzujun (rusujun) pe ri Nata' Dios chi can xtuya' wi c'a chiwe.† 5 Ruma riyix iwetaman chi ri Juan riq'ui ya' xeruben wi bautizar ri winek. Yac'a riyix, pa ca'i' oxi' k'ij apo, riq'ui ri Lok'olaj Espíritu xquixban wi bautizar,‡ xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xtzolin el chila' chicaj

6 Y ri quimolon c'a qui' xquic'utuj c'a chare ri Jesús: Ajaf, ¿la maya ta c'a k'ij re' tek naben chake riyoj israelitas chi nic'oje' chic jun bey ri k'atbel tzij pa kak'a'? xecha' chare.

7 Yac'a ri Jesús xubij chique: Pa ruk'a' c'a ri Nata' c'o wi achique tiempo xtibanatej ri', y ma rajawaxic ta chi niwetamaj§ riyix. 8 Xaxu (xaxe wi) c'a tiwetamaj, chi tek ri Lok'olaj Espíritu xtika pe pan iwi', xtic'ul c'a ri uchuk'a', y xquinik'alajsaj chique ri winek pa tinamit Jerusalem, y chique ri winek ri yec'o pa nic'aj chic tinamit wawe' pa rucuenta ri Judea y pa rucuenta ri Samaria, y chique chuka' quinojel ri winek ri yec'o pa ronojel re ruwach'ulef.

9 Y can xu (xe wi) chic c'a ri ch'abel ri' ri xubij ca. Y ri yec'o riq'ui ri Jesús chiri', can niqitzu' c'a tek xyacatej el chiquiwech pa cak'ik', y xoc el pa jun sutz', y ma xquitz'et ta chic. 10 Y ri apóstoles can c'a quitzuliben na c'a el ri xbe chicaj. Tek c'a xquina' xebec'ulun pe ye ca'i' achi'el achi'a' quiq'ui, ri ye quicusan sek tak tziek. 11 Y riye' xquibij c'a chique ri ye ru'apóstoles ca ri Jesús: Achi'a' ri yixpe pa Galilea, ¿achique ruma tek yixtzu'un chicaj? Re Jesús re xitz'et chi xbe chicaj re wacami, xa can xtipe chic jun bey. Y can achi'el re xuben el re xbe, can queri' chuka' xtuben tek xtipe chic,* xecha'.

Ri Matías xoc apóstol pa ruq'uexel ca ri Judas

† 1:4 Jn. 14.16, 26; 15.26; 16.7. ‡ 1:5 Hch. 11.16. § 1:7 1 Ts. 5.1.

* 1:11 Ap. 1.7.

¹² Y ri apóstoles xe'el c'a pe chiri' pa ruwi' ri juyu' ri Olivos rubi', y xetzolin pa tinamit Jerusalem. Ri juyu' Olivos xa ma nej ta c'o wi chare ri Jerusalem, xa achi'el pa jun kilómetro. ¹³ Y tek xe'apon c'a, xejote' el ri pa ruca'n tanaj (wik) jay ri acuchi (achique) ri can yec'o wi pe ri Pedro, ri Jacobo, ri Juan, ri Andrés, ri Felipe, ri Tomás, ri Bartolomé, ri Mateo, ri Jacobo ri ruc'ajol ri jun achi Alfeo rubi', ri Simón ri c'o quiq'ui ri achi'a' ri nibix Zelotes chique, y ri Judas[†] ri rach'alal ri Jacobo. ¹⁴ Y quinojel riye' can junan quiwech quibanon y can ma yetane' ta chi niqubien orar, ye cachibilan ri ixoki', y chuka' ri María ri rute' ri Jesús, y ri ye rach'alal[‡] ri Jesús.

¹⁵ Y jun c'a chique ri k'ij ri' tek quimolon c'a qui' achi'el xa ye ciento veinte kach'alal, ri Pedro xpa'e' anej chiquiwech, y xubij c'a chique: ¹⁶ Wech aj Israel, ri jun ka-rey ri xc'oje' ojer ca ri xubini'aj David, rutz'iban c'a ca ri ch'abel ri xeruya' ri Lok'olaj Espíritu[§] pa ránima. Chupan c'a ri wuj ri rutz'iban ca riya', c'o c'a ri nubij chrij ri Judas* ri xoc uc'uey bey quiche (quixin) ri winek ri xebe chuchapic ri Jesús. Can queri' wi c'a c'o chi xbanatej.[†] ¹⁷ Y ri Judas[‡] ri' can xoc wi kachibil, y xsamej c'a chkacojol. ¹⁸ Y riq'ui ri puek ri xuc'ul ruma xujech el ri Jesús, riq'ui ri puek ri' xlok'bex wi jun ulef. Ri Judas xucamisaj ri'.[§] Riya' xbech'ique' pe ruwi', y ronojel ri rupan c'a quela' xeka wi, tek xka pan ulef. ¹⁹ Y quinojel c'a ri winek aj Jerusalem xquetamaj, y rumari' tek Acéldama xbix chare ri ulef ri'. Ntel chi tzij jun ulef riche (rixin) quic'.* ²⁰ Rumari' bin ca chupan ri wuj ri Salmos rubi':
Man ta jun c'a xtic'oje' chupan ri rachoch,

† 1:13 Jud. 1. ‡ 1:14 Mt. 13.55. § 1:16 2 S. 23.2. * 1:16 Jn. 18.3.

† 1:16 Sal. 41.9. ‡ 1:17 Lc. 6.16. § 1:18 Mt. 27.5, 7. * 1:19 Mt. 27.8.

xa xtimalix ta ca.†

Y chuka' nubij:

Xa xtoc ta jun chic ruq'uexel riche (rixin) chi nipa'e' ca
chuwech ri rusamaj,‡

nicha'.

²¹ Rumac'ari', can rajawaxic c'a chi nikacanoj jun ruq'uexel, pero can ya ri chiquicojol ri achi'a' ri can ronojel tiempo yec'o pe kiq'ui, y ri can ye benak wi kiq'ui tek xc'oje' ri Ajaf Jesús. ²² Jun chique ri can yec'o pe kiq'ui tek xban bautizar ri Jesús ruma ri Juan, y can c'o kiq'ui tek xbe ri Jesús chila' chicaj. Yari' ri tikacha'. Y can rajawaxic c'a chi riya' nuk'alajsaj junan kiq'ui riyoj achique rubanic tek ri Jesús caminek chic el y xbec'astej pe.

²³ Y yac'ari' tek xquiya' apo quibi' ye ca'i'. Xquiya' apo rubi' ri José ri nibix Barsabás chare y nibix chuka' Justo chare, y xquiya' chuka' apo rubi' ri Matías. ²⁴ Y xquiben c'a orar, quere': Ajaf, riyit ri natz'et ri cánima quinojel, tac'utu' c'a chkawech achique c'a chique re ye ca'i' achi'a' re' ri acha'on, ²⁵ riche (rixin) chi ntoc ca apóstol pa ruq'uexel ri Judas, y nipa'e' chuwech ri samaj. Ruma ri Judas xa xuya' ca ri samaj, ruma ri itzel ri xuben. Y wacami riya' xapon yan chupan ri lugar ri can c'o chi napon wi, xecha'.

²⁶ Y xesaquin c'a, y ya c'a ri Matías ri xkajben chi nic'oje' ca pa ruq'uexel ri Judas riche (rixin) chi ntoc cachibil ri julajuj apóstoles.

2

Ri k'ij tek xka pe ri Lok'olaj Espíritu

¹ Y tek xoka c'a ri k'ij riche (rixin) ri quinimak'ij ri israelitas ri Pentecostés rubi', quinojel c'a ri quiniman ri Ajaf Jesús quimolon c'a qui' pa jun jay. Y junan c'a

† 1:20 Sal. 69.25. ‡ 1:20 Sal. 109.8.

quiwech quibanon. ² Y can majun c'a runabexic tek yari' c'o jun ri xk'ajan pe chicaj, can achi'el tek c'o jun nimalaj cak'ik' ri nik'ajan petenak. Y re' xunojsaj ri jay ri acuchi (achique) quimolon wi qui',* ye tz'uyul. ³ Y ri yec'o c'a chiri', xquitz'et c'a chi achi'el ruxak tak k'ak'† ri nujachala' ri' y jojun ri xec'oje' pa quiwi' chiquijujunal. ⁴ Y xech'o anej pa nic'aj chic ch'abel ri xa ma ye quich'abel ta.‡ Pero queri' xbanatej ruma ri Lok'olaj Espíritu xunojsaj ri cánima, y yari' ri xbano chique riche (rixin) chi xech'o pa nic'aj chic ch'abel.

⁵ Y ri chiri' pa tinamit Jerusalem ri k'ij ri', yec'o c'a ye q'uuy achi'a' israelitas ri ye petenak pa ronojel ruwach'ulef, achi'a' ri can niquiya' wi ruk'ij ri Dios. ⁶ Y tek ri winek xquic'axaj ri xk'ajan, can xquimol c'a apo qui'. Y astape' ri winek ri' xa ma junan ta quich'abel, ruma ma junan ta ri ye petenak wi, pero tek ri ye tzekelbey riche (rixin) ri Jesús xebech'o pe, ri winek xk'ax chiquiwech, ruma can pa jalajoj c'a ruwech ch'abel ri xech'o wi. Ri winek xsach quic'u'x tek xquic'axaj ri'. ⁷ Can xsach wi quic'u'x y xquimey c'a ri xquic'axaj y niquibila' c'a chiquiwech: ¿La ma ye aj Galilea ta cami quinojel re yech'o? ⁸ ¿Y achique c'a ruma tek riyoj nikac'axaj ri niquibij? Tek riyoj xa ma junan ta kach'abel chikajujunal. ⁹ Ruma yec'o chake riyoj ri ye aj pa Judea, yec'o ye petenak ri pa Partia, ri pa Media, ri pan Elam, ri pa Mesopotamia, ri pa Capadocia, ri pa Ponto, ri pan Asia, ¹⁰ ri pa Frigia, ri pa Panfilia, ri pan Egipto, y yec'o chuka' ye petenak más c'a quela' chare ri Cirene ri pa nimalaj ruwach'ulef Africa. Yec'o ye petenak pa Roma. Y chiquicojol riye' yec'o ri can ye israelitas pa calaxic y yec'o nic'aj ri ma ye israelitas ta, pero quibanon chi ye israelitas ruma chi niquinimaj

* 2:2 Hch. 4.31. † 2:3 Mt. 3.11. ‡ 2:4 Mr. 16.17.

ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés. ¹¹ Y yec'o c'a chuka' winek ri ye petenak ri pa Creta y ri pan Arabia. Y quinojel c'a re winek re' xquic'axaj ri nimalaj rusamaj ri Dios, y can pa tak kach'abel chikajujunal xkac'axaj wi, xecha'.

¹² Y quinojel majun bey c'a quitz'eton ta chi nibanatej ta quere'. Rumari' ma niqul ta c'a achique niquich'ob, y niqubila' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a ruma quere' nibanatej? xecha' nic'aj.

¹³ Pero yec'o c'a winek ri xa yetze'en apo chiquij y niqubila' c'a: La winek la' xa ye k'abarela', xecha'.

Tek ri Pedro, c'a nabey mul nutzizoj ri ruch'abel ri Dios chiquiwech ri winek

¹⁴ Y ri Pedro y ri ye julajuj chic apóstoles xebepa'e' c'a pe chiquiwech ri winek. Y ri Pedro xch'o c'a, y xubij: Achi'a' israelitas ri yix petenak pa nic'aj chic ruwach'ulef y riyix ri can yix aj wawe' pa Jerusalem, tiwac'axaj c'a ri xtinbij chiwe, y tiwetamaj ¹⁵ chi chake konojel re kamolon ki' wawe' majun ri k'abarel ta. Man achi'el ta c'a ri nich'ob riyix. Xa c'are' a las nueve, chi c'o ta jun ri k'abarel chic. ¹⁶ Re xbanatej re wacami, can tz'ibatal c'a ca ruma ri profeta Joel, ri achi ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. ¹⁷ Y chupan ri rutz'iban ca riya', ri Dios nubij:

Chupan ri ruq'uisbel tak k'ij, xtinya' pe ri Lok'olaj Espíritu[§] pa quiwi' ri winek,
y ri imi'al y ri ic'ajol xtiquik'alajsaj* ri nbij chique.

Y ri c'a ye c'ajola' na, pa jun achi'el achic' xtiqitz'et ri nk'alajsaj chique.

Y ri achi'a' ye rijita'k chic, pa cachic' c'a ri c'o xquenk'alajsaj chique.†

§ 2:17 Pr. 1.23; Is. 32.15, 16; Ez. 36.27; Hch. 10.45. * 2:17 Hch. 21.9.

† 2:17 Jl. 2.28.

18 Y can xtintek chuka' ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi' ri nusamajel, chi achi'a' chi ixoki', y riye' xtiquik'alajsaj[‡] ri xtinbij chique.

19 Y chuwech ri caj xtinben chi xquebanatej ri majun bey ye tz'eton ta,

y queri' chuka' chuwech ri ruwach'ulef.

Xtinben c'a chi xtitz'et quic', k'ak', y sib ri can achi'el chic nima'k tak sutz'.[§]

20 Y ri k'ij ma xtitzu'un ta chic.*

Ri ic' xtoc achi'el quic'.

Quec'ari' ri xtibanatej nabey tek ma jane noka ta ri nimalaj k'ij riche (rixin) ri Ajaf,

chupan ri k'ij tek xtik'at tzij pa quiwi' ri winek.

21 Y quinojel c'a ri xquec'utun quito'ic chare ri Ajaf, can xquecolotej wi.[†]

22 Y ya chuka' ri' tek ri Pedro xubij: Wech aj Israel, tiwac'axaj c'a jabel re xtinbij chiwe: Ri Jesús ri aj Nazaret, can ya c'a ri Dios ri banayon pe chare chi q'uiy ri xerubanala' chicojol. Xeruben c'a milagros ri majun bey ye tz'eton ta. Can c'o ri xerubanala' Riya' riche (rixin) chi retal chi can ya ri Dios Tata'ixel ri takayon pe. Riyix can iwetaman wi chi queri'.²³ Pero ri Dios xuya' c'a k'ij chi xjach ri Jesús pan ik'a', ruma can queri' ri ruch'obon pe.[‡] Y riyix xiya' pa quik'a' winek ri xa ma niquben ta ri nubij ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi xquicamisaj chuwech cruz.²⁴ Pero riq'ui ri ruchuk'a' ri Dios, ri Jesús xbec'astej pe,[§] y xcolotej pe ri pa ruk'a' ri camic,^{*} ruma chi ri camic ma xcowin ta xch'acon chrij.²⁵ Rumari' ri rey David xucamuluj ca ri ruch'abel ri Jesús tek xubij:

[‡] 2:18 Hch. 21.4; 1 Co. 12.10, 28; 14.1. [§] 2:19 Jl. 2.30. ^{*} 2:20 Mt. 24.29.

[†] 2:21 Ro. 10.13. [‡] 2:23 Hch. 4.28. [§] 2:24 Hch. 4.10; 10.40; 13.30;

17.31; Ro. 4.24; 8.11. ^{*} 2:24 Hch. 3.15.

Can ronojel k'ij ntz'et ruwech ri Ajaf.

Y ruma chi Riya' can c'o pe ri pa wajquik'a',[†] rumari majun achique ta xtibano chuwe chi xtuben ta ca'i' nuc'u'x.

²⁶ Y rumari' niqicot ri wánima, y riq'ui chuka' quicoten yich'o.

Y astape' xquicom, can cukul el nuc'u'x chi nc'ul ri rutzil ri Dios.

²⁷ Riyit nu-Dios, can man c'a xquinaya' ta ca chiquicojol ri caminaki',

ni man c'a chuka' xtaya' ta k'ij chi ri nuch'acul riyin, ri Lok'olaj Ac'ajol,[‡] nik'ey ka.[§]

²⁸ Can ac'utun ri utzilaj bey riche (rixin) ri c'aslen chin-uwech,

y sibilaj xtiqicot ri wánima tek xquic'oje' awuq'ui, nicha' ri rutz'iban ca ri David.

²⁹ Y yac'a chuka' ri' tek ri Pedro xubij: Wech aj Israel, riyix iwetaman chi ri katata' David ri xc'oje' ojer ca, xcom y xmuk.* Y ri panteón ri mukun wi ca, can c'a c'o na re wacami. ³⁰ Y ri David can jun chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Can retaman c'a chi ri Dios xuben jurar chare tek xubij: Ri Cristo jun chique ri ye awiy amam ca,[†] y can yari' c'a ri xtic'oje' ca pan aq'uexel, y xtoc Rey,[‡] quec'ari' xubij ri Dios chare ri David.

³¹ Y ri David, can achi'el xutz'et yan c'a ri xquebanatej. Xch'o chriy ri c'astajbel riche (rixin) ri Cristo, chi ri ránima ma xtic'oje' ta ca chiri' chiquicojol ri caminaki', y chi ri ruch'acul ma xtic'oje' ta chuka' ca riche (rixin) chi nik'ey ka.[§] ³² Y konojel riyoj ketaman y nikatziyoj chi ya ri Dios ri xbano chare ri Jesús riche (rixin) chi xbec'astej pe.* ³³ Y

[†] 2:25 Sal. 16.8. [‡] 2:27 Lc. 1.35. [§] 2:27 Sal. 16.10; Hch. 13.35. * 2:29

Hch. 13.36. [†] 2:30 Ro. 1.3. [‡] 2:30 Lc. 1.32. [§] 2:31 Sal. 16.10; Hch.

13.35. * 2:32 Hch. 2.24; 3.15.

xuc'uex chuka' chila' chicaj ruma ri ruchuk'a' ri Dios,[†] y xuc'ul c'a ri Lok'olaj Espíritu ri tzujun (sujun) ruma ri Tata'ixel. Y tek Riya' xuc'ul yan c'a ri Lok'olaj Espíritu, xutek c'a pe[‡] kiq'ui riyoj, y ya c'a rusamaj re' ri xitz'et y xiwac'axaj el kiq'ui re wacami. ³⁴ Y tek ri David xch'o c'a chrij ri jun ri nic'astej pe chiquicojol ri caminaki', ma chrij ta ka riya' xch'o wi, ruma ri xc'astej el y xbe chila' chicaj, ya ri Cristo. Y ri David rutz'iban chuka' ca:

Ri Ajaf Dios xubij chare ri Wajaf ri Cristo:

Catz'uye' pe re pa wajquik'a'.[§]

³⁵ C'a ya tek xquenyá' na pan ak'a' pan awaken ri ye'etzelan awuche (awixin).

Queri' ri rutz'iban ca ri David.

³⁶ Wacami riyin yich'o c'a chiwe chi'iwonojel ri can yix riy rumam ca ri Israel; riyix ri yixc'o pe y chuka' ri ma yec'o ta pe. Tiwetamaj c'a chi can kitzij wi chi ri Jesús ri xicamisaj chuwech cruz, can ya wi Riya' ri banon chare ruma ri Dios chi ya Riya' ri Cristo y chi ya Riya' ri Rajaf ronojel, xcha' ri Pedro.

³⁷ Y tek ri winek xquic'axaj ri xubij ri Pedro, xk'axo ri cáñima, y xquic'utuj c'a chare ri Pedro y chique ri nic'aj chic apóstoles: Kech aj Israel, ¿achique ri ruc'amon chi nikaben? xecha'.

³⁸ Y ri Pedro xubij chique: Titzolin pe ri ic'u'x riq'ui ri Dios, y pa rubi' ri Ajaf Jesucristo tibana' el bautizar iwi', riche (rixin) chi queri' nicuyutej ri imac.* Y ri Dios xtuya' ri Lok'olaj Espíritu chiwe. ³⁹ Ruma yare' ri rutzujun (rusujun) ri Dios, ma xu (xe) ta wi chiwe riyix, ni ma xu (xe) ta wi chuka' chique ri iwalc'ual, xa can chique c'a

[†] 2:33 Ef. 1.19, 20. [‡] 2:33 Jn. 15.26. [§] 2:34 Sal. 110.1; Mt. 22.44; Ef. 1.20. * 2:38 Lc. 24.47.

quinojel winek ri yec'o nej[†] y ri yec'o nakaj, can chique wi c'a quinojel ri winek ri yerusiq'uij (yeroyoj) ri Kajaf Dios.

⁴⁰ Y ri Pedro c'o c'a nic'aj chic ch'abel ri xerubij chique riche (rixin) chi xerupixabaj. Riya' xuya' c'a pa ruchojmil chiquiwech ri winek quiq'ui ch'abel achi'el re': Quixel pe chiquicojol ri winek riche (rixin) re tiempo re', ri xa ye sachnek pa quimac, riche (rixin) chi queri' yixcolotej c'a pe, xcha' c'a chique.

⁴¹ Y ri winek c'a ri xec'ulu ri ruch'abel ri Dios pa tak cánima chupan ri k'ij ri', xeban bautizar. Y sibilaj c'a xeq'uiyer ri yeniman riche (rixin) ri Jesucristo, ruma chupan ri k'ij ri' achi'el xa ye jun oxí' mil winek xeniman.

⁴² Y can majun bey c'a niquimalij ta quic'u'x chiretamaxic ri ruch'abel ri Dios ri niquic'ut[‡] ri apóstoles. Can junan quiwech niquiben y can junan niquimol qui'[§] riche (rixin) chi niquitij ri caxlan wey riche (rixin) chi niquinataj ri rucamic ri Ajaf Jesús, y can junan chuka' quiwech niquiben tek niquiben orar.

Ri rubanic ri c'aslen ri xquic'uj ri nabey tak nimanel riche (rixin) ri Jesucristo

⁴³ Y can quinojel c'a ri winek quixibin qui'*. Y q'uiy c'a milagros ri yebanalox[†] cuma ri apóstoles; y ri milagros ri yequibanala' riye', can ye retal chi can kitzij chi ye rusamajel ri Dios. ⁴⁴ Y quinojel ri quiniman, can c'o c'a jun ach'alalri'il quiq'ui, y niquicomonij c'a ronojel ri c'o quiq'ui.[‡] ⁴⁵ Y riche (rixin) chi yequitola' ri kach'alal ri nic'atzin quito'ic, yequic'ayila'[§] ri achique ri yec'o quiq'ui.* ⁴⁶ Y ri pa rachoch ri Dios[†] can k'ij k'ij c'a yec'o

† 2:39 Ef. 2.13. ‡ 2:42 2 Ti. 1.13. § 2:42 He. 10.25. * 2:43 Hch. 5.5, 11. † 2:43 Mr. 16.17, 18. ‡ 2:44 Hch. 4.32. § 2:45 Hch. 4.34.
* 2:45 Is. 58.7. † 2:46 Hch. 3.1; 5.20, 21, 25, 42.

apo,‡ y junan c'a quiwech quinojel. Y tek niqubien c'a wa'in pa tak jay, can riq'ui c'a ronojel cánima y quicoten.§
 47 Y niquiya' ruk'ij ri Dios.* Y riye' can utz c'a yetz'et cuma quinojel ri winek y ri Ajaf ntajin nuben chique chi yeq'uiyer† ri ye colotajnek, ruma can k'ij k'ij ye q'uiy chique ri can c'o wi chi yecolotej ri yetajin niquinimaj ri Jesucristo.

3

Pa rubi' ri Jesucristo xc'achojsex jun achi cojo

1 Ri Pedro y ri Juan cachibilan qui' ye jotol c'a el riche (rixin) chi yebe pa rachoch ri Dios. A las tres riche (rixin) ri tikak'ij yac'ari' tek ye benak el chupan ri hora riche (rixin) ri oración.* 2 Y chiri' pa jun ruchi' ri rachoch ri Dios ri Jabel Oc Nitzu'un niqubij chare, ronojel c'a k'ij c'o ri yebeya'o ca jun achi cojo chiri'. Ri jun achi ri' can pa ralaxic c'a pe tek ma nicowin ta nibiyin y nuc'utuj c'a ca limosna† chique ri winek ri ye'oc apo chiri'. 3 Y tek ri Pedro y ri Juan ye'oc yan c'a apo pa rachoch ri Dios, ri achi ri' nuc'utuj chuka' ca limosna chique riye'. 4 Pero ri Pedro xutzu' xutzu' ri achi, y chuka' queri' xuben ri Juan, y yac'ari' tek ri Pedro xubij: Kojatzu' jabel, xcha' chare.

5 Y ri achi can xerutzu', y royoben c'a achique ri xtiquiya' ca chare. 6 Yac'ari' tek ri Pedro xubij chare: Riyin majun k'anapuek ni sakapuek ri c'o ta wuq'ui riche (rixin) chi nya' ta chawe. Yac'a ri c'o wuq'ui, yari' xtinya'‡ chawe, xcha'. Y can yac'ari' tek xubij chare: Pa rubi' ri Jesucristo ri aj Nazaret§ cayacatej, y cabiyin el, xcha' chare.

‡ 2:46 Lc. 24.53. § 2:46 Jn. 16.22. * 2:47 Lc. 24.53. † 2:47 Hch. 5.14; 11.24. * 3:1 Lc. 1.10; Hch. 10.30. † 3:2 Lc. 18.35; Jn. 9.8. ‡ 3:6 2 Co. 6.10; 1 P. 4.10. § 3:6 Hch. 4.10.

⁷ Y ri Pedro xuchop c'a ri rajquik'a' ri achi riche (rixin) chi xpa'e'. Y can yac'ari' xchojmir. Ri raken xec'oje' c'a el quichuk'a' y queri' chuka' ri rukul tak raken. ⁸ Y ri achi ri', tek xchapatej ri ruk'a' ruma ri Pedro, can xropin anej riche (rixin) chi xpa'e', y xbiyin c'a el. Y xerutzekelbej el ri Pedro y ri Juan y junan xe'oc pa rachoch ri Dios.* Niropin† c'a ri benak, y nuya' chuka' ruk'ij ri Dios. ⁹ Y ye q'uiy c'a winek ri xetz'eto riche (rixin), chi nibiyin y nuya' ruk'ij ri Dios‡ ri achi ri'. ¹⁰ Ri winek can quetaman c'a chi ya achi ri' ri nitz'uye' chuchi' rachoch ri Dios nic'utun limosna, ri acuchi (achique) c'o wi ri jun ruchi' jay ri Jabel Oc Nitzu'un nibix chare. Y ri winek ri' xsach quic'u'x chrij y quixibin qui' ruma ri xbanatej chiri'.

Tek ri Pedro xch'o chiquiwech ri winek chiri' pa rachoch ri Dios

¹¹ Y ri achi ri xc'achojsex ye ruchapon c'a ri Pedro y ri Juan. Y quinojel c'a ri winek chanin xquimol apo qui' quiq'ui ri Pedro y ri Juan chiri' chuchi' jun raken jay Riche (Rixin) ri Salomón§ nibix chare, riche (rixin) chi nbequitz'eta' ri xbanatej chiri'. Ri winek c'a ri' xsach quic'u'x ruma majun bey quitz'eton ta chi nibanatej ta queri'. ¹² Y tek ri Pedro xerutz'et ri winek, xubij c'a chique: Wech aj Israel, ¿achique c'a ruma tek nimey re xbanatej? ¿Y achique ruma tek xa yoj c'a riyoy ri yojitzu'? Ruma re achi re' xbiyin, pero ma ya ta ri kachuk'a' riyoy ri xbano,* y chuka' ma ya ta ri utz ri nikaben chuwech ri Dios ri xbano. ¹³ Tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe: Ri Katata' Dios, ri qui-Dios ri Abraham, ri Isaac, ri Jacob, qui-Dios chuka' ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca;† Riya' can xuben c'a

* 3:8 Jn. 5.8, 9, 14. † 3:8 Is. 35.6. ‡ 3:9 Hch. 4.21. § 3:11 Jn. 10.23.

* 3:12 2 Co. 3.5. † 3:13 Hch. 5.30.

chare ri Jesús, ri Ruc'ajol, chi c'o ruk'ij ruc'oijen.‡ Pero riyix ma xiwajo' ta xanimaj chi ya Riya' ri Ruc'ajol ri Dios. Xa xiya' pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij ri Pilato rubi'. Y tek ri aj k'atbel tzij can rubin chic chi nocol el, riyix ma xiwajo' ta. Riyix xa q'uiy ri xibij apo chrij. ¹⁴ Xa ya ri jun camisanel, xa yari' xibij chi ticol el, y ri can Lok'olaj§ wi y choj chuka' ri ruc'aslen, xa xiwetzelaj y yari' ri xiya' ca pa ruq'uexel* ri jun camisanel. ¹⁵ Y xitek pa camic ri Jesús ri niya'o c'aslen. Pero ri Dios xuben chare chi xbec'astej pe† chiquicojol ri caminaki'. Nikabij c'a quere' chiwe ruma riyoj can xkatz'et wi tek c'astajnek chic pe. ¹⁶ Y re jun achi re nitz'et pe riyix re c'o wawe' y iwetaman chuka' ruwech, xc'achoj, ruma can pa rubi' ri Jesús‡ xkac'utuj wi. Y re achi re' can xc'achoj wi ruma can xucukuba' chuka' ruc'u'x§ riq'ui ri Jesús.

¹⁷ Riyix wach'alal aj Israel y ri principali' ri yec'o chicojol, riyin wetaman chi tek xiya' pa camic ri Jesús, xiben ruma can ma iwetaman ta chi can ya Riya' ri Cristo.*

¹⁸ Can xbanatej wi c'a achi'el ri ruch'obon pe ri Dios. Y queri' ri tz'iban ca cuma quinojel ri profetas ri xek'alajsan ruch'abel ri Dios ri xec'oje' ojer ca. Riye' quitz'iban c'a ca chi ri Cristo c'o c'a chi nuk'axaj na tijoj pokonal.†

¹⁹ Wacami titzolin c'a pe ic'u'x riq'ui ri Ajaf Dios‡ y tijalatej ri ic'aslen, riche (rixin) chi queri' nicuyutej y nisachatej ri imac. Y xquepe c'a tiempo riche (rixin) uxlanen tek ri Ajaf c'o chic iwuq'ui. ²⁰ Y ri Ajaf Dios can xtutek chic c'a pe ri Jesucristo,§ ri Jesucristo ri can ya'on pe rutzijol chiwe ruma ri Ajaf Dios. ²¹ Yac'a re wacami, c'o

‡ 3:13 Jn. 7.39. § 3:14 Sal. 16.10; Mr. 1.24. * 3:14 Hch. 7.52. † 3:15 Hch. 2.24. ‡ 3:16 Hch. 4.10. § 3:16 Mt. 9.22; Hch. 14.9. * 3:17 Hch. 13.27; 1 Co. 2.8. † 3:18 Sal. 22; Is. 50.6. ‡ 3:19 Hch. 2.38. § 3:20 Hch. 1.11.

chi nic'oje' na chila' chicaj,* c'a ya tek xtapon na ri k'ij tek xtiban ruchojmil ronojel. Queri' nubij ri Dios chupan ri ye quitz'iban ca ri lok'olaj tak profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri xec'oje' ojer ca. ²² Y ri Moisés quec'are' xubij chique ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca: Ri Kajaf Dios xtuyec c'a pe jun profeta chiquicojol ri kach'alal aj Israel ri xtik'alajsan ri ruch'abel chique ri kech aj Israel, jun profeta ri can achi'el riyin.† Can tiwac'axaj c'a ronojel ri xtubij chiwe. ²³ Y achique c'a ri ma xtiniman ta chare ri profeta ri', xticamisex‡ y xtelex c'a el chiquicojol ri ye rutinamit chic ri Dios, nicha' ri rutz'iban ca ri Moisés.

²⁴ Y ri Pedro xubij chic c'a chuka' chique ri winek: Ri chapatajneq ca rubixic ruma ri Samuel y ri xquibij c'a ri profetas ri xec'oje' tek man c'o ta chic ri Samuel, can chrij wi c'a ri xquebanatej chupan re tiempo re' ye ch'onak wi ca. ²⁵ Y can iwuche (iwixin) c'a riyix§ ri ye rutzujun (rusujun) ca ri Dios chupan ri ye tz'ibatal ca cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri ojer ca. Y can iwuche (iwixin) chuka' riyix ri xutzuj (xusuj) tek xuben ri jun trato quiq'ui ri ojer tak kati't kamama', tek xubij chare ri Abraham chi ruma jun riy rumam* riya' ri xtibec'oje' na tek ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef xtiquic'ul c'a utzil. ²⁶ Y tek ri Dios xuben c'a chi ri Jesús ri Ruc'ajol xbec'astej pe, chicojol c'a riyix xutek wi nabey. Riya' xrajo' c'a xuya' ca ri rutzil chicojol, ri jun utzil chi nuben chiwe chi'ijujunal chi niya' ca rubanic ri mac.

4

Ri Pedro y ri Juan xechapatej y xe'uc'uex chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij

* 3:21 He. 8.1. † 3:22 Dt. 18.15; Hch. 7.37; He. 3.5, 6. ‡ 3:23 He. 2.2, 3; 10.29. § 3:25 Ro. 9.4; 15.8. * 3:25 Gn. 12.3; Mt. 1.21; Hch. 2.39; Ga. 3.8.

¹ Ri Pedro y ri Juan c'a yech'o na c'a chiquiwech ri winek, tek xe'oka ri sacerdotes ye cachibilan ri achi'a' saduceos, y chuka' ri achi ri c'o más ruk'ij* chiquicojol ri achi'a' ri ye chajinel pa rachoch ri Dios. ² Y ri achi'a' c'a ri' sibilaj yacatajneq pe coyowal chiquij ri Pedro y ri Juan, ruma yequitijoj ri winek. Can niqitzijoj chi ri Jesús caminek chic el y xbec'astej pe, y rumari' ri caminaki' can xquec'astej wi chuka', yecha' c'a chique ri winek. ³ Rumari' xequichop el ri ye ca'i' apóstoles ri', y xequiya' pa cárcel. Y ma xechojmirisex ta c'a ri k'ij ri', ruma xa tikak'ij chic. Xa can c'a ya ri pa ruca'n k'ij xechojmirisex. ⁴ Y can ye q'uiy c'a chique ri winek ri xe'ac'axan ri ch'abel ri xquibij ri apóstoles ri xquinimaj ri Ajaf Jesús. Y ri k'ij c'a ri', xaxu (xaxe) wi c'a ri achi'a' yec'o achi'el jun wu'o' mil.†

⁵ Chupan c'a ri ruca'n k'ij, xquimol qui' chiri' pa Jerusalem ri ye aj k'atbel tzij ri yec'o chiquicojol ri israelitas, ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, y ri aj tz'iba'.

⁶ Y chuka' ri Anás ri nimalaj sacerdote, ri Caifás, ri Juan, ri Alejandro, y quinojel c'a ri ye quiy quimam ca ri ye nimalaj tak sacerdotes, xquimol chuka' apo qui' quiq'ui.

⁷ Y c'ac'ari' xquitek quic'amaric ri Pedro y ri Juan. Y tek yec'o chic c'a apo chiri' chiquiwech, xquic'utuj c'a chique: ¿Achique yayon uchuk'a' chiwe o achique c'a chi bi'aj ri xicusaj riyix riche (rixin) chi xiben quere'?‡

⁸ Y ri Pedro, can nojneq c'a ri ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu,§ xubij c'a chique: Riyix achi'a' ri yix aj k'atbel tzij chupan re katinamit Israel, y riyix chuka' rijita'k ri c'o ik'ij: ⁹ Riyix nic'utuj c'a chake wacami chrij ri jun utzil ri xkaben chare jun achi yawa', riche (rixin) chi niwetamaj achique rubanic tek xc'achoj. ¹⁰ Tiwetamaj c'a riyix ri

* 4:1 Lc. 22.4, 52. † 4:4 Hch. 2.41. ‡ 4:7 Mt. 21.23. § 4:8 Mr. 13.11.

yixc'o pe wawe', y tiquetamaj c'a chuka' quinojel ri kech aj Israel, chi re jun achi re c'o wawe' chiwech, xc'achoj tek xkanataj ri rubi' ri Jesucristo ri aj Nazaret,* ri Jesucristo ri xicamisaj chuwech cruz, pero ri Dios xuben chare chi xbec'astej pe chiquicojol ri caminaki'. ¹¹ Riyix ibanon c'a chare ri Jesús chi xa majun rejkalen can achi'el niquben ri nic'aj aj banoy tak jay chare jun abej, ri ma xka ta chiquiwech chi xquicusaj. Pero ri Jesús ri' xa ya Riya' ri achi'el ri abej† ri ucusan chare ri xquina riche (rixin) ri jay, riche (rixin) chi ri jay ri' ma nitzak ta. ¹² Y can majun chic achoj riq'ui nikil wi colotajic. Ruma chi can majun chic jun bi'aj ri ya'on ta pe chuwech re ruwach'ulef riche (rixin) chi yojcolotej,‡ xcha' ri Pedro.

¹³ Y tek ri ye aj k'atbel tzij xequitz'et chi ri Pedro y ri Juan can majun xibinri'il chiquiwech, astape' xa ye relic winek y ni xa ta quetaman niquisiq'uij ruwech wuj,§ can xequimey y rumari' xquetamaj chi riye' can xec'oje' wi riq'ui ri Jesús. ¹⁴ Y can majun chic xecowin xquibij chiquij ri ye ca'i' apóstoles, ruma can pa'el apo chiri' quiq'ui ri achi ri xc'achojsex. ¹⁵ Y ri Pedro y ri Juan xe'elesex c'a el ri acuchi (achique) yec'o wi ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, riche (rixin) chi queri' pa quiyonil na ri aj k'atbel tzij ri' niquich'ob na ca ri achique ri xtiquben chique. ¹⁶ Niquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a nikaben chique re achi'a' re'? Ruma quinojel winek ri yec'o wawe' pa Jerusalem quetaman chi xbanatej jun nimalaj milagro.* Y riyoj ma yojcowin ta nikewaj re'. ¹⁷ Y xaxu (xaxe wi) c'a riche (rixin) chi ma ntel ta más rutzijol ri xbanatej, quekaxibij el, riche (rixin) chi queri' ma niqutzijoj ta chic ri Jesús chique ri winek, xecha'.

* 4:10 Hch. 3.6. † 4:11 Sal. 118.22; Mt. 21.42. ‡ 4:12 Mt. 1.21. § 4:13
1 Co. 1.27. * 4:16 Hch. 3.9, 10.

¹⁸ Y tek xequisiq'uij (xecoyoj) chic c'a apo ri Pedro y ri Juan, xquibij c'a chique chi can ma quequitijoj ta chic ri winek, y ma tiqitzijoj ta chic ri Jesús chique ri winek.†

¹⁹ Pero ri Pedro y ri Juan xech'o apo, y xquibij chique: Tibij na c'a chake: ¿La utz cami chuwech ri Dios chi xa yix c'a riyix ri yixkanimaj nabey que chuwech ri Dios?‡

²⁰ Riyoj ma yojcowin ta chi man ta nikabij chique ri winek ri xkatz'et y ri xkac'axaj riq'ui ri Jesús,§ xecha'.

²¹ Y yac'ari' tek ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, q'uiy c'a ri xquibij el chique ri Pedro y ri Juan xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi yequixibij. Y c'ari' xquiya' el k'ij chique riche (rixin) chi xebe. Xa majun xquil ta ri xquiben ta chique, ruma chi ri winek xa can niquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ruma chi ri achi xc'achojsex. ²² Ruma ri achi ri xc'achoj ruma ri milagro ri' xa más chic cawinek rujuna'.

Ri yeniman riche (rixin) ri Jesucristo niquic'utuj c'a quichuk'a' chare ri Dios

²³ Y tek ri Pedro y ri Juan xesk'opix el, choj xetzolin c'a quiq'ui ri cachibil, y xbequitzijoj c'a chique ronojel ri bin chique cuma ri principali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij. ²⁴ Y tek ri cachibil xquic'axaj ri xquitzijoj, junan c'a xquiben orar quinojel y xquibij c'a chupan ri qui'oración: Nimalaj Ajaf Dios, riyit ri xabano ronojel, riyit ri xabano ri caj y ri yec'o chuwech, riyit ri xabano re ruwach'ulef* y re yec'o chuwech, riyit ri xabano ri mar y ri yec'o chupan, ²⁵ riyit ri xabano chi xsamej ri Lok'olaj Espíritu pa ránima ri jun asamajel ri xubini'aj David, riche (rixin) chi xubij re ch'abel re':

† 4:18 Hch. 5.40. ‡ 4:19 Hch. 5.29; Ga. 1.10. § 4:20 Hch. 1.8; 2.32; 1 Jn. 1.1-3. * 4:24 Ex. 20.11; 2 R. 19.15.

¿Achiqwe c'a ruma tek ri pa tak ruwach'ulef xaxu (xaxe wi) itzel tak na'oj ntajin rubanic,
y ri winek ri yec'o pa tak tinamit xaxu (xaxe wi) ri majun rejkalen ri yequich'ob?

²⁶ Y xebeyacatej pe ri aj k'atbel tzij riche (rixin) re ruwach'ulef.

Y ri principali' chiquicojol xquimol c'a qui', chi xa jun xquiben,

riche (rixin) chi xeyacatej chawij riyit Ajaf Dios, y chrij chuka' ri Cristo.[†]

²⁷ Y kitzij wi, chi achi'el ri tz'ibatal ca, queri' ri xbanatej. Ruma ri rey Herodes y ri jun chic aj k'atbel tzij ri Poncio Pilato rubi', ri israelitas y ri ma ye israelitas ta, xquimol qui' wawe' pa tinamit Jerusalem riche (rixin) chi xeyacatej chrij ri Jesús ri lok'olaj Ac'ajol ri xatek pe.[‡] ²⁸ Queri' xquiben riche (rixin) c'a chi nibanatej ri can ya ri pan ak'a' riyit c'o wi, y ri ach'obon pe[§] ojer ca. ²⁹ Y wacami, Ajaf, tatzu' c'a chi re winek re' yexibin, ruma yacatajneq coyowal chikij. Y rumari' riyoj nikac'utuj c'a chawe chi taya' kachuk'a' ri yoj asamajel riche (rixin) chi man ta jun xibinri'il kiq'ui riche (rixin) chi nikatzijoj ri ach'abel.*

³⁰ Y nikac'utuj c'a chuka' chawe chi riq'ui ri awuchuk'a' xquec'achoj ta ri yawa'i', y chi yeban ta milagros xaxu (xaxe wi) riq'ui ninatex rubi' ri Jesús ri lok'olaj Ac'ajol. Y ronojel re' xtic'atzin ta c'a riche (rixin) jun retal chi can kitzij ri nikatzijoj chique ri winek, xecha'.

³¹ Y tek xetane' chare ri oración, ri acuchi (achique) quimolon wi qui' sibilaj xsilon. Y yac'ari' tek ri cánima

† 4:26 Sal. 2.1, 2. ‡ 4:27 Is. 61.1; Jn. 10.36. § 4:28 Hch. 2.23. * 4:29 Ef. 6.19.

xnoj riq'ui ri Lok'olaj Espíritu,[†] y rumari' majun c'a xib-inri'il chiquiwech riche (rixin) chi niqutzijoj ri ruch'abel ri Dios.

Can ronojel c'a niquicomonij

³² Y quinojel c'a winek ri quiniman chic ri Jesucristo, junan c'a quiwech[‡] y xa jun cánima quibanon. Majun c'a ri nibin ta chi can xu (xe) ta wi riche (rixin) ka riya' ri c'o riq'ui,[§] ruma xa can jun quibanon quinojel. ³³ Ri apóstoles can riq'ui ruchuk'a^{*} ri Dios niqutzijoj chi xc'astej pe ri Ajaf Jesús chiquicojol ri caminaki', y nim ri rutzil ri Dios c'o pa quiwi' quinojel. ³⁴ Y chiquicojol c'a ri quiniman chic ri Jesucristo, majun c'a meba'i', ruma ri c'o culef y ri c'o cachoch, yequic'ayila'[†] y ri rajel niquic'uaj apo ³⁵ chique ri apóstoles, y ri puek ri' nijach c'a chiquiwech ri nic'atzin quito'ic.[‡] ³⁶ Y c'o c'a jun achi chiquicojol, ri José rubi'. Riya' jun chique ri ye riy rumam ca ri Leví, y alaxnek pa Chipre. Pero ri apóstoles xquiya' chic c'a jun rubi'. Rumari' tek xubini'aj Bernabé.[§] Y yare' ri jun chic rubi' ri José ri xquiya', ruma riya' can nucukuba' wi quic'u'x quinojel. ³⁷ Y ri Bernabé c'a ri' xuc'ayij c'a jun rulef, y ri rajel xberujacha' pa quik'a' ri apóstoles.*

5

Ri xquimacuj ri Ananías y ri Safira

¹ Pero c'o c'a jun achi Ananías rubi' y ri rixjayil Safira rubi', xquic'ayij c'a jun culef. ² Y chi ye ca'i' xquiya' chiquiwech chi niquic'om ca juba' chare ri rajel ri ulef, y ri nic'aj chic xuc'uaj el ri Ananías riche (rixin) chi xberuya' pa quik'a' ri apóstoles. ³ Pero ri Pedro xubij

[†] 4:31 Hch. 2.2-4. [‡] 4:32 Ro. 15.5; Fil. 1.27; 2.2. [§] 4:32 Hch. 2.44.

^{*} 4:33 1 Ts. 1.5. [†] 4:34 Hch. 2.45. [‡] 4:35 1 Jn. 3.17. [§] 4:36 Hch.

11.22-24. ^{*} 4:37 Pr. 3.9.

chare ri Ananías: ¿Achiq̄ue c'a ruma tek xaya' k'ij chi ri Satanás xunojsaj ri awánima,* riche (rixin) chi xatz'uc tzij chuwech ri Lok'olaj Espíritu, y xac'om ca juba' chare ri rajel ri ulef ri xac'ayij? ⁴ Xa ta xc'oje' ca chi queri' ri awulef y man ta xac'ayij, ¿la c'o ta cami jun nibin chawe chi xa ma awuche (awixin) ta riyit? Y tek xac'ayij, ¿la c'o ta cami jun ri nibin ta chawe chi ma awuche (awixin) ta riyit ri rajel ri awulef? ¿Achiq̄ue c'a ruma tek xpe ri jun itzel na'oj awuq'ui? Riyit ma chiquiwech ta c'a ri winek xatz'uc wi tzij, riyit can chuwech c'a ri Dios xatz'uc wi tzij.

⁵ Y ri Ananías, ri achi ri xc'ayin ri ulef, can xaxu (xaxe wi) c'a xrac'axaj ri ch'abel ri xerubij ri Pedro, xcom ka. Y quinojel c'a ri xe'ac'axan ri xbanatej, xpe c'a jun nimalaj xibinri'il chique.† ⁶ Y yec'o c'a ca'i' oxí' ri ye c'ajola' ri chanin xeyacatej pe riche (rixin) chi xquibor ri caminek pa jun tziek, y c'ari' xquic'uaj el riche (rixin) chi xebe chumukic.

⁷ Y jun oxí' horas ticom wi ka ri Ananías, tek xapon ri rixjayil. Y riya' ma runaben ta c'a ri xbanatej chiri'. ⁸ Y yac'ari' tek ri Pedro xuc'utuj chare ri ixok ri': Ri puek ri ruc'amom pe ri Ananías, ¿la xaxu (xaxe wi) c'a ri' rajel ri ulef ri xic'ayij? Y ri ixok xubij: Ja' (je), yari' ronojel ri puek rajel ri ulef.

⁹ Yac'a ri Pedro xubij c'a chare: ¿Achiq̄ue c'a ruma riyix can xiben chi ma yixrutz'et ta pe ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Ajaf Dios?‡ ¿Achiq̄ue ruma riyix can xiya' chiwech chi xiben queri'? Rumari' ri awachijil yari' xbemuk ca. Y ri ye benak chumukic, ya xa ye'oc pe, riche (rixin) chi queri' yatoquic'ama' chic el riyit, riche (rixin) chi yatbequimuku' chic ca.

* 5:3 Lc. 22.3. † 5:5 Hch. 2.43. ‡ 5:9 Nm. 14.22; 1 Co. 10.9.

¹⁰ Y can yac'ari' xtzak ka ri ixok chiri' chuwech ri Pedro, y xcom ka. Tek xe'oka c'a ri c'ajola' ri xebemuku ca ri Ananías, y xquitz'et chi caminek chic chuka' ri ixok, xquic'uaj y xbequimuku' ca riq'ui ri rachijil. ¹¹ Y ri quiniman ri Jesucristo ri nibix iglesia chique can sibilaj c'a xquixibij qui' ruma ri xbanatej. Y can queri' chuka' xquic'ulwachij ri nic'aj chic ri xe'ac'axan ri xbanatej. Can sibilaj xquixibij qui'.

Ri apóstoles q'uiy c'a milagros yequibanala'

¹² Y ri apóstoles sibilaj q'uiy nima'k tak milagros ri majun bey ye tz'eton ta, ri yequibanala' chiquiwech ri winek, can retal chi can kitzij wi ri niqubij. § Y ri can quiniman chic ri Dios, junan c'a quiwech niqumol qui' chuchi' ri raken jay riche (rixin) ri rachoch ri Dios ri nibix Riche (Rixin) ri Salomón chare. ¹³ Y yec'o c'a winek ri ma xquiyuj ta qui' quiq'ui ruma niqixibij qui'. Yac'a ri nic'aj chic winek ri yec'o chupan ri tinamit, can utz niqutz'et chique ri apóstoles. ¹⁴ Y sibilaj ye q'uiyirnek* ri winek ri yeniman ri Ajaf Jesucristo, can chi achi'a' y chi ixoki'. ¹⁵ Y hasta ri yawa'i' yeyalox pe ri pa tak bey y pa tak ch'at y pa tak warabel, riche (rixin) chi queri' tek ri Pedro nik'ax el, ri rumujal nik'ax ta c'a pa quiwi' jun ca'i' chique ri yawa'i' ri' riche (rixin) chi yec'achoj ca. ¹⁶ Y ye q'uiy c'a chuka' winek ri yec'o pa tak tinamit ri yec'o pe chunakajal ri Jerusalem, xe'oka chiri' pa tinamit, y ye quic'amom pe yawa'i' ri yec'o quiq'ui. Yec'o c'a ri ye yawa'i' riq'ui relic yabil, y yec'o ri ye ch'ujernek cuma ri itzel tak espíritu. Y quinojel c'a yec'achojsex el. †

Tek xechapatej ri Pedro y ri Juan

§ 5:12 He. 2.4. * 5:14 Hch. 2.47. † 5:16 Mr. 16.17, 18.

¹⁷ Pero ri nimalaj sacerdote ye rachibilan ri achi'a' ri nibix saduceos chique, itzel c'a niquina' chique ri apóstoles. ¹⁸ Rumari' xebequichapa' pe[‡] y xebequiya' ca pa cárcel. ¹⁹ Y ri chak'a', ri Ajaf Dios xutek c'a pe jun ángel[§] pa cárcel quiq'ui ri apóstoles. Y ri ángel ri' xujek el ruchi' ri cárcel chiquiwech, y xerelesaj el. Y xubij c'a chique: ²⁰ Jix c'a. Y tek xquixapon chic c'a pa rachoch ri Dios, titzijoj chique ri winek ronojel ri ch'abel riche (rixin) ri c'ac'ac' c'aslen* ri nuya' ri Jesucristo, xcha' ri ángel.

²¹ Can xu (xe wi) xquic'axaj re' ri apóstoles, nimak'a' yan ruca'n k'ij xebe pa rachoch ri Dios, y yequitijoj c'a ri winek.

Y chupan c'a ri hora ri', pa juc'an chic el, ri nimalaj sacerdote y ri ye rachibil xequitek c'a quisiq'uixic (coyoxic) ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol ri aj Israel. Y can quinojel c'a ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij xquimol qui'. Y c'ac'ari' xquitek quic'amaric ri apóstoles ri yec'o pa cárcel. ²² Pero tek ri aj ch'ame'y ri ye takon el xe'apon chuchi' ri cárcel y xe'oc apo riche (rixin) chi yebequic'ama' pe, riye' xquitz'et chi xa ma yec'o ta chic ri apóstoles chiri'. Can yac'ari' tek xetzolin, y xbequiya' rutzijol. ²³ Y xbequibij c'a: Ri pa cárcel majun chique riye' ri c'o ta. C'a ya na riyoj ri xojbejako, pero xa majun c'o ta chiri'. Ri cárcel can jabel rutz'apxic banon ca, y ri ye chajinel ye pa'el chiri' chuchi' ri cárcel, yechajin, xecha'.

²⁴ Ri nimalaj sacerdote, y ri achi ri c'o ruk'ij chiquicojol ri ye chajinel riche (rixin) pa rachoch ri Dios, y ri principali' tak sacerdotes, tek xquic'axaj ri xbequibij ri aj ch'ame'y chique, ma niqil ta c'a achique niquich'ob, y rumari' niqubila' c'a chiquiwech: ¿C'a acuchi (achique) c'a nbeq'uis wi re'? yecha'.

‡ 5:18 Lc. 21.12. § 5:19 Sal. 34.7; He. 1.14. * 5:20 Jn. 6.68; 17.3.

²⁵ Y yac'ari' tek c'o c'a jun ri xapon quiq'ui ri quimolon qui', y xberubij chique: Ri achi'a' ri xe'ia' pa cárcel, yetajin chiquitijoxic ri winek chiri' pa rachoch ri Dios, xcha'.

²⁶ Y can yac'ari' tek ri ye aj ch'ame'y y ri achi ri c'o ruk'ij chiquicojol ri yechajin pa rach och ri Dios xebe chiquic'amaric ri apóstoles. Pero chi utzil c'a xequic'om pe, ruma riye' niqixibij qui' chi yec'ak chi abej cuma ri winek.

²⁷ Y tek ri achi'a' ri xebe chiquic'amaric ri apóstoles, xe'oka y ye quic'amom pe, xebequipaba' chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij. Y ri nimalaj sacerdote xubij chique ri apóstoles: ²⁸ Riyoj kabin el chiwe chi ma que'itijoj ta chic ri winek pa rubi' ri Jesús.† Pero wacami re tinamit Jerusalem nojneq chic riq'ui ri nic'ut riyix y nik'alajin c'a jabel chi chikij riyoj niwajo' niya' wi ri rucamic ri jun achi ri xubini'aj Jesús.‡

²⁹ Yac'a ri Pedro y ri nic'aj chic apóstoles xquibij c'a apo chique: Nic'atzin chi ya ri nubij ri Dios ri nikanimaj, y ma ya ta ri nicajo' ri winek.§ ³⁰ Ruma ri xbano chare ri Jesús riche (rixin) chi xc'astej el, ya ri Dios* ri quiche (quixin) ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca. Yac'a riyix xicamisaj tek xibij chi tibajix chuwech jun crusin che'. ³¹ Y ri Dios chuka' xunimirisaj c'a ruk'ij ri Jesús, riq'ui ri xutz'uyuba' apo pa rajquik'a'† y xuben chare chi ya Riya' ri xoc Colonel y uc'uey kiche (kixin), riche (rixin) chi queri' nuya' k'ij chake riyoj israelitas riche (rixin) chi nitzolin pe kac'u'x riq'ui ri Dios y nicuyutej kamac.‡ ³² Y ronojel re' can kitzij wi, y can yoj c'a riyoj xojtz'eto, rumari' nikatizijoj. Y ri

† 5:28 Hch. 4.18. ‡ 5:28 Mt. 27.25; Hch. 2.23; 3.15; 7.52. § 5:29 Hch. 4.19; Ga. 1.10. * 5:30 Hch. 2.24. † 5:31 He. 12.2. ‡ 5:31 Mt. 1.21; Ef. 1.7; Col. 1.14.

Lok'olaj Espiritu chuka' ruchapon c'a ruk'alajsaxic[§] chi can kitzij wi. Konojel c'a ri yojniman rutzij ri Dios, can ruya'on c'a ri Lok'olaj Espiritu chake, xecha'.

³³ Y tek ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij xquic'axaj ri xquibij ri apóstoles, xyacatej c'a coyowal y can xcajo' xequicamisaj ri apóstoles. ³⁴ Pero chiquicojol c'a ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, c'o c'a jun achi fariseo, ri Gamaliel rubi'. Riya' q'uiy retaman chrij ri ley riche (rixin) ri Moisés, y can c'o c'a chuka' ruk'ij chiquiwech ri winek. Ri achi ri' xpa'e' c'a, y xubij chi que'elesex na el juba' ri apóstoles ri chiri'. ³⁵ Y c'ac'ari' xch'o c'a chique ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij y xubij c'a chique: Wech aj Israel, tina' na ka iwi' y tich'obo' na c'a jabel achique ri xtiben chique re achi'a' re'. ³⁶ Ruma toka chi'ic'u'x tek xbec'ulun pe ri jun achi ri xubini'aj Teudas. Ri Teudas ri' xubij chi riya' jun achi ri nim ruk'ij, y yec'o jun caji' ciento achi'a' ri xetzekelben riche (rixin). Pero tek xcamisex riya', quinojel ri xeniman rutzij xquitaluj el qui' y xa xeq'uis ka. ³⁷ Y tek banatajneq chic ri tz'iban bi'aj, xbec'ulun pe chuka' jun achi aj Galilea ri xubini'aj Judas, y riya' xcowin c'a xuben chi ye sibilaj ye q'uiy winek ri xetzekelben riche (rixin). Pero tek xcamisex c'a chuka' ri Judas ri', quinojel ri xeniman rutzij, xquitaluj el qui'. ³⁸ Y rumac'ari' nbij chiwe chi que'iya' ca re achi'a' re'. Ruma wi xa quina'oj winek ri yetajin chubanic, xa xtichuptej ruwech. ³⁹ Pero wi riche (rixin) ri Dios ri yetajin chubanic, majun c'a xquixcowin ta xtiben riche (rixin) chi niyoj.* Tichajij iwi' jabel, man xa tibec'ulun pe chi xa chrij ri Dios yixtajin wi chi ch'a'oj, xcha' chique.

⁴⁰ Y quinojel xka c'a chiquiwech ri xubij ri Gamaliel. Y

§ 5:32 Jn. 15.26, 27. * 5:39 Pr. 21.30.

c'ac'ari' xquibij chi que'uc'uex chic apo ri apóstoles. Y tek ri apóstoles yec'o chic chiri', xech'ay y xbix chic el chique chi man chic tiqitzijoj ta ri Jesús chique ri winek.† Y c'ac'ari' xquiya' el k'ij chique riche (rixin) chi xebe. ⁴¹ Y tek ri apóstoles xe'el el chiri' chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, niquicot c'a ri cánima xebe, ruma yatajneq chique chi niquik'axaj tijoj pokonal‡ ruma ri rubi' ri Jesús, ruma q'uiy ri niban y nibix chique. ⁴² Y riye' can man c'a niquiya' ta ca rutzijoxic ri Jesucristo. Can ronojel k'ij niquic'ut y niqitzijoj ri Jesucristo, ri pa rachoch ri Dios y chuka' pa tak jay.

6

Tek xecha'ox (xecha') ri ye wuku' diáconos

¹ Chupan c'a ri tiempo ri', ri kach'alal ntajin yeq'uiyer. Y xtz'ucutej (xyacatej) c'a pe jun tzij chiquicojol. Ri kach'alal ri yech'o griego niquibij c'a chiquij ri kach'alal ri yech'o hebreo, chi ri malcani' tak ixoki' ri yech'o griego niban chique chi juba' oc quejkalen que chiquiwech ri malcani' ri yech'o hebreo tek nijach ri cosas* riche (rixin) chi yetij ronojel k'ij. ² Rumac'ari' ri cablajuj apóstoles xequimol c'a quinojel ri kach'alal, y xquibij chique: Man c'a ruc'amon ta chi nikaya' ca ri ruk'alajsaxic ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi yoj ta riyoj yojjacho ri cosas riche (rixin) chi yetij ronojel k'ij. Ma ruc'amon ta chi queri'. ³ Rumari' kach'alal, que'icha' pe wuku' achi'a' chicojol, achi'a' ri can etaman chi choj ri quic'aslen, ri can c'o na'oj quiq'ui y nojneq ri cánima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu, riche (rixin) chi queri' yesamej chiquilixic ri kach'alal. ⁴ Y riyoj can xtikaben wi ri samaj achi'el ri kabanon pe. Ma

† 5:40 Hch. 4.18. ‡ 5:41 Mt. 5.11, 12; Ro. 5.3. * 6:1 Hch. 4.35.

xkojtane' ta chi nikaben orar, y xtikak'alajsaj ri ruch'abel ri Dios, xecha' chique.

⁵ Y can quinojel ri kach'alal xka c'a chiquiwech ri xbix chique cuma ri apóstoles, y xequicha' c'a ri ye wuku' achi'a'. Ri jun c'a ri xquicha' Esteban rubi', y re' jun achi ri can cukul wi ruc'u'x riq'ui ri Dios y nojneq ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu. Xequicha' chuka' ri achi'a' ri quibini'an Felipe, Prócoro, Nicanor, Timón, Parmenas y ri Nicolás ri aj pa tinamit Antioquía. Ri achi ri Nicolás rubi' man israelita ta, pero can nunimaj c'a ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés, y can quiq'ui c'a ri israelitas c'o wi tek c'a ma jane runiman ta ri Jesucristo chiri'. ⁶ Y yec'a wuku' achi'a' ri' ri xebepabex chiquiwech ri apóstoles. Xepe ri apóstoles xquiben c'a orar, y c'ac'ari' xquiya' quik'a' pa quiwi'† ri achi'a' ri', riche (rixin) chi nik'alajin chi yac'ari' niqichop ri quisamaj.

⁷ Y ri ruch'abel ri Dios riq'ui ruchuk'a' benak, y yeq'uiyer c'a chuka' ri yeniman chiri' pa tinamit Jerusalem. Y ye q'uiy c'a chuka' chique ri sacerdotes ri yeniman.

Tek xchapatej ri Esteban

⁸ Ri Esteban jun achi ri can c'o c'a ri ruchuk'a' ri Dios riq'ui, y can c'o chuka' ri rutzil ri Dios riq'ui. Rumari' tek c'o milagros ri majun bey ye tz'eton ta ri yerubanala' chiquiwech ri winek, riche (rixin) chi queri' can retal chi riya' can kitzij wi ri nuk'alajsaj. ⁹ Pero yec'o winek ri xebeyacatej pe y xquichop qui' riq'ui ch'abel riq'ui ri Esteban. Ri winek c'a ri' ye riche (rixin) jun jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, quiche (quixin) ri lok'on tak mozo ri ye colotajnek chic pe nibix chare, y quiche (quixin) chuka' ri winek aj Cirene, aj Alejandría, aj Cilicia

† 6:6 Hch. 13.3; 1 Ti. 4.14.

y ri aj Asia. ¹⁰ Yacá ri Esteban can ya ri Lok'olaj Espíritu ri xya'o ri na'oj chare, y rumari', tek riyá' xch'o, ri winek ri ye yacatajneq chrij xa ma xecowin ta riq'ui. ‡ ¹¹ Rumac'ari' xequitoj nic'aj winek riche (rixin) chi queri' tiquibij chi xquic'axaj chi ri Esteban itzel xch'o chrij ri ley riche (rixin) ri Moisés y chrij chuka' ri Dios. ¹² Can xquiya' c'a quina'oj ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, ri aj tz'iba' y ri winek riche (rixin) chi xebeyacatej c'a pe chrij ri Esteban. Xbequichapa' pe, y xquic'uaj chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij. ¹³ Y xequic'uaj c'a achi'a' riche (rixin) chi niqitz'uc tzij chrij ri Esteban, y ri achi'a' ri' niqubij c'a: Re jun achi re' ma nitane' ta chi nubij itzel chrij re lok'olaj rachoch ri Dios y chrij ri ley riche (rixin) ri Moisés. ¹⁴ Ruma kac'axan c'a chi nubila' chi ri Jesús aj Nazaret xtuwulaj re rachoch ri Dios, y chi xtujel el ronojel ri rubin ca ri Moisés ri nic'atzin chi nikaben, § xecha'.

¹⁵ Y yac'ari' tek quinojel ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij ri ye tz'uyul chiri', xquitzu' xquitzu' ruwech ri Esteban. Y xquitz'et chi xjalatej ri rupalej y xuben achi'el nitzu'un jun ángel.

7

Tek ri Esteban xrajo' chi xuto' ta ri' chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij y tek xcamisex

¹ Y ri nimalaj sacerdote xuc'utuj c'a chare ri Esteban: ¿La kitzij c'a ri xbix ka chawij? ² Y ri Esteban xubij:

Wach'alal aj Israel y riyix ri principali' chupan re katinamit, tiwac'axaj na c'a re xtinbij chiwe re wacami: Ri Dios ri c'o ruk'ij ruc'ojlen, xuk'alajsaj ri' chuwech ri katata' Abraham ri xc'oje' ojer ca. Y ri', tek c'a c'o na c'a chiri' chupan ri lugar Mesopotamia rubi', tek c'a ma jane

‡ 6:10 Is. 54.17; Lc. 21.15. § 6:14 He. 8.13; 10.8, 9.

rutzijol chi nbec'oje' ta ri pan Harán.* ³ Yac'ari' tek ri Dios xubij chare ri Abraham: Catel el chiquicojol ri awach'alal, y taya' ca ri aruwach'ulef, y jet c'a pa jun chic ruwach'ulef ri xtinc'ut chawech,† xcha' ri Dios chare. ⁴ Y ri Abraham can xuya' wi c'a ca ri Caldea ri lugar ri c'o wi, y xk'ax ri pan Harán. Y caminek chic c'a ca ri rutata' ri Abraham chiri' pan Harán, tek ri Dios xuc'om c'a pe ri Abraham chupan re ruwach'ulef Canaán re yixc'o wi wacami. ⁵ Y ri Dios can majun c'a ulef xuya' ta ca chare ri Abraham chupan re ruwach'ulef re', astape' ta xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi nipa'e' wi. Can majun wi ri xuya' chare. Pero ri Dios can xutzuj (xusuj) wi c'a chare chi re ruwach'ulef re' xtoc riche (rixin) riya' y quiche (quixin) ri ye riy rumam ca.‡ Queri' xubij ri Dios chare ri Abraham, astape' ma jajun ralc'ual ri k'ij ri'. ⁶ Y xbix c'a chuka' chare ruma ri Dios, chi ri ye riy rumam ca riya' xquebec'oje' c'a pa jun chic ruwach'ulef quiq'ui jun wi chic quiwech chi winek. Y ye ri winek ri' ri xqueya'o quiche (quixin) ri ye riy rumam ri Abraham pa samaj y xtiqiben c'a chique chi xtiqitij pokon caji' ciento juna!§ ⁷ Y ri Dios xubij chuka': Riyin xtinben ruchojmil pa quiwi' ri winek ri xquebano ri pokon ri' chique ri awiy amam. C'ac'ari' xque'el pe* ri awiy amam chiquicojol ri winek ri', y xquepe chupan re lugar re' chinusamajixic y chuya'ic nuk'ij, xcha' ri Dios chare ri Abraham. ⁸ Y ri Dios can xuben c'a chuka' jun trato riq'ui ri Abraham. Ri trato ri' can c'o c'a jun retal. Y ri retal ri trato ri', can yac'a ri circuncisión ri niban chique ri tak c'jola' (alaboni).† Y tek ri Abraham xalex ri ruc'ajol ri xubini'aj Isaac, xuben c'a ri circuncisión chare‡ tek xa

* 7:2 Gn. 11.31; He. 11.8. † 7:3 Gn. 12.1. ‡ 7:5 Gn. 12.7; 13.15; 17.8.

§ 7:6 Gn. 15.13; Ex. 12.40. * 7:7 Gn. 15.14; Ex. 3.12. † 7:8 Gn. 17.9-12.

‡ 7:8 Gn. 21.2-4.

c'ari' wakxaki' ruk'ij c'o. Queri' chuka' xuben ri Isaac tek xalex ri Jacob ri ruc'ajol. Y queri' chuka' xuben ri Jacob quiq'ui ri cablajuj ruc'ajol ri xe'oc tata'aj riche (rixin) re tinamit Israel.

⁹Y ri nic'aj chic ruc'ajol ri Jacob itzel c'a xquina' chare ri quichak' ri José rubi', ruma can ya riya' ri más najowex. § Y rumari' tek xquic'ayij el, y xuc'uex el c'a pan Egipto. Yac'a ri Dios can c'o c'a riq'ui ri José, * ¹⁰y xucol chuwech ronojel tijoj pokonal. Xuben c'a chare chi ri Faraón ri rey riche (rixin) ri ruwach'udef Egipto utz xutz'et y xutz'et chuka' chi can c'o runa'oj. Y rumari' ri rey xuben chare ri José chi xoc jun aj k'atbel tzij pa ruwi' ri Egipto, y xuya' k'atbel tzij pa ruk'a' riche (rixin) chi ya riya' nitakanoj pa ruwi' rachoch ri rey ri'. †

¹¹Y ri tiempo ri' ri pan Egipto y pa Canaán, xpe c'a jun wayjal, jun nimalaj tijoj pokonal. Y ri ye kati't kamama' ri yec'o pa Canaán man c'a niqil ta chic achique niqitij. ¹²Y ri Jacob ri rutata' ri José, xapon rutzijol riq'ui chi ri chiri' pan Egipto c'o trigo. Rumari' xerutek c'a el chulok'ic ‡ trigo ri ye ruc'ajol, ri ye kati't kamama' riyoj. ¹³Y yac'a tek xebe pa rucamul, yac'ari' tek ri José xuk'alajsaj ri' chiquiwech ri rach'alal chi ya riya' ri José. § Y queri' tek ri Faraón xretamaj ye achique ri ye rach'alal ri José, rumari' xretamaj chuka' chi ri José jun hebreo. ¹⁴Y yac'ari' tek ri José xutek quic'amaric ri Jacob ri rutata' * y ri ye rach'alal. Ye setenta y cinco chiquinojel. † ¹⁵Y quec'ari' rubanic tek xxule' ka ri Jacob pan Egipto. Chiri' c'a xcom wi riya' ‡ y chiri' c'a xecom wi ri ye ruc'ajol, § ri

§ 7:9 Gn. 37.4. * 7:9 Gn. 39.2, 3. † 7:10 Gn. 41.37-40. ‡ 7:12 Gn. 42.1-3. § 7:13 Gn. 45.1-4. * 7:14 Gn. 45.9. † 7:14 Gn. 46.27; Dt. 10.22. ‡ 7:15 Gn. 49.33. § 7:15 Ex. 1.6.

can ye kati't kamama' wi riyoj. ¹⁶ Pero ri quich'acul,* pa jun lugar Siquem rubi', chiri' xemuk wi. Xemuk pa jun ti pedazo ulef, ri acuchi (achique) can c'o c'ojlibel riche (rixin) chi yebemuk ca caminaki'. Ri jun ti ulef ri', can ya c'a ri Abraham ri lok'oyon ca chique ri ye ralc'ual ri jun achi Hamor rubi'.

¹⁷ Y tek ya xa napon ri k'ij riche (rixin) chi nibanatej ri rutzujun (rusujun) ri Dios chare ri Abraham,† ri can xubij chare chi can nuben wi, ri tinamit Israel can benak c'a pa nim y ye q'uiyirnek ri winek chiri' pan Egipto. ¹⁸ Y ya c'a tiempo ri' tek ri chiri' pan Egipto xoc c'a jun c'ac'ac' rey ri xa ma xretamaj ta ruwech ri José.‡ ¹⁹ Y ri rey ri' can c'o c'a runa'oj chubanic ri etzelal chique ri kach'alal aj Israel. Y xuben c'a chique ri kati't kamama' chi xquik'axaj tijoj pokonal, ruma xuben chique chi xequimalij ca§ ri tak calc'ual ri xa can c'ari' ye'alex riche (rixin) chi xecom. Queri' xuben chique ruma can xrajo' chi man ta xeq'uiyer.

²⁰ Can ya c'a chuka' tiempo ri' tek xalex ri Moisés* chiri' pan Egipto. Y ri ac'al ri' xka chuwech ri Dios. Oxi' c'a ic' ri xilix cuma ri rute' rutata'. ²¹ Y c'ac'ari' tek c'o chi xbequiya' ca pa ruwi' ri raken ya' riche (rixin) chi nicom. Pero ri rumi'al ri rey Faraón xuc'uaj c'a el ri ac'al ri' y xuq'uiytisaj y can achi'el ral c'a xuben chare.† ²² Y rumac'ari' ri Moisés can xtijox wi jabel riq'ui ronojel ruwech etamabel ri c'o quiq'ui ri nima'k tak winek aj Egipto. Y can nik'alajin riq'ui ri ruch'abel y riq'ui ronojel ri xerubanala', chi can jun nimalaj achi wi.

²³ Yac'a tek ri Moisés c'o chic cawinek rujuna', xalex pa ránima riche (rixin) chi xbe chiquitz'etic ri rach'alal ri ye rech aj Israel. ²⁴ Y xutz'et c'a chi c'o jun aj Egipto

* 7:16 Ex. 13.19. † 7:17 Gn. 15.13-16. ‡ 7:18 Ex. 1.8. § 7:19 Ex. 1.22. * 7:20 Ex. 2.2; He. 11.23. † 7:21 Ex. 2.3-10; He. 11.24.

ri sibilaj pokon nuben chare jun rech aj Israel. Y riche (rixin) chi nuto' ri rech aj Israel y riche (rixin) chi nuya' ruq'uexel chare ri achi ri nibano ri pokon, xucamisaj. ‡ 25 Y pa ruc'u'x ri Moisés chi ri ye rech aj Israel xtiquetamaj chi ya riya' ri takon ruma ri Dios riche (rixin) chi yerucol el pa quik'a' ri aj Egipto, pero xa ma que ta ri' xbanatej. Ri israelitas xa ma xquetamaj ta chi yari' ri rusamaj. 26 Y pa ruca'n k'ij, yec'o c'a ye ca'i' winek israelitas yetajin niquben ch'a'oj chiquiwech, y ri Moisés xapon c'a apo quiq'ui, y xrajo' ta xoc chiquicojol riche (rixin) chi man ta niquben ch'a'oj. Rumari' riya' xubij chique: ¿Achi que c'a ruma tek niben ch'a'oj? Riyix xa can yix israelitas chi yix ca'i', xcha' chique. 27 Yac'a jun chique ri yebano ch'a'oj, ri can nik'ax ruwi' nuben, xunim el ri Moisés, y xubij chare: ¿Achi que xya'o k'atbel tzij pan ak'a' y achi que xbin chawe chi nak'et tzij pa kawi'? 28 ¿O xa nawajo' yinacamisaj, achi'el xaben chare ri jun achi aj wawe' pan Egipto^S ri iwir? xcha' chare. 29 Y tek xa c'a juba' tibix queri' chare ri Moisés, xanmej el y xuya' c'a ca ri Egipto y xbe c'a pa jun chic ruwach'ulef Madián* rubi'. Y chiri', chiquicojol winek ri ma ye israelitas ta xc'oje' wi. Chiri' xc'ule' wi chuka', y xec'oje' ye ca'i' ruc'ajol.

30 Y k'axnek chic c'a cawinek juna' tic'oje' ri Moisés chiri' pa Madián, yac'ari' tek xuc'ut ri' jun ángel† chuwech, chupan ri juwi' k'ayis ri c'o ruq'uixal, ri zarza nibix chare y nijino pa k'ak'. Ri' xutz'et chupan jun desierto ri acuchi (achi que) c'o wi ri juyu' Sinaí rubi'. 31 Y tek ri Moisés xutz'et apo ri xuc'ut ri' chuwech, xumey. Y riche (rixin) chi nutz'et jabel, xjel apo. Pero yari' tek xbech'o pe ri Ajaf chare, y xubij c'a: 32 Yin c'a riyin ri Dios

‡ 7:24 Ex. 2.11, 12. § 7:28 Ex. 2.13, 14. * 7:29 Ex. 2.15. † 7:30 Ex. 3.2.

ri xquinimaj ri awati't amama'. Yin c'a riyin ri qui-Dios ri Abraham, ri Isaac y ri Jacob, ‡ xcha' chare. Y ri Moisés man c'a xcowin ta chic xtzu'un apo, xa nibarbot (nibaybot) c'a ruma xibinri'il. ³³ Y ri Ajaf xubij c'a chuka' chare ri Moisés: Tawelesaj la axajab chawaken, ruma ri acuchi (achique) yit pa'el wi, § can jun lok'olaj lugar. ³⁴ Y wacami yatintek c'a el pan Egipto, chucolic ri nutinamit, ruma ntz'et chi sibilaj q'uuy pokonal niquik'axaj, y wac'axan chic chuka' ri ok'ej ri niquiben, y yac'are' xika pe chiquicolic, xcha' ri Ajaf chare ri Moisés.

³⁵ Y ri Esteban xubij: Ya c'a Moisés ri' ri xquetzelaj ri aj Israel y xquibij chare: ¿Achique xya'o k'atbel tzij pan ak'a' y achique xbin chawe chi nak'et tzij pa kaw'i'? Ya c'a Moisés ri' ri xutek ri Dios riche (rixin) chi ntoc uc'uey quiche (quixin) y yeberucolo' pe ri pa quik'a' ri aj Egipto riq'ui ri to'onic nuya' ri ángel chare, ri ángel* ri xuc'ut ri' chuwech chupan ri juwi' k'ayis ri c'o ruq'uixal ri zarza nibix chare. ³⁶ Ya c'a Riya' ri xcolo pe quiche (quixin) ri kati't kamama' chiri' pan Egipto. † Riya' c'o c'a milagros ri majun bey ye tz'eton ta ri xerubanala' chiquiwech ri winek, riche (rixin) chi retal chi can ya wi ri Dios ri takayon el riche (rixin). Yec'o c'a ri xerubanala' chiri' pan Egipto, ri pa Mar Rojo, ‡ y ri pa jun desierto. § Cawinek c'a juna' xebiyajlan ri pa ruwach'ulef ri'. ³⁷ Y ri Moisés xubij c'a chuka' chique ri aj Israel ri tiempo ri': Ri Kajaf Dios xtuyec c'a pe jun profeta chiquicojol ri kach'alal aj Israel, achi'el rubanon chuwe riyin y ya c'a riya' ri xtik'alajsan ri ruch'abel. Tiwac'axaj c'a ri xtubij chiwe.* Quec'ari' xubij ca ri Moisés chique. ³⁸ Ri Moisés xc'oje' c'a chiquicojol

‡ 7:32 Ex. 3.6; Mt. 22.32. § 7:33 Ex. 3.5; Jos. 5.15. * 7:35 Ex. 14.19; Nm. 20.16. † 7:36 Dt. 6.21. ‡ 7:36 Ex. 14. § 7:36 Ex. 16.1-36; 17.1-7.
* 7:37 Dt. 18.15.

ri ye cha'on ruma ri Dios, pa jun desierto. Y ya chuka' riya' ri xbin chique ri ye kati't kamama' ri tzij ri xubij ri ángel† riche (rixin) ri Dios, ri xtzijon riq'ui pa ruwi' ri juyu' Sinaí.‡ Can chare wi c'a riya' xjach wi ri ch'abel riche (rixin) c'aslen riche (rixin) chi nuya' chake riyoj.

39 Xa ye chic c'a ri ye kati't kamama' ma xeniman ta chare ri Moisés. Pa ruq'uexel chi xeniman ta chare, xa xquetzelaj. Ri cánima riye' xa chanin xtzolin chila' pan Egipto. 40 Y tek ri Moisés c'a c'o na pa ruwi' ri juyu' Sinaí, xquibij c'a chare ri Aarón: Que'abana' c'a wachbel riche (rixin) chi ye'oc ka-dios, y yeri' ri ye'uc'uan kiche (kixin). Ruma ri Moisés ri xojelesan pe pan Egipto, ma ketaman ta achique ruma tek ma tzolijnek ta pe.§ 41 Y can xquiben c'a ruwachbel jun ti wáquix. Y can xequicot c'a riq'ui ri xa quik'a' riye' ri xbano ka. Rumari' xequicamisala' c'a chicop chuwech, riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij. 42 Y yac'ari' tek ri Dios xeruya' ca* ri kach'alal aj Israel, ruma riye' xa xquichop niquiya' quik'ij ri xa ma ye dios ta. Rumari' ri Dios xeruya' c'a ca riche (rixin) chi xquiya' quik'ij quiwachbel quinojel ri yetz'et chuwech ri caj.† Can quec'ari' xubij ri Dios chupan ri ye tz'ibatal ca cuma ri ruprofitas ri xek'alajsan ri ruch'abel ojer ca ri acuchi (achique) nubij wi:

Riyix winek aj Israel, tek xixbiyin cawinek juna' pa desierto,
 ¿la xe'icamisala' cami chicop riche (rixin) chi xe'itzuj (xe'isuj) chuwe riyin? Xa ma que ta ri' xiben.

43 Pa ruq'uexel chi que ta ri' xiben, xa xe'itelela' ri ruwachbel ri rachoch ri dios Moloc, ri ruwachbel ri ch'umil, ri i-dios Renfán rubi'.

† 7:38 Ga. 3.19; He. 2.2. ‡ 7:38 Ex. 19.1-3; Jn. 1.17. § 7:40 Ex. 32.1.

* 7:42 Ro. 1.24. † 7:42 Dt. 17.3.

Y ri wachbel ri' xa ik'a' riyix xebano ka, riche (rixin) chi xiya' quik'ij.

Rumac'ari' riyin, xtinben chiwe chi yixbec'oje' c'a quela' más nej chrij el ri Babilonia, xcha' ri Dios.‡

Queri' nubij chupan ri ye tz'ibatal ca cuma ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios.

⁴⁴ Y tek ri ye kati't kamama' xebiyin ri pa jun desierto, can quic'uan c'a ri rachoch ri Dios banon riq'ui tziek, y chiri' c'a nuk'alajsaj wi ri' ri Dios chiquiwech. Ri rachoch ri Dios ri', can achi'el c'a ri xrajo' ri Dios, can queri' rubanic xban chare, ruma ri Dios can xuc'ut wi chuwech ri Moisés ri rubanic nrajo' chi niban chare.§ ⁴⁵ Y ya rachoch ri Dios ri' ri quic'amom pe ri ye kati't kamama' tek xe'oc pe chupan re ruwach'ulef re', tek ye c'amom pe ruma ri Josué. Y xec'oje' c'a ka wawe', tek quichapon c'a yequich'ec ri winek ri yec'o chupan re ruwach'ulef re'. Can ya c'a ri Dios xto'o quiche (quixin). Y ri rachoch ri Dios ri quic'amom pe tek xe'oka, can c'a ya na ri' c'o pa rutiempo ri rey David. ⁴⁶ Y ri rey ri' can utz c'a xtz'etetej ruma ri Dios. Rumari' tek ri David xuc'utuj c'a utzil chare ri Dios chi tuya' k'ij chare riche (rixin) chi nuben jun jay ri ntoc rachoch* ri mismo Dios ri can ru-Dios wi ri kamama' Jacob. ⁴⁷ Pero ma ya ta c'a ri rey David ri xbano ri jay ri'. Xa c'a ya na ri Salomón ri ruc'ajol c'a ri rey David, ri xbano ri rachoch ri Dios. ⁴⁸ Pero chuka' ri nimalaj Dios,† ma rajawaxic ta na chi pa jun jay ri xa banon cuma winek ri acuchi (achique) nic'oje' wi, y rumari' tek jun profeta ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca xubij:

⁴⁹ Ri Ajaf Dios nubij c'a:

Ya c'a ri caj ri nutz'uybel,
y ri ruwach'ulef nupalbel.

‡ 7:43 Am. 5.25-27. § 7:44 Ex. 25.40; He. 8.5. * 7:46 1R. 8.17. † 7:48 2 Cr. 2.6.

¿Achiqne c'a rubanic chi jay niben riyix riche (rixin) chi ntoc wachoch?

¿Y acuchi (achique) c'o wi ri lugar ri niben ruchojmil riche (rixin) chi yinuxlan?

⁵⁰ ¿La ma yin ta cami riyin xibano riq'ui nuk'a' ronojel ri cosas?‡

Queri' xubij ri Dios, xcha' ri Esteban.

⁵¹ Y ri Esteban xubij c'a chuka' chique: Riyix cowirnek ri iwánima chupan ri etzelal, ruma ma niwajo' ta niwac'axaj ri nubij ri Dios chiwe, ni ma niya' ta chuka' k'ij riche (rixin) chi ntoc pa tak iwánima, y majun bey niwajo' chi ya ta ri Lok'olaj Espíritu ri nuc'uan iwuche (iwixin). Y can achi'el xquibanala' ri ojer tak ye kati't kamama', can queri' c'a chuka' niben riyix re wacami. ⁵² ¿La c'o ta cami jun chique ri profetas ri xek'alajsan ruch'abel ri Dios ojer ca, ri man ta xutij pokon pa quik'a' ri ye kati't kamama'?§ Quinojel xquitij pokon. Ri kati't kamama' xequicamisaj ri xebin chi can xtipe na wi ri Cristo ri choj ruc'aslen. Y tek xoka c'a ri Cristo, yix chic c'a riyix ri xixjacho riche (rixin) y xic'utuj chi ticamisex.* ⁵³ Riyix xic'ul ri ruley ri Dios ri c'amom pe cuma ri ángeles† riche (rixin) chi xk'alajsex chiwech, pero xa ma xinimaj ta, xcha' ri Esteban.

⁵⁴ Y tek ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij xquic'axaj ri xubij ka ri Esteban, xyacatej c'a coyowal, y can xquikach'ach'ej c'a quey chrij, ruma itzel xquina' chare. ⁵⁵ Pero ri Esteban, jun achi ri can nojneq ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu. Rumari', tek riya' xtzu'un chicaj, xutz'et c'a ri ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y xutz'et chuka' ri Jesús c'o pa rajquik'a' ri Dios.‡ ⁵⁶ Y can yac'ari' tek xubij: Riyin ntz'et chi la caj jakel y ntz'et ri Jesús ri

‡ 7:50 Is. 66.1, 2. § 7:52 2 Cr. 36.16. * 7:52 Hch. 3.14, 15; 1 Ts. 2.15.

† 7:53 Ga. 3.19. ‡ 7:55 Sal. 110.1; He. 9.24.

C'ajolaxel ri xo'alex ka chkacojol c'o pa rajquik'a' ri Dios, xcha'.

⁵⁷ Y ri winek c'a ri ye'etzelan riche (rixin) ri Esteban, xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi ma niquic'axaj ta, xquitz'apela' c'a pa tak quixquin. Ri winek c'a ri' can sibilaj c'a pa quichi' xquiben tek xebe chrij ri Esteban riche (rixin) chi xbequichapa' pe. ⁵⁸ Y xquelesaj c'a el c'a chuchi' ri tinamit, y xquichop ruc'akic chi abej riche (rixin) chi niquicamisaj. Y ri xetz'ucu c'a tzij chrij ri Esteban xquiya' ca ri quitziak riq'ui ri jun c'ajol achi ri Saulo rubi', riche (rixin) chi queri' utz yec'akon. ⁵⁹ Y ri Esteban xuben c'a orar tek chapon ruc'akic chi abej, y nubij c'a: Wajaf Jesús, tac'ulu' c'a ri wánima, xcha'.

⁶⁰ Y yac'ari' tek riya' xxuque' ka, y can riq'ui c'a ruchuk'a' xch'o y xubij: Wajaf, man c'a taya' ta pa cuenta re mac re yetajin chubanic,[§] xcha'. Y can xu (xe) wi c'a xubij queri', can yac'ari' tek xcom ka.

8

Tek ri Saulo xuchop yeruya' pa tijoj pokonal ri kach'alal

¹ Ri Saulo can xka c'a chuwech chi ri Esteban xcamisex. Y chiri' pa Jerusalem, ya c'a k'ij ri' tek xtiquir ca chiquij ri yeniman ri Jesucristo chi can ye'etzelex y niban chique chi niquitij pokon. Xaxu (xaxe) wi ri apóstoles ri c'a xec'oje' na ca chiri' pa Jerusalem. Yac'a quinojel ri nic'aj chic kach'alal, ruma ri pokon niban chique xquiquiraj el qui',* y yec'o xebe pa nic'aj chic tinamit ri yec'o chiri' pa rucuenta ri Judea, y ri nic'aj chic xebe c'a pa Samaria. ² Y ri Esteban xmuk y sibilaj c'a xok'ex cuma ri achi'a' ri can c'o c'a Dios pa cánima. ³ Y ri Saulo sibilaj c'a pokon xuben chique ri quiniman chic ri Jesucristo, ri nibix

§ 7:60 Lc. 23.34. * 8:1 Hch. 11.19.

iglesia chique. Can ye ruya'on wi c'a pa tijoj pokonal,† ruma can chi jojun chi jojun jay ntoc wi riche (rixin) chi yeberesala' pe, y can chi achi'a' y chi ixoki' yeberukirirej pe y c'ac'ari' nutek quitz'apixic pa tak cárcel.

Tek ri Felipe xutzijoj ruch'abel ri Dios pa Samaria

4 Y ri kach'alal c'a ri xquiquiraj el qui' ruma ri pokon niban chique, xebe pa tak tinamit y niqutzijoj chuka' ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. 5 Y ri Felipe jun c'a chique ri kach'alal ri xebano queri'. Riya' xapon c'a chupan jun tinamit ri c'o chiri' pa rucuenta ri Samaria. Y tek c'o chic chiri', xuchop c'a rutzijoxic ri Cristo chique ri winek ri ye aj chiri'. 6 Y can ye q'uiy c'a winek ri niquimol qui' riq'ui ri Felipe, y quinojel riq'ui c'a ronojel cánima niquiya' quixquin chare ri nubij, ruma q'uiy ri milagros niqutzu' chi nubanala', retal c'a chi can ya ri ruch'abel ri Dios ri nutzijoj.‡ 7 Can ye q'uiy wi c'a winek ri nrelesala' el itzel tak espíritu quiq'ui. Y ri itzel tak espíritu ri' can riq'ui quichuk'a' yech'o tek ye'elesex el. Y yec'o c'a chuka' winek ri ma choj ta yebiyin, ri xa ye cojo, y ri ye siquirnek, xec'achojsex c'a chuka' el ruma ri Felipe.§ 8 Rumac'ari', ri winek ri yec'o chiri' pa tinamit ri xapon wi ri Felipe, sibilaj c'a yequicot.

9 Pero chupan c'a chuka' ri tinamit ri', tek c'a ma jane napon ta ri Felipe, c'o c'a jun achi aj itz ri Simón rubi'. Can jabel c'a ye ruk'olon* ri winek ri aj chiri' pa Samaria riq'ui ri yerubanala'. Riya' can nubila' c'a chuka' chique chi riya' jun winek ri nim ruk'ij. 10 Y can quinojel c'a ri winek chi ch'uti'k chi nima'k can jabel niquiya' quixquin chare ri nubij ri aj itz ri', y niqubila' c'a chrij: Ri nimalaj ruchuk'a' ri Dios can c'o c'a riq'ui ri Simón, yecha'.

† 8:3 Fil. 3.6. ‡ 8:6 He. 2.4. § 8:7 Mr. 16.17, 18; Jn. 14.12. * 8:9 Ef. 4.14.

¹¹ Y can q'uiy chic c'a tiempo jabel ye ruk'olon ri winek riq'ui ri itz ri yerubanala', y rumari' can jabel niquiya' quixquin chare ri nubij. ¹² Yac'a tek ri winek xquinimaj ri nutzijoj ri Felipe chrij ri rubi' ri Jesucristo y chrij ri lok'olaj ch'abel ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios, can chi achi'a' y chi ixoki' c'a xeban bautizar. ¹³ Y chuka' ri Simón ri achi aj itz, xunimaj ri ruch'abel ri Dios y xban bautizar. Ri Simón ri', can acuchi (achique) c'a benak wi ri Felipe, can benak chuka' riya'. Pero riya' can achi'el c'a nisach ruc'u'x tek yerutz'et ri nima'k tak milagros ri yerubanala' ri Felipe chiquiwech ri winek, riche (rixin) chi retal chi can ya wi ri ruch'abel ri Dios nutzijoj.

¹⁴ Y quiq'ui ri apóstoles chiri' pa tinamit Jerusalem† xoka c'a rutzijol chi ri winek ri yec'o pa Samaria yetajin c'a niq'ic'ul y niq'uinimaj ri ruch'abel ri Dios. Rumari' xequittek c'a el ri apóstol Pedro y ri apóstol Juan chiq'uitz'etic. ¹⁵ Y tek ri apóstoles xe'apon c'a, xquiben orar pa quiwi' ri kach'alal ri yec'o chiri' pa Samaria, riche (rixin) chi queri' nika pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi'. ¹⁶ Quec'ari' xquiben ruma majun c'a chique ri kach'alal ri' kajnek ta ri Lok'olaj Espíritu pa ruwi', xa can xu (xe) wi c'a ye banon bautizar pa rubi' ri Ajaf Jesús.‡ ¹⁷ Y tek ri Pedro y ri Juan xquiya' quik'a' pa quiwi', can xquic'ul c'a ri Lok'olaj Espíritu.§

¹⁸ Y tek ri achi Simón rubi' xutz'et chi nika pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi' ri winek, tek ri apóstoles niq'uiya' quik'a' pa quiwi', ri Simón xutzuj (xusuj) c'a puek chique, ¹⁹ y xubij c'a chique: Tiya' c'a chuwe la uchuk'a' la', riche (rixin) chi queri' tek riyin nya' c'a nuk'a' pa ruwi' xabachique winek, xtuc'ul ta c'a chuka' ri Lok'olaj Espíritu, xcha' chique.

† 8:14 Hch. 1.8. ‡ 8:16 Hch. 2.38. § 8:17 Hch. 19.6.

²⁰ Y ri Pedro xubij c'a chare ri Simón: Xa xcaq'uis c'a junan riq'ui ri arajil, ruma riyit nach'ob chi riq'ui ri puek yacowin nalok' ri nusipaj ri Dios. ²¹ Y chuka' riyit can majun ak'a' chare re samaj re', ruma ri awánima xa ma choj ta c'o chuwech ri Dios. ²² Y que'aya' c'a ca ri xa ma ye utz ta ri yec'o pan awánima,* titzolin pe ac'u'x y tac'utuj c'a cuybel amac chare ri Dios, ruma chuwech Riya' can ma utz ta ri ch'obonic ri xpe pan awánima. ²³ Y ntz'et c'a chi ri etzelal c'a c'o na pan ac'aslen, y c'a yit ruximon na, xcha' ri Pedro chare.

²⁴ Pero ri Simón xubij c'a chique ri apóstoles: Tibana' c'a orar pa nuwi' riyin, y tic'utuj chare ri Ajaf Dios riche (rixin) chi man ta xtinc'ulwachij ri achi'el ri xibij ka chuwij, xcha'.

²⁵ Y tek ri apóstoles quik'alajsan y quitzizon chic ca ri ruch'abel ri Dios chique ri winek pa Samaria, c'ac'ari' tek xebe chupan ri q'uiy tak tinamit ri yec'o chuka' pa rucuenta ri Samaria, riche (rixin) chi xbequitzijoq ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri winek. Y c'ac'ari' tek xetzolin pa Jerusalem.

Ri Felipe y ri achi aj Etiopía

²⁶ Y c'o c'a jun ángel riche (rixin) ri Ajaf Dios xch'o riq'ui ri Felipe,† y xubij c'a chare: Cayacatej c'a el, y jet chupan ri jun bey ri ntel el pa Jerusalem y nibe pa sur c'a pa tinamit Gaza. Re bey re' yare' ri nik'ax ri pa jun desierto.

²⁷ Y ri Felipe can xyacatej c'a el, y xbe c'a. Y yac'a tek ruchapon chic el bey, xutz'et c'a jun achi aj Etiopía. Ri achi c'a ri' jun eunuco, y ya riya' ri c'o pa ruwi' ronojel ri rubeyomal ri jun ixok Candace rubi', y ri Candace ri' aj k'atbel tzij pa ruwi' ronojel ri ruwach'ulef Etiopía. Ri achi eunuco ya'on chuka' k'atbel tzij pa ruk'a' ruma ri Candace,

* 8:22 Is. 55.7. † 8:26 Hch. 8.5-13.

y xpe c'a pa Jerusalem riche (rixin) chi xoruya' ruk'ij ri Dios.† 28 Y yac'a tek ruchapon chic el bey riche (rixin) chi nitzolin pa rutinamit, riya' tz'uyul c'a el pa jun carruaje. Y riya' nusiq'uij ruwech jun wuj benak, ri wuj ri tz'iban ca ruma ri profeta Isaías, jun chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. 29 Y ri Lok'olaj Espíritu xubij c'a chare ri Felipe: Jet apo chuxquin ri carruaje ri acuchi (achique) benak wi ri achi eunuco, y junan c'a yixbe riq'ui, xuche'ex.

30 Y tek ri Felipe aponak chic riq'ui ri carruaje ri', xrac'axaj c'a chi ri achi benak chiri' ya c'a ri wuj ri rutz'iban ca ri profeta Isaías ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, ya c'a ri' ri nusiq'uij ruwech benak. Rumari' ri Felipe xuc'utuj chare: ¿La nik'ax c'a chawech ri yatajin chusiq'uixic? xcha' chare.

31 Pero ri achi ri' xubij: Xa majun achique ta nibin chuwe. ¿Achique ta c'a modo tek xtik'ax chinuwech? Y ri achi ri' xubij c'a chare ri Felipe chi tijote' el y titz'uye' el riq'ui.

32 Ri ruch'abel ri Dios ri ntajin chusiq'uixic ruwech ri achi aj Etiopía, ya c'a ri nich'o chrij ri Jesucristo y nubij: Xuc'uex c'a riche (rixin) chi nicamisex, achi'el nuc'uex jun carne'l.

Can achi'el c'a nuben ri alaj carne'l ri ma nik'ajan ta tek nisoquex rij,
quec'ari' xuben riya', majun xubij.

33 Xban c'a chare chi majun ruk'ij, y astape' majun rumac, ya Riya' ri xka ca chuxe' ronojel mac.

¿Achique ta cami xtitzijon ri xban chare cuma ri winek ri yec'o pa rutiempo Riya'?

† 8:27 1 R. 8.41, 42; Sal. 68.31; Is. 43.6; 56.3-8.

Ruma xapon jun k'ij chi xq'uiyer ri etzelal quiq'ui, y rumari' xquicamisaj el chuwech re ruwach'ulef. §

³⁴ Y ri achi eunuco xuc'utuj c'a chare ri Felipe: Tabana' jun utzil tabij chuwe: ¿Achoj chrij c'a nich'o wi ri profeta wawe'? ¿Chrij ka riya' nich'o wi, o chrij jun chic? xcha' chare.

³⁵ Yac'ari' tek ri Felipe xuchop el tzij, xutiquiriba' c'a el riq'ui ri mocaj ri tz'ibatal ca ruma ri Isaías, riche (rixin) chi xch'o chrij ri lok'olaj ruch'abel ri Jesús ri niya' o colotajic.

³⁶ Yac'a tek xe'apon pa jun lugar ri c'o ya', ri achi eunuco xubij c'a chare ri Felipe: Wawe' c'o ya'. ¿La c'o ta cami ri nibano chuwe chi riyin man ta utz chi yiban bautizar? xcha'.

³⁷ Y ri Felipe xubij c'a chare ri achi ri': Wi can riq'ui ronojel awánima nanimaj ri Jesucristo, utz chi yaban bautizar,* xcha'. Y ri achi xubij c'a: Riyin nanimaj chi ri Jesucristo can yari' ri Ruc'ajol ri Dios.

³⁸ Y rumari' ri achi xubij chi tipa'e' juba' ri carruaje. Y yac'ari' tek xeka chi ye ca'i', y ri Felipe xuben c'a bautizar ri achi chiri' pa ya'. ³⁹ Tek chi ye ca'i' ye elenak chic c'a pe chiri' pa ya', ri Felipe xuc'uex c'a el ruma ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Ajaf Dios. Y ri achi eunuco man chic c'a xutz'et ta ri Felipe, pero sibilaj niqicot xuchop chic el ri rubey. ⁴⁰ Y ri Felipe c'a tek xuna', c'o chic chupan ri tinamit Azoto. Y chiri' xuchop chic c'a el jun rubey, xk'ax el ri pa tak tinamit nutzijola' ri lok'olaj ch'abel ri niya' o colotajic. Queri' nubanala' xapon c'a pa tinamit Cesarea. †

9

Tek ri Saulo xjalatej ri ruc'aslen

§ 8:33 Is. 53.7, 8. * 8:37 Mt. 28.19; Mr. 16.16. † 8:40 Hch. 21.8.

¹ Yac'a ri achi ri Saulo rubi' man c'a nik'ax ta ri royowal ri yacatajneq chiquij ri kach'alal,* y can nrajo' wi c'a chi yerucamisaj na. Rumari' riya' xbe c'a riq'ui ri nimalaj sacerdote, ² riche (rixin) chi xberuc'utuj pe wuj chare, riche (rixin) chi tuya' el k'atbel tzij pa ruk'a'. Y riq'ui ri k'atbel tzij ri c'o chic el pa ruk'a' nibe c'a pa tinamit Damasco, riche (rixin) chi nbe'oc ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi yeberucanoj pe ri quitzekelben ri Jesús, ri kitzij Bey.† Y tek xqueril pe, wi ye achi'a' o ye ixoki', can ye ximil c'a yeruc'om pe c'a pa Jerusalem. ³ Riya' ruchapon c'a bey. Y yac'a tek xa c'o chic apo chunakajal ri tinamit Damasco ri c'o chi napon wi, yari' tek xka jun nimalaj sakil pa ruwi',‡ jun sakil ri petenak chila' chicaj. ⁴ Y ri Saulo can yac'ari' tek xtzak c'a pan ulef, y xrac'axaj c'a jun ch'abel§ y ri ch'abel ri' nubij c'a: Saulo, Saulo, ¿achique c'a ruma tek achapon wokotaxic? xcha'.

⁵ Y riya' xuc'utuj: ¿Yit achique c'a riyit, táta? xcha'. Pero ri nich'o pe riq'ui ri Saulo xubij chare: Yin c'a riyin ri Jesús, ri achapon wokotaxic.* Xa ayon c'a riyit nasoc awi', ruma achapon wokotaxic. Xa ayon riyit naya' awi' chutza'n jun che' ri ch'ut rutza'n, xcha' chare.

⁶ Y ri Saulo nibarbot (nibaybot) ruma xibinri'il, xubij: Ajaf, ¿achique c'a ri ruc'amon chi nben? xcha'. Y ri Ajaf Jesús xubij chare: Cayacatej c'a el, y cabiyin c'a pa tinamit, y chiri' xtibix wi chawe achique ri ruc'amon chi naben, xuche'ex.

⁷ Y ri achi'a' c'a ri ye tzekelbeyon riche (rixin) ri Saulo xenacano', ruma niquic'axaj ri ch'abel,† pero ma

* 9:1 Hch. 8.3. † 9:2 Hch. 19.9. ‡ 9:3 Hch. 22.6; 26.12, 13. § 9:4 1 Co. 15.8. * 9:5 Hch. 5.39; 1 Ti. 1.13. † 9:7 Hch. 22.9.

niquitz'et ta achique ri nich'o pe.‡ 8 Y can yac'ari' tek ri Saulo xyacatej el chiri' pan ulef. Y tek xerujek ri runak' tak ruwech, yac'ari' tek xunabej chi xa ma nitzu'un ta chic. Rumari' tek xquichop el chuk'a', xquic'uaj c'a pa Damasco. 9 Oxi' c'a k'ij ri xbec'oje' chiri'. Y chi oxii' k'ij ri moyirnek, y can majun xutij ni majun chuka' juba' ruya' xukum.

10 Y chiri' pa Damasco c'o c'a jun ri runiman ri Jesucristo, ri Ananías§ rubi'. Y ri Ajaf Jesucristo pa jun achi'el achic' xuc'ut ri' chuwech, y xubij chare: ¡Ananías! xcha'. Y ri Ananías xubij: Yare' yinc'o wawe', Ajaf, xcha'.

11 Y ri Ajaf xubij c'a chare: Cayacatej el. Cabiyyin c'a pa rachoch ri Judas, ri c'o pa jun bey ri nibix Choj chare. Chiri' c'a jacanoj wi jun achi aj Tarso ri Saulo rubi'. Can cabiyyin c'a, ruma re wacami, riya' ntajin c'a nuben orar. 12 Y chuka' xinc'ut yan chuwech pa jun achi'el achic' chi c'o jun achi Ananías rubi' ri xapon riq'ui, y xuya' ruk'a' pa ruwi' riche (rixin) chi nitzu'un chic jun bey, xcha' chare.

13 Tek xrac'axaj queri' ri Ananías, xubij: Ajaf, ye q'uiy c'a ri ye biyon chuwe chi ri jun achi ri' q'uiy pokon* ri ye rubanalon chique ri lok'olaj tak awalc'ual ri yec'o pa Jerusalem.† 14 Y re wacami c'o wawe' pa Damasco, y can ya'on pe k'atbel tzij pa ruk'a' cuma ri principali' tak sacerdotes riche (rixin) chi yeruxim el quinojel ri can niquiyya' wi ak'ij, xcha' ri Ananías.

15 Y ri Ajaf Jesucristo xubij chare: Jacanoj c'a ri Saulo, ruma ya riya' ri nucha'on‡ riche (rixin) chi nibe chuk'alajsaxic ri nubi' chique ri winek ri xa ma ye israelitas ta,§ y riche (rixin) chi nubij chuka' chique ri

‡ 9:7 Dn. 10.7. § 9:10 Hch. 22.12. * 9:13 Hch. 8.3; 9.1. † 9:13 Hch. 26.10. ‡ 9:15 Hch. 13.2; Ro. 1.1, 5. § 9:15 Hch. 22.21; Ga. 2.7, 8.

reyes* y ri winek israelitas. ¹⁶ Y ronojel ri tijoj pokonal† ri xtiberutija' ruma ri nubi' riyin, c'a yin na riyin ri xquic'utu chuwech.

¹⁷ Y ri Ananías can xapon c'a riq'ui ri Saulo chupan ri jay ri xbix el chare. Y xuya' c'a ruk'a' pa ruwi' y xubij c'a chare: Wach'alal Saulo, ri Ajaf Jesús ri xuc'ut ri' chaweche tek achapon pe bey pa Damasco, xirutek c'a pe awuq'ui riche (rixin) chi yatzu'un chic jun bey,‡ y riche (rixin) chuka' chi ri Lok'olaj Espíritu nika pan awi' riche (rixin) chi nunojsaj ri awánima,§ xcha' ri Ananías chare.

¹⁸ Y can yac'ari' tek ri pa tak runak' ruwech ri Saulo xetzak el ye achi'el rusolotal car, y xtzu'un chic jun bey. Y can yac'a chuka' ri' xyacatej el riche (rixin) chi xban bautizar.* ¹⁹ Yac'a tek waynek chic, riya' xuna' chi can xtzolin chic pe ri ruchuk'a'. Y xc'oje' na ka ca'i' oxi' k'ij quiq'ui ri kach'alal ri yec'o chiri' pa Damasco.†

Tek ri Saulo xutzijoj pa Damasco chi ri Jesús yari' ri Cristo

²⁰ Y c'ac'ari' ri Saulo xuchop c'a rubixic chique ri winek ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, chi ri Jesús yari' ri Cristo ri Ruc'ajol ri Dios.‡ ²¹ Y quinojel c'a ri winek ri ye'ac'axan riche (rixin) ri Saulo, xsach quic'u'x y niqubila' c'a chrij: ¿La ma ya ta cami achi re' ri xerokotala' ri can niquiya' wi ruk'ij ri Jesús chiri' pa tinamit Jerusalem y xuben chique chi xquik'axaj tijoj pokonal? Y wacami xoka wawe' re pa Damasco riche (rixin) chi ye ximon yeruc'uaj el ri niquiya' ruk'ij ri Jesús, y yeberuya' pa quik'a' ri principali' tak sacerdotes,§ yecha'.

* 9:15 Hch. 26.27, 28. † 9:16 Hch. 20.23. ‡ 9:17 Hch. 22.12, 13.
 § 9:17 Hch. 2.4; 4.31; 13.52. * 9:18 Hch. 22.16. † 9:19 Hch. 26.20; Ga. 1.17. ‡ 9:20 Hch. 8.37. § 9:21 Hch. 8.3; Ga. 1.13.

²² Pero ri Saulo xa xc'oje' el más ruchuk'a' riche (rixin) chi nutzijoj ri ruch'abel ri Dios. Y nuk'alajsaj c'a chi ri Jesús yari' ri Cristo.* Y rumac'ari' ri israelitas ri yec'o chiri' pa Damasco ma niqil ta c'a achique niqich'ob chrij ri Saulo.

Tek ri Saulo xuto' pe ri' pa Damasco

²³ Y c'o chic c'a q'uiy k'ij tic'oje' ri Saulo chiri' pa Damasco, tek ri israelitas xquich'ob chi niquicamisaj. ²⁴ Pero ri quich'obon chrij xapon rutzijol riq'ui riya'. Y ri winek ri ye'ajowan yecamisan ri Saulo, can chi pak'ij chi chak'a' coyoben c'a ri pa tak puertas riche (rixin) ri tinamit, riche (rixin) chi niquicamisaj.† ²⁵ Yac'ari' tek ri kach'alal, pa jun chak'a' xquiya' el ri Saulo pa jun chaquech, y xquikasaj ka‡ chuwech ri jun nimalaj tz'ak ri rusutin rij ri tinamit. Y xbe el.

Tek ri Saulo xc'oje' pa Jerusalem

²⁶ Y yac'a tek ri Saulo xapon pa tinamit Jerusalem,§ xrajo' c'a chi xc'oje' ka quiq'ui ri kach'alal ri yec'o chiri'. Pero riye' ma xcajo' ta, ruma ma can ta cukul quic'u'x chi ri Saulo jalatajnech chic ri ruc'aslen y jun ri can runiman chic ri Jesús. ²⁷ Yac'a ri jun kach'alal ri Bernabé* rubi', xuc'uaj ri Saulo quiq'ui ri apóstoles. Y ri Bernabé xutzijoj c'a chique chi ri Saulo xch'o c'a ri Ajaf riq'ui, chi xuc'ut c'a ri' chuwech tek ruchapon el bey pa Damasco, y chi ri Saulo chuka' ma xuxibij ta ri' xutzijoj ri Ajaf Jesús chique ri winek ri yec'o chiri' pa Damasco, xcha' ri Bernabé chique ri apóstoles. ²⁸ C'ac'ari' xquic'ul ka ruwech, y rumari' ri Saulo xc'oje' ka chiri' pa Jerusalem, y xabacuchi (xabachique) c'a yebe wi ri apóstoles, can benak chuka' ri

* 9:22 Hch. 18.28. † 9:24 2 Co. 11.32. ‡ 9:25 Jos. 2.15; 1 S. 19.12.

§ 9:26 Hch. 22.17; Ga. 1.17, 18. * 9:27 Hch. 4.36; 11.22-25.

Saulo quiq'ui. ²⁹ Y majun c'a xibinri'il riq'ui riya' riche (rixin) chi nuk'alajsaj ri Ajaf chique ri winek. Niquichop c'a qui' riq'ui ch'abel quiq'ui ri israelitas ri yech'o pa quich'abel ri aj Grecia, chrij ri ruch'abel ri Dios. Pero ri israelitas[†] c'a ri' xa niquicanoj c'a jun rubanic riche (rixin) chi nicajo' niquicamisaj. ³⁰ Rumari', tek ri kach'alal xquinabey ri achique niquich'ob ri winek chrij ri Saulo, xquic'uaj c'a el c'a pa tinamit Cesarea. Y tek yec'o chic ri chiri' pa Cesarea, xquitek c'a el c'a pa jun chic tinamit Tarso[‡] rubi'.

³¹ Y ri tiempo ri', ri kach'alal ri yec'o pa tak tinamit chiri' pa rucuenta ri Judea, pa rucuenta ri Galilea y pa rucuenta ri Samaria, man c'a niquik'axaj ta chic tijoj pokonal. Xa can quichapon c'a yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios y niquixibij c'a qui' yemacun chuwech ri Ajaf, y sibilaj xeq'uiyer ruma ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu.

Tek ri Pedro xuc'achosaj ri Eneas

³² Y yac'a tek ri Pedro elenak chiquitz'etic[§] ri lok'olaj tak kach'alal ri yec'o pa tak nic'aj chic tinamit,* xapon c'a chuka' quiq'ui ri yec'o chiri' pa tinamit Lida. ³³ Y ri pa tinamit ri' xberila' jun achi Eneas rubi', y c'o yan c'a wakxaki' juna' kajnek pa ch'at. Ri achi c'a ri' siquirnek. ³⁴ Rumac'ari' ri Pedro xubij chare ri achi ri Eneas rubi': Ya ri Jesucristo[†] ri yac'achosjan. Cayacatej c'a,[‡] y tacho-jmirisaj la awarabel,[§] xcha' ri Pedro chare. Y ri Eneas can yari' xpa'e' el. ³⁵ Y can ye q'uiy c'a winek ri aj Lida y aj

[†] 9:29 2 Co. 11.26. [‡] 9:30 Hch. 9.11. [§] 9:32 Hch. 8.14. * 9:32 Hch. 1.8. [†] 9:34 Hch. 4.10. [‡] 9:34 Hch. 3.6. [§] 9:34 Mt. 9.6; Jn. 5.8.

Sarón* ri xetz'eto chi ri Eneas xc'achoj. Y ri winek ri xquinimaj ri Ajaf Jesús† y xjalatej quic'aslen.

Tek ri Pedro xuc'asoj jun ixok caminek chic, ri Dorcas rubi'

³⁶ Pa tinamit Jope, ri tiempo ri' c'o c'a jun kach'alal ixok Tabita rubi', y Dorcas nibix chare ri pa ch'abel griego. Riya' sibilaj jabel runa'oj quiq'ui ri winek, ruma yerutola‡ c'a ri winek ri majun c'o ta quiq'ui. ³⁷ Y chupan c'a ri k'ij ri' ri Dorcas xka chi yabil, y xcom. Y tek ch'ajon chic ri ruch'acul y ya'on chic rutziak, xuc'uex c'a anej pa ruca'n tanaj (wik) chare ri jay. ³⁸ Y ri tinamit Jope ma nej ta c'a quicojol riq'ui ri tinamit Lida, ri lugar ri c'o wi jun ca'i' oxi' k'ij ri Pedro. Y ri kach'alal ri yec'o pa Jope, ruma xquic'axaj chi ri Pedro c'o ri pa Lida, xequitek c'a el ye ca'i' achi'a' riq'ui, riche (rixin) chi xbequibij chare: Tabana' jun utzil catam pe chanin kiq'ui pa Jope, ruma c'o rajawaxic, xecha' chare.

³⁹ Y ri Pedro can xbe c'a quiq'ui c'a pa Jope. Tek xe'apon, ri Pedro xucusex c'a pa jay ri li'an wi ri caminek. Y ri malcani' tak ixoki' xe'apon riq'ui ri Pedro, ye'ok' y niquic'utula' c'a apo chuwech ri tziek ri xerubanala' ri Dorcas tek c'a q'ues na. ⁴⁰ Y ri Pedro xubij c'a chique quinojel ri yec'o riq'ui, chi que'el el§ juba'. Riya' xxuque' ka y xuben c'a orar.* Y xutz'u' apo ri caminek, y xubij: Tabita, cayacatej.† Y ri ixok ri' can yac'ari' xbetzu'un pe, y tek xutz'u' c'a chi c'o ri Pedro, xyacatej pe. ⁴¹ Ri Pedro xuchop c'a apo ruk'a' ri ixok riche (rixin) chi xpa'e'. Y ri Pedro xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri malcani' tak ixoki' y ri nic'aj chic lok'olaj tak kach'alal,‡ riche (rixin)

* 9:35 1 Cr. 5.16. † 9:35 Hch. 11.21. ‡ 9:36 Pr. 31.31; 1 Ti. 5.10; Stg. 1.27. § 9:40 Mt. 9.25. * 9:40 1 R. 17.19-23; 2 R. 4.32-36. † 9:40 Mr. 5.41; Jn. 11.43. ‡ 9:41 Hch. 9.13.

chi xberuc'utu' pe ri Dorcas chiquiwech. Riya' man c'a caminek ta chic. ⁴² Y ri xbanatej, xetamatej c'a cuma quinojel ri winek ri yec'o chiri' pa tinamit Jope, y ye q'uiy c'a winek xeniman ri Ajaf Jesús chiri'. ⁴³ Y ri Pedro q'uiy c'a k'ij ri xc'oje' ka chiri' pa tinamit Jope. Xc'oje' pa rachoch jun achi aj tzacoy tz'um[§] ri Simón rubi'.

10

Tek ri Pedro xtak rusiq'uixic (royoxic) ruma ri Cornelio

¹ Y pa tinamit Cesarea c'o c'a jun achi Cornelio rubi', y riya' jun capitán. Yec'o c'a jun ciento soldados pa ruk'a', y ri jumoc soldados ri' ye quitz'akat ri jumoc soldados ri nibix Italiano chique. ² Ri Cornelio y ri ye aj pa rachoch can niquiya' wi c'a ruk'ij ri Dios,* y niqixibij c'a qui' chi yemacun chuwech ri Dios. Y riya' can ma nitane' ta chi nuben orar, y can q'uiy c'a yerutola' wi ri winek ri majun c'o quiq'ui. ³ Y pa jun tikak'ij pa tak a las tres, can jabel c'a k'alaj ri xutz'et pa jun achi'el achic' chi c'o jun ángel[†] riche (rixin) ri Dios ri xoc apo riq'ui y xubij chare: ¡Cornelio! xcha' ri ángel ri'.

⁴ Y ri Cornelio rutzuliben c'a ri ángel, y sibilaj ruxibin ri'. Y xubij chare ri ángel: Ajaf, ¿achique c'a ri nawajo'? Y ri ángel xubij chare: Ri oraciones[‡] ri ye'aben yeka chuwech ri Dios, y queri' chuka' can kajnek chuwech chi ye'ato' ri winek ri nic'atzin quito'ic,[§] y rumari' ri Dios yarunataj pe re wacami. ⁵ Rumari' wacami que'ataka' c'a el achi'a' c'a pa tinamit Jope, chi quebe chusiq'uixic (chroyoxic) ri Simón ri nibix chuka' Pedro chare. ⁶ Y riya' c'o c'a pa rachoch ri jun achi Simón chuka' rubi', ri Simón

§ 9:43 Hch. 10.6. * 10:2 Hch. 10.7. † 10:3 Sal. 34.7; 91.11; Hch. 5.19; 11.13; He. 1.14. ‡ 10:4 Sal. 141.2; Stg. 5.16; 1 P. 3.12; Ap. 5.8; 8.3. § 10:4 Fil. 4.18; He. 13.16.

ri aj tzacoy tz'um,* y c'o rachoch chuchi' ri mar. Y yac'a tek xtoka ri Pedro awuq'ui, xtubij c'a chawe ri achique rajawaxic chi naben,† xcha' ri ángel chare ri Cornelio.

7 Y tek ri ángel ri xch'o ca chare ri Cornelio xbe el, ri Cornelio xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ye ca'i' rumozo y jun soldado ri can nuya' wi chuka' ruk'ij ri Dios. Ri soldado jun chique ri can ronojel k'ij yec'o riq'ui ri Cornelio, y niquiben chuka' ri nibix chique. 8 Y ri Cornelio nabey c'a xutzijoj el chique ronojel ri xutz'et, c'ac'ari' xerutek el c'a pa tinamit Jope.

9 Y pa ruca'n k'ij chare ri quichapon wi el bey ri achi'a', xa juba' chic c'a chi ma que'apon ri pa tinamit Jope, achi'el xa pa nic'aj k'ij, yac'ari' tek ri Pedro xjote' c'a el pa ruq'uisbel tanaj (wik) chare ri jay, riche (rixin) chi xberubana' orar.‡ 10 Riya' can sibilaj c'a ninum chic, y can nurayij c'a chi niwa' yan. Y yac'a tek royoben c'a chi nichojmirisex ri xtutij, ri Dios can yac'ari' tek xuben chare ri Pedro chi xuben achi'el jun achic'.§ 11 Riya' xutz'et c'a chi ri caj jakatajneq,* y chila' c'a nika wi pe jun nimalaj achi'el tziek, y ye ximon ri caji' rutza'n. Y ri achi'el tziek nika c'a pe chuwech re ruwach'ulef. 12 Y tek kajnek chic c'a pe, ri Pedro xutz'et c'a chi chupan ri tziek ri' yec'o pe ronojel quiwech chicop. Yec'o ri chicop ri caji' caken, yec'o ri aj xic' tak chicop ri yebe pa cak'ik' y nic'aj chic quiwech chicop ri xa niquikirirej quipan tek yebiyin. 13 Y can yac'ari' tek ri Pedro xrac'axaj chi c'o jun ri nich'o pe chare, y nubij c'a: Pedro, cayacatej. Que'acamisaj la chicop, y que'atija', xuche'ex.

14 Y ri Pedro xubij: Ajaf, riyin ma xquentij ta re chicop re'. Riyin can majun bey ntijon ta chicop achi'el re', ri can

* 10:6 Hch. 9.43. † 10:6 Hch. 9.6; 11.14. ‡ 10:9 Sal. 55.17; Hch. 11.5.

§ 10:10 Hch. 27.17. * 10:11 Ez. 1.1; Mt. 3.16; Hch. 7.56; Ap. 19.11.

ye c'utun chinuwech chi ma ye ch'ajch'oj ta, y can xajan chi yetij,† xcha'.

¹⁵ Y ri jun c'a ri nich'o pe riq'ui ri Pedro, pa rucamul xubij chic c'a pe chare: Ronojel ri ch'ajch'ojsan chic pe ruma ri Dios, can ch'ajch'oj wi ri', y man c'a tabij ta chi ma ch'ajch'oj ta.‡

¹⁶ Oxmul c'a ri xbitej queri', y yac'ari' tek ri nimalaj achi'el tziek ri' xtzolin chic el chicaj. ¹⁷ Ri Pedro c'a c'o na c'a chiri', y ma nich'obotej ta c'a chuwech ri achi'el achic' ri xuben. Yac'ari' tek ri achi'a' ri ye takon el ruma ri Cornelio xe'apon, niquicanoj c'a ri rachoch ri achi ri Simón rubi'. Y tek xquil ri jay, ri achi'a' ri ye takon el xe'oc apo chuchi' ri jay, ¹⁸ y xquic'utuj c'a apo, wi chiri' c'o wi ri Simón ri nibix chuka' Pedro chare. ¹⁹ Y ri Pedro c'a ntajin na c'a chuch'obic rij ri jun achi'el achic', can yac'ari' tek ri Lok'olaj Espíritu§ xubij chare ri Pedro: Yec'o ye oxí' achi'a' ri yatquicanoj. ²⁰ Cayacatej c'a el y caxule' ka quiq'ui, y chuka' ma tuben ta ca'i' ac'u'x chi yabe quiq'ui,* ruma yin c'a riyin ri yin takayon pe quiche (quixin) wawe' awuq'ui.

²¹ Y ri Pedro can xbeka wi pe quiq'ui ri ye oxí' achi'a' ri ye takon el ruma ri Cornelio, y xubij chique: Yin c'a riyin ri Pedro ri nicanoj. ¿Achique c'a ruma tek yix petenak chinucanoxic? xcha' chique.

²² Y riye' xquibij c'a chare ri Pedro: Jun capitán Cornelio rubi' yoj rutakon c'a pe chi'asiq'uixic (chi'awoyoxic). Y ri achi c'a ri' jun achi choj ruc'aslen, jun achi ri nuxibij ri' chi nimacun chuwech ri Dios. Y quinojel ri winek israelitas sibilaj nicajo', y jabel yech'o chrij.† Y c'o c'a

† 10:14 Lv. 11.4; 20.25; Dt. 14.3; Ez. 4.14. ‡ 10:15 Mt. 15.11; Ro. 14.14, 17, 20; 1 Co. 10.25; 1 Ti. 4.4, 5. § 10:19 Jn. 16.13; Hch. 11.12. * 10:20 Mt. 28.19; Mr. 16.15; Hch. 15.7. † 10:22 Hch. 22.12.

jun lok'olaj ángel ri xoch'o riq'ui ri Cornelio, y ri ángel ri xubij ca chare chi yarusiq'uij (yaroyoj) riyit, riche (rixin) chi nrac'axaj ri achique xtabij chare. Rumac'ari' xojpe chi'asiq'uixic (chi'awoyoxic). Queri' xqubij ri achi'a' ri ye takon el.

²³ Y ri Pedro xerucusaj apo pa jay ri achi'a' ri', riche (rixin) chi yec'oje' na el ri jun ak'a' chiri'. Y pa ruca'n k'ij, ri Pedro can xbe wi c'a quiq'ui ri achi'a' ri ye petenak c'a pa Cesarea. Y yec'o c'a kach'alal ri aj chiri' pa Jope xetzeke' el chrij ri Pedro.‡

²⁴ Y c'a pa ruca'n k'ij chare ri que'el wi pe ri pa Jope, c'ac'ari' xe'apon ri pa tinamit Cesarea. Y ri acuchi (achique) c'o wi ri Cornelio ye rusiq'uin (royon) c'a ri ye rach'alal y chuka' ye rusiq'uin (royon) ri winek ri can sibilaj yerajo', y ye coyoben apo ri Pedro. ²⁵ Y tek ri Pedro xoc c'a apo pa rachoch ri Cornelio, ri Cornelio xberuc'ulu' y xbxuque' chuwech, riche (rixin) chi nuya' ruk'ij. ²⁶ Y ri Pedro xuyec c'a anej ri Cornelio y xubij c'a chare: Capa'e', ma caxuque'§ ta chinuwech riyin riche (rixin) chi naya' nuk'ij, ruma riyin xa yin jun chuka' winek achi'el riyit.*

²⁷ Ri Pedro y ri Cornelio yetzijon c'a xe'oc apo pa jay. Y yac'a tek xe'oc apo pa jay, yac'ari' tek ri Pedro xutz'et chi ye q'uiy winek ri quimolon qui' chiri'.† ²⁸ Y riya' xubij c'a chique ri winek ri': Riyix can iwetaman c'a chi riyoj israelitas man c'a ya'on ta k'ij chake chi nikaben xa jun kawech iwuq'ui y yojapon ta iwuq'ui pa tak iwachoch, xa ruma chi riyix xa ma yix israelitas ta.‡ Pero ri Dios xuc'ut c'a chinuwech chi ma ruc'amon ta chi nbij chare jun winek chi ma ch'ajch'oj ta,§ xa ruma chi ma israelita

‡ 10:23 Hch. 10.45; 11.12. § 10:26 Ex. 34.14; 2 R. 17.36. * 10:26 Hch. 14.14, 15; Ap. 19.10. † 10:27 Hch. 10.24. ‡ 10:28 Jn. 4.9; Hch. 11.3. § 10:28 Hch. 15.8, 9; Ef. 3.6.

ta. ²⁹ Rumari', can xu (xe) wi c'a xe'apon ri achi'a' ri ye itakon el riche (rixin) chi yibequisiq'uij (yibecoyoj) pe, can majun c'a xinbij chi man ta yipe, xa can yac'ari' xipe quiq'ui. Y re wacami nwajo' c'a nwetamaj achique ruma tek xitek nusiq'uixic (woyoxic), xcha' ri Pedro.

³⁰ Y yac'ari' tek ri Cornelio xubij: Pa caji' k'ij ca achi'el re hora re', pa tak a las tres riche (rixin) ri tikak'ij tek riyin majun wa'in nbanon ta, y yitajin chi oración wawe' pa wachoch, yac'ari' tek xuc'ut c'a ri' jun achi'el achi* chinuwech ri nitz'itz'an ri rutziak.† ³¹ Y xubij c'a chuwe: Cornelio, ri Dios utz rac'axan ri a'oración, y chuka' can kajnek chuwech ri Dios chi yatajin ye'ato‡ ri winek ri nic'atzin quito'ic y rumari' yarunataj c'a pe.§ ³² Y que'ataka' c'a el achi'a' c'a pa tinamit Jope riche (rixin) chi yebe chusiq'uixic (chroyoxic) ri Simón ri nibix chuka' Pedro chare, y c'o pa rachoch jun chic achi ri Simón chuka' rubi'. Y ri Simón ri' c'o rachoch chunakajal ri mar, y jun aj tzacoj tz'um. Y tek ri Pedro xtoka awuq'ui, c'o c'a ri xtorubij chawe, xcha' ri ángel chuwe. ³³ Rumari' can yac'ari' xintek acanoxic, y matiox c'a chi can xape. Y can chuwech wi c'a ri Dios yojc'o wi konojel re kamolon ki' wawe', y nikajo' c'a nikac'axaj ri xtak'alajsaj chkawech, ronojel ri bin chawe ruma ri Dios, xcha' ri Cornelio chare ri Pedro.

³⁴ Y ri Pedro can yac'ari' xuchop tzij, y xubij: Can kitzij c'a nic'ulun chinuwech chi ri Dios can junan kawech rubanon chake konojel. Ma xu (xe) ta wi c'a ri nic'aj yer-ajo', y yeretzelay ta ca ri nic'aj chic. Ma que ta ri' nuben.*

³⁵ Xabachique ta na ri katinamit, ri Dios yojka chuwech, wi can nikaxibij ki' chi yojmacun chuwech y nikaben ri choj.

* 10:30 Hch. 1.10. † 10:30 Lc. 24.4. ‡ 10:31 He. 6.10. § 10:31 Dn.

10.12. * 10:34 Dt. 10.17; 2 Cr. 19.7; Job 34.19.

³⁶ Y ri Dios can xutek pe ri Jesucristo, Ajaf[†] kiche (kixin) konojel riche (rixin) chi xutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ri niya'o chuka' uxlanibel c'u'x.[‡] Y xorutzijoj chique ri kech aj Israel. ³⁷ Riyix ri' noka chi'ic'u'x ronojel c'a ri xbanatej ri tiempo ri' pa ronojel Judea. Ri nabey mul, ya ri Juan ri Bautista ri xtzijon ri ruch'abel ri Dios y xeruben bautizar ri winek. Y c'ari' xbetiquer pe rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios ruma ri Jesús chila' pa Galilea.[§] ³⁸ Y can iwetaman chuka' chi ri Jesús ri aj Nazaret, ri Dios can xuya' wi pe ri Lok'olaj Espíritu pa ruwi^{*} y xuya' chuka' pe uchuk'a' pa ruk'a'. Can xerubanala' utzil chique ri winek y xeruc'achosaj chuka' ri ye chapon ruma ri itzel winek. Queri' ri xerubanala' ri Jesús, ruma can c'o ri Dios riq'ui. ³⁹ Y ronojel ri xerubanala' ri Jesús ri pa Jerusalem y ri pa tak nic'aj chic tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Judea, can xkatz'et c'a riyoj[†] ri yoj apóstoles riche (rixin) Riya'. Y yac'ari' ri nikak'alajsaj chiquiwech ri winek. Ri Jesús xba-jix c'a chuwech jun crusin che' riche (rixin) chi xcamisex. ⁴⁰ Y oxí' k'ij ticamisex wi el, yari' tek ri Dios xuc'asoj pe[‡] chiquicojol ri caminaki'. Y xuben chare chi xuc'utula' ri'. ⁴¹ Y man c'a chiquiwech ta xabachique winek xuc'ut wi ri', xa can xu (xe) wi chkawech riyoj[§] ri can ruch'obon wi pe ri Dios pa kawi' ri ojer ca, chi can nikak'alajsaj ri ruc'astajbel ri Jesús. Y junan c'a xojwa' xojuc'ya^{*} riq'ui ri Jesús, tek c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki'. ⁴² Y Riya' can xuchilabey c'a ca chake chi nikatzijoj[†] y nikak'alajsaj chique ri winek chi ri Dios xuben chare chi ya Riya' ri nik'ato tzij[‡] pa quiwi' ri c'a ye q'ues na y pa

† 10:36 Ro. 10.12. ‡ 10:36 Is. 57.19. § 10:37 Lc. 4.14. * 10:38 Lc. 4.18. † 10:39 Hch. 2.32. ‡ 10:40 Hch. 2.24. § 10:41 Jn. 14.22; 1 Co. 15.5-8. * 10:41 Jn. 21.13. † 10:42 Mt. 28.19, 20. ‡ 10:42 Jn. 5.22; 2 Co. 5.10.

quiwi' chuka' ri ye caminek chic el. § 43 Can chrij wi c'a Riya' ye ch'onak wi ca quinojel ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca tek xquibij chi quinojel c'a ri xqueniman riche (rixin) ri Cristo, can xtiquil cuybel mac* pa rubi' Riya'. Queri' quibin ca, xcha' ri Pedro.

44 Y can c'a nich'o na c'a ri Pedro chiquiwech ri winek ri quimolon qui' pa rachoch ri Cornelio, tek ri Lok'olaj Espiritu yari' xka pe pa quiwi' quinojel ri ye'ac'axan riche (rixin). 45 Rumari' ri israelitas, ri quiniman chic ri Dios ri ye rachibilan pe ri Pedro, xsach quic'u'x tek xquitz'et chi ri Lok'olaj Espiritu can nisipex pe chuka' chique ri xa ma ye israelitas ta. † 46 Ri israelitas ri quiniman chic ri Dios yequic'axaj c'a ri xa ma ye israelitas ta ri quiniman chuka' ri Dios, chi yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri xa ma ye quich'abel ta ‡ y niquiya' c'a ruk'ij ri Dios. 47 Y ri Pedro xubij c'a: ¿Can c'o ta cami jun xtibin chi ma queban ta bautizar riq'ui ya' re xquic'ul yan ri Lok'olaj Espiritu achi'el ri xkac'ul chuka' riyoj? §

48 Y ri Pedro xubij c'a chi ri Cornelio y quinojel ri quimolon qui' riq'ui, queban c'a bautizar pa rubi' ri Ajaf Jesús.* Y ri kach'alal ri xeban bautizar, xquic'utuj c'a jun utzil chare ri Pedro chi tic'oje' ka ca'i' oxi' k'ij quiq'ui.

11

Tek ri Pedro xutzijoj ri xbanatej riq'ui ri Cornelio

1 Y ri apóstoles y ri nic'aj chic kach'alal ri yec'o pa Judea, xquic'axaj c'a chi yec'o winek ri ma ye israelitas ta ri xeniman ri ruch'abel ri Dios. 2 Y tek ri Pedro xtzolin chic c'a pa Jerusalem, yec'o kach'alal israelitas ri xech'ojin

§ 10:42 2 Ti. 4.1; 1 P. 4.5. * 10:43 Is. 53.11; Jer. 31.34; Dn. 9.24; Mi. 7.18; Zac. 13.1. † 10:45 Hch. 11.18; Ga. 3.14. ‡ 10:46 Hch. 2.4; 19.6. § 10:47 Hch. 11.17; 15.8, 9. * 10:48 Hch. 8.16.

riq'ui, ruma nicajo' chi niban ri circuncisión chique ri nic'aj chic kach'alal ri ma ye israelitas ta, ³ y xquibij c'a chare: ¿Achique c'a ruma tek riyit xatapon quiq'ui ri winek ri xa ma banon ta ri circuncisión chique?* ¿Y achique c'a ruma can xawa' xatuc'ya' chuka' quiq'ui? xecha' chare.

⁴Yac'ari' tek ri Pedro can xucholójij rubixic chique chrij ri xbanatej.† Riya' xubij c'a: ⁵Riyin ya c'a ri pa tinamit Jope yinc'o wi. Y yac'a tek yitajin chi oración,‡ xintz'et pa jun achi'el achic' chi c'o jun nimalaj achi'el tziek ri ye ximon pe ri caji' rutza'n, ri petenak chila' chicaj y nika pe c'a wuq'ui riyin. ⁶Y yac'a tek nutzuliben nutzuliben, xintz'et c'a chi xa ronojel quiwech chicop ye petenak chupan ri jun nimalaj achi'el tziek ri'. Yec'o chicop caji' caken, yec'o c'uxnel y yec'o ma ye c'uxnel ta. Yec'o aj xic' tak chicop y nic'aj chic quiwech chicop ri xa niquikirirej quipan tek yebiyin. ⁷Y xinwac'axaj c'a jun ch'abel y xubij pe chuwe: Pedro, cayacatej. Que'acamisaj la chicop, y que'atija', xcha' chuwe. ⁸Yac'a riyin xinbij chare ri xch'o pe chuwe: Ajaf, riyin ma xquentij ta re chicop re'. Riyin can majun bey ntijon ta chicop achi'el re', ri can ye c'utun chinuwech chi ma ye ch'ajch'oj ta,§ y can xajan chi yetij, xicha'. ⁹Yac'a ri jun ri nich'o pe wuq'ui chila' chicaj, pa rucamul xubij chic pe chuwe: Ronojel ri ch'ajch'ojsan chic pe ruma ri Dios, can ch'ajch'oj wi ri', y man c'a tabij ta chi ma ch'ajch'oj ta, xinuche'ex. ¹⁰Y oxmul c'a ri xbitej queri', y c'ac'ari' ri jun nimalaj achi'el tziek ri' xtzolin chic c'a el chicaj. ¹¹Y xa can c'ari' tintz'et ka riyin ri', tek yec'o ye oxi' achi'a' xe'apon ri pa ruchi' ri jay ri yinc'o wi, yinquicanoj. Ri achi'a' c'a ri' ye takon el ruma ri Cornelio, ri jun achi ri c'o pa tinamit Cesarea. ¹²Y ri

* 11:3 Hch. 10.28. † 11:4 Lc. 1.3. ‡ 11:5 Hch. 10.9. § 11:8 Ez. 4.14.

Lok'olaj Espiritu* can xubij c'a chuwe chi man tuben ta ca'i' nuc'u'x chi yibe quiq'ui.† Y chuka' re waki' kach'alal re' ri can quiniman chic ri Dios, xetzeke' c'a el chuwij.‡ Y can xojapon na wi ri pa rachoch ri achi ri Cornelio rubi'.¹³ Y riya' xuchop c'a rutzijoxic chake chi c'o jun ángel ri xuc'ut ri' chuwech§ pa rachoch, y chi ri ángel ri' pa'el apo riq'ui tek xubij chare: Que'ataka' c'a el achi'a' c'a pa Jope chusiq'uixic (chroyoxic) ri Simón ri nibix chuka' Pedro chare. ¹⁴ Y ya riya' c'a ri xtibin chawe achique rubanic xtaben riche (rixin) chi queri' yacolotej riyit y ri ye aj pan awachoch,* xuche'ex ca ruma ri ángel. ¹⁵ Y tek riyin xin chop tzij chuwech ri Cornelio y chiquiwech ri winek ri yec'o apo riq'ui, xka c'a pe ri Lok'olaj Espiritu† pa quiwi', can achi'el tek xka pe nabey mul pa kaw'i riyoj. ¹⁶ Y rumari' xoka c'a chinuc'u'x ri tzij ri rubin ca ri Ajaf Jesús, chi ri Juan pa ya' xeruben wi bautizar ri winek.‡ Yac'a riyix riq'ui ri Lok'olaj Espiritu§ xquixban wi bautizar. Queri' rubin ca Riya'. ¹⁷ Wi can ya ri Dios ri xya'o pe ri Lok'olaj Espiritu pa quiwi' ri winek ri', achi'el xuben chuka' chake riyoj* ri kaniman ri Ajaf Jesucristo, ¿achique ta c'a nubanic riyin chi nk'et ruwech ri rusamaj ri Dios?†

¹⁸ Y tek ri kach'alal ri yec'o pa Jerusalem quic'axan chic ka ri xubij ri Pedro chique, man c'a xech'o ta chic apo. Ri kach'alal ri' niqiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y niqubij c'a: Ri Dios can xuya' c'a chuka' k'ij chique ri ma ye israelitas ta‡ riche (rixin) chi nitzolin pe quic'u'x riq'ui

* 11:12 Jn. 16.13. † 11:12 Hch. 10.19, 20. ‡ 11:12 Hch. 10.23. § 11:13 Hch. 10.30. * 11:14 Hch. 10.2; 16.15, 31-34. † 11:15 Hch. 2.4; 4.31. ‡ 11:16 Jn. 1.26. § 11:16 Is. 44.3; Jl. 2.28; Mt. 3.11; Mr. 1.8; Lc. 3.16; Hch. 1.5. * 11:17 Hch. 10.47; 15.8, 9. † 11:17 Job 9.12-14; Dn. 4.35; Mt. 20.14, 15. ‡ 11:18 Ro. 10.12; 15.9-12.

Riya', riche (rixin) chi niquil quic'aslen riq'ui, xecha'.

Ye q'uuiy ri yeniman riche (rixin) ri Jesucristo pan Antioquía

¹⁹ Y ri kach'alal ri quiquiran el qui' ruma ri tijoj pokonal ri xquik'axaj tek xcamisex ri Esteban,[§] yec'o xebe c'a pa Fenicia, yec'o chuka' xebe c'a pa Chipre, y yec'o xebe c'a pan Antioquía, y niqutzijoj c'a ri ruch'abel ri Dios xaxu (xaxe wi) chique ri winek ri can ye israelitas wi. ²⁰ Pero yec'o chic c'a nic'aj achi'a' ri ye aj pa Chipre y ye aj pa Cirene ri xe'apon pan Antioquía, y can ma xu (xe) ta wi c'a chique ri winek israelitas xquitzijoj wi ri lok'olaj ruch'abel ri Ajaf Jesús ri niya'o colotajic, xa can xquitzijola' c'a chuka' chique ri winek ri yech'o griego. ²¹ Ri ruchuk'a' ri Ajaf Dios can c'o wi quiq'ui* ri achi'a' ri' y rumari' sibilaj ye q'uuiy winek xeniman ri Ajaf. Can xtzolin c'a pe quic'u'x† riq'ui ri Ajaf Jesucristo.

²² Y ronojel c'a ri' xapon rutzijol quiq'ui ri kach'alal ri yec'o pa tinamit Jerusalem. Y ri kach'alal ri' xquibij c'a chare ri Bernabé chi tibe c'a pan Antioquía. ²³ Y tek ri Bernabé xapon, xutzu' chi ri Dios can ruya'on wi c'a ruk'a' pa ruwi' ri quisamaj ri kach'alal. Rumari' sibilaj xquicot ri ránima ri Bernabé, y xerupixabaj c'a quinojel chi can ticuke' quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesucristo,‡ y chi can riq'ui ronojel cánima quec'oje' riq'ui.§ ²⁴ Ri Bernabé, jun achi ri can cukul ruc'u'x riq'ui ri Dios, y can nojneq wi chuka' ri ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu. Riya' jun utzilaj achi. Y sibilaj ye q'uuiy* winek ri xeniman riche (rixin) ri Ajaf Jesucristo chupan ri k'ij ri'.

²⁵ Y ri Bernabé xbe c'a pa tinamit Tarso,† chucanoxic ri Saulo. Y tek xril pe, xuc'om c'a pe pan Antioquía.

§ 11:19 Hch. 8.1. * 11:21 Lc. 1.66. † 11:21 Hch. 9.35; 15.19. ‡ 11:23 Hch. 13.43; 14.22. § 11:23 Dt. 10.20. * 11:24 Hch. 5.14. † 11:25 Hch. 9.11.

²⁶ Y chiri' xec'oje' wi quiq'ui ri kach'alal. Jun juna' c'a ri xec'oje' quiq'ui, ruma riye' xequitioj sibilaj ye q'uiy winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios. Y ya ri chila' pan Antioquía ri kas nabey mul tek xbix cristianos[‡] chique ri ye tzelbey riche (rixin) ri Jesucristo.

²⁷ Y chupan c'a ri tiempo ri', yec'o c'a jojun chique ri profetas ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios,[§] xe'el el pa Jerusalem, y xebe c'a pan Antioquía. ²⁸ Y jun c'a chique ri kach'alal ri', Agabo* rubi'. Y ruma ri Lok'olaj Espiritu can xuk'alajsaj chuwech, rumari' tek xbepa'e' pe chiquiwech ri kach'alal, y can xubij c'a chi xtipe na jun nimalaj wayjal pa ruwi' re ruwach'ulef; y ri nimalaj wayjal ri' can xbanatej na wi pa rut tiempo ri aj k'atbel tzij Claudio César. ²⁹ Y rumari' ri kach'alal ri yec'o pan Antioquía xquich'ob c'a chi yequito' ri kach'alal ri yec'o pa Judea, y chiquijunal niqiyua' c'a el ri yecowin niqiyua'.[†] ³⁰ Y can ya c'a ri Bernabé y ri Saulo ri xequitek el riche (rixin) chi ye riye' ri xe'uc'uan el ronojel ri xmolotej el riche (rixin) chi yequito' ri kach'alal ri niqitij wayjal. Y ronojel c'a ri quic'uan el ri Bernabé y ri Saulo, xbequijacha' c'a pa quik'a' ri ancianos riche (rixin) ri iglesia pa Judea.

12

Tek ri Herodes xucamisaj ri Jacobo, y xuya' ri Pedro pa cárcel

¹ Ri rey Herodes chupan ri tiempo ri', yec'o c'a ye ca'i' oxí' chiquicojol ri kach'alal ri xeruchop, riche (rixin) chi xeruya' c'a pa tijoj pokonal. ² Y can tzan espada xutek wi rucamisaxic ri Jacobo* rach'alal ri Juan. ³ Y ruma ri Herodes xutz'et chi ri xuben chare ri Jacobo xa can xka c'a chiquiwech ri israelitas ri ma quiniman ta ri Jesucristo,

[‡] 11:26 Hch. 26.28; 1P. 4.16. [§] 11:27 Hch. 2.17; 13.1; 1Co. 12.28. ^{*} 11:28 Hch. 21.10. [†] 11:29 2 Co. 8.12. ^{*} 12:2 Mt. 4.21; 10.2.

riya' xutek c'a chuka' ruchapic ri Pedro. Re' xbanatej chupan ri nimak'ij pascua, tek nitij c'a chuka' caxlan wey ri xa majun ch'om (levadura) riq'ui.† 4 Tek chapatajneq chic c'a ri Pedro ruma ri Herodes, xutek c'a pa cárcel. Y ruma ri Herodes ruch'obon chic chi c'a nik'ax na ca ri nimak'ij pascua,‡ c'ac'ari' xtrelesaj pe riche (rixin) chi nuk'et tzij pa ruwi' chiquiwech ri winek, rumari' can ye caji' c'a moc chajinel ri xerucusaj riche (rixin) chi niquichajij ri Pedro. Y can ye cajquej§ achi'a' yec'o pa jojun moc. 5 Ri Pedro c'o c'a pa cárcel, y chajin chi utz. Yac'a ri kach'alal ri yec'o chiri' pa tinamit, can quichapon c'a niquiben orar* pa ruwi' ri Pedro.

Tek ri Pedro xcol pe pa cárcel ruma ri Dios

6 Y can xu (xe wi) chic c'a ri junak'a' ri' nrajo' chi ma napon ri ruch'obon ri Herodes, chi nrelesaj pe ri Pedro y nuk'et tzij pa ruwi' chiquiwech ri winek. Y ri Pedro ximil c'a riq'ui ca'i' cadenas y warnek chiquicojol ye ca'i' achi'a' ye chajinel. Y chuchi' ri cárcel yec'o c'a chuka' chajinel. 7 Y chiri' pa cárcel xapon c'a jun ángel† riche (rixin) ri Ajaf,‡ y sek sek xuben rupan ri cárcel. Ri ángel ri' xuchop c'a rupox (ruc'alc'a'x) ri Pedro riche (rixin) chi xuc'asoj, y xubij chare: Chanin cayacatej. Y ri cadenas, ri quiximiben wi ri ruk'a' ri Pedro, can yac'ari' xetzak ca. 8 Y ri ángel xubij c'a chuka' chare ri Pedro: Tachojmirisaj c'a el awi', y tacusaj el la axajab. Y tek ruchojmin chic ri' ri Pedro, ri ángel xubij chare: Taboro' el awi' chupan la ak'u', y jo', xcha' ri ángel.

9 Ri Pedro can xutzekelbej c'a el ri ángel, pero ma nich'obotej ta chuwech, wi kas kitzij chi nicol el ruma ri

† 12:3 Ex. 12.8, 11. ‡ 12:4 Mr. 14.1, 2. § 12:4 Jn. 19.23. * 12:5 2 Co. 1.11; Ef. 6.18. † 12:7 Hch. 5.19; He. 1.14. ‡ 12:7 Sal. 34.7; Is. 37.36; Dn. 6.22.

ángel, o xa nachic'.[§] ¹⁰ Ri Pedro y ri ángel choj c'a xek'ax el chiquicojol ca'i' moc chajinel. Y tek xe'apon chuwech ri puerta ri banon riq'ui ch'ich', ri puerta ri' can ruyon xjakatej chiquiwech. Y riye' xe'el c'a el pa bey riche (rixin) ri tinamit, y xebe. Tek ye biyinek chic c'a juba', yac'ari' tek ri ángel xbe el y xuya' ca ruyon ri Pedro pa bey. ¹¹ Y yac'ari' tek ri Pedro xch'obotej chuwech, y xubij: Wacami c'a, xinwetamaj chi ri ángel can kitzij wi chi takon pe* ruma ri Ajaf riche (rixin) chi xinorucolo' ca† pa ruk'a' ri Herodes y chuwech ronojel ri quich'obon ri nuwinak israelitas chi niquiben chuwe, nicha' ka pa ránima.

¹² Riya' xuch'ob na c'a achique ri xtuben, y tek xch'obotej chuwech, xbe chrachoch ri María ri rute' ri Juan ri nibix chuka' Marcos chare.‡ Y chupan ri jay ri' ye q'uiy c'a kach'alal quimolon qui' yetajin chi oración.[§] ¹³ Y tek ri Pedro xapon c'a chrachoch ri María, xsiq'uin (xoyon) c'a apo pa puerta, y xbe'el c'a pe jun ti k'opoj ri Rode rubi'. ¹⁴ Ri k'opoj ri', ruma xrac'axaj chi ya ri Pedro ri nisiq'uin (noyon) apo pa puerta, sibilaj xquicot. Xa yac'a chi ma xujek ta ca ri puerta chuwech ri Pedro, y junanin (anibel) xbe pa jay chubixic chi ri Pedro yari' ri nisiq'uin (noyon) apo ri pa puerta. ¹⁵ Yac'a ri quimolon qui' pa jay ma xquinimaj ta ri xberubij ri Rode chique. Xa xquibij chare: Xa xach'ujer la'. Y ri ti k'opoj ri' nubij c'a chi can ya wi ri Pedro ri xrac'axaj ca. Y riye' xa xquibij chic chare: Ri' xa ma ya ta ri Pedro ri xawac'axaj ca, ri' ya ri ángel chajiy riche (rixin),* xecha' chare.

¹⁶ Yac'a ri Pedro can c'a nutij na ruk'ij chi nisiq'uin (noyon) apo pa puerta. Yac'a tek xquijek ri puerta,

§ 12:9 Sal. 126.1. * 12:11 Dn. 3.28; 6.22. † 12:11 2 Co. 1.8-10. ‡ 12:12 Hch. 12.25; 13.5, 13; 15.37; Col. 4.10; 2 Ti. 4.11; Flm. 24; 1 P. 5.13. § 12:12 Hch. 12.5. * 12:15 Gn. 48.16; Mt. 18.10.

xquitz'et c'a chi can ya wi ri Pedro. Rumari' riye' can xquimey, y xquichop xewolol chiquiwech. ¹⁷ Pero riya' xuben c'a retal riq'ui ri ruk'a' riche (rixin) chi ma quewolol ta chic. Y xuchop rutzijoxic chique ri xuben ri Ajaf Dios riche (rixin) chi xrelesaj pe pa cárcel, y xubij chuka' chique chi tiquiya' rutzijol chique ri Jacobo[†] y ri nic'aj chic kach'alal. Y riya' xel c'a el y xbe pa jun chic lugar.

¹⁸ Y yac'a tek xseker ri ruca'n k'ij, ri achi'a' ye chajinel xech'ujer, man c'a niquil ta achique niquiben, ruma ri Pedro man c'o ta chic chiri'. ¹⁹ Y ri Herodes xutek c'a rucanoxic ri Pedro, yac'a ri achi'a' ri xebe chucanoxic, ma xbequila' ta pe. Yac'ari' tek ri Herodes ri aj k'atbel tzij, xerusiq'uij (xeroyoj) ri achi'a' ri yec'o ca chi chajinel, y tek ye pa'el chic c'a apo chuwech, xuc'utuj c'a chique chi achique xuben ri Pedro. Y ruma ri majun etamayon ta, xubij chi quecamisex ri ye chajinel ri'. Y ri Herodes xel c'a el ri pa Judea, y xbec'oje' pa Cesarea.

Tek xcom ri Herodes

²⁰ Ri rey Herodes can royowal c'a chique ri aj Tiro y ri aj Sidón. Pero ri aj Tiro y ri aj Sidón xquiya' c'a chiquiwech riche (rixin) chi yebe riq'ui ri Herodes. Y xquibochi'ij c'a ri jun ri nisamej riq'ui ri Herodes ri Blasto rubi', riche (rixin) chi yeruc'uaj c'a chuwech ri rey y xtiquichojmirisaj chiquiwech chi tiq'uis chiri' ri oyowal, ruma ya ri chiri' pan Israel ntel wi el ri nitij ri pa ca'i' tinamit, ri pa tinamit Tiro y ri pa Sidón. ²¹ Y xbix c'a jun k'ij tek xtichojmirisex ri'. Y tek xapon ri k'ij, ri rey Herodes can xerucusaj c'a el ri tziek ri can yerucusaj wi jun rey. Xbetz'uye' pe ri pa ruch'acat chiri' pa k'atbel tzij, y xbech'o c'a pe chiquiwech ri winek ri quimolon qui' chiri'. ²² Y ri winek can niquirek

[†] 12:17 Hch. 15.13; 21.18; Ga. 1.19; Stg. 1.1.

c'a quichi' yech'o apo, y niquibij: La nich'o pe can achi'el ruch'abel Dios y ma ruch'abel ta achi, xecha' c'a apo.‡

²³ Jun ru'ángel ri Ajaf can chupan c'a ri hora ri' xuben c'a chare ri Herodes chi xka chi jun yabil, ruma chi xa ya riya' ri xuc'ul ruk'ij y xa ma xuya' ta ruk'ij ruc'ojlen ri Dios.§ Ri Herodes xtij c'a cuma jut, y yari' ri xcamisan el.

²⁴ Y ri ruch'abel ri Dios xbe c'a rubixic chi nej chi nakaj, y ye q'uiy c'a winek ri yeniman* riche (rixin).

²⁵ Y tek ri Bernabé y ri Saulo quijachon chic ca ronojel ri quitakon pe ri kach'alal aj pan Antioquía pa quik'a' ri ancianos† riche (rixin) ri iglesia pa Jerusalem, xetzolin chic pan Antioquía y xquic'uaj el ri Juan ri nibix chuka' Marcos chare.‡

13

Tek ri Bernabé y ri Saulo nabey mul xe'el chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

¹ Y chiquicojol ri kach'alal ri niqimol qui' pa rubi' ri Dios pan Antioquía, yec'o c'a profetas ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios, y yec'o chuka' tijonel ri yetijon quiche (quixin) ri kach'alal chupan ri ruch'abel ri Dios, achi'el ri Bernabé,* ri Simón ri nibix chuka' Niger chare, ri Lucio ri aj Cirene, ri Manaén ri xq'uiytisex junan riq'ui ri Herodes ri xk'ato tzij chiri' pa Galilea, y ri Saulo. ² Y jun k'ij, tek man c'a ye waynek ta riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij ri Ajaf Dios, ri Lok'olaj Espíritu xubij c'a chique ri kach'alal ri': Ri Bernabé y ri Saulo can ye nusiq'uin (woyon) riche (rixin) chi c'o jun samaj niquiben. Rumari'

‡ 12:22 Jud. 16. § 12:23 Sal. 115.1. * 12:24 Is. 55.11. † 12:25 Hch. 11.29, 30. ‡ 12:25 Neh. 12.12. * 13:1 Hch. 11.22.

can que'ijacha' ca† riche (rixin) chi yebe chubanic ri samaj ri', ‡ xcha'.

3 Y ri k'ij c'a tek can quibanon chi ma ye waynek ta riche (rixin) chi niquben orar, yac'ari' tek xquiya' quik'a' pa quiwi' ri Bernabé y ri Saulo, riche (rixin) chi yebe chubanic ri samaj ri rubin ca ri Lok'olaj Espíritu.

Tek ri Bernabé y ri Saulo xquitzijoj ri ruch'abel ri Dios pa Chipre

4 Y can yac'ari' tek ri Bernabé y ri Saulo xetak el ruma ri Lok'olaj Espíritu. Rumari' riye' xebe pa Seleucia. Y chiri' xe'oc el pa jun barco riche (rixin) chi xek'ax apo pa Chipre. § 5 Y tek yec'o chic pa tinamit Salamina ri chiri' pa rucuenta ri Chipre, xquichop c'a rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios ri pa tak jay ri can riche (rixin) wi chi ri israelitas niqumol qui' riche (rixin) chi niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios. Ri Bernabé y ri Saulo quic'uan c'a el ri Juan* riche (rixin) chi yeruto' chubanic ri samaj. 6 Ri Chipre jun c'a ti ruwach'ulef ri pa ya' c'o wi. Rumari', tek ri Bernabé, ri Saulo y ri Juan xe'apon ri juc'an chic ruchi' ri ti ruwach'ulef ri', xe'apon c'a ri pa tinamit Pafos. Y chupan ri tinamit ri' c'o c'a jun achi israelita ri Barjesús rubi', y nibix chuka' Elimas chare, jun achi aj itz, † ri rupo'on anej ri' chi jun profeta. 7 Y ri aj itz ri' nisamej riq'ui ri Sergio Paulo ri aj k'atbel tzij chiri', jun achi ri can c'o runa'oj. Ri Sergio Paulo ri aj k'atbel tzij xutek c'a quisiq'uixic (coyoxic) ri Bernabé y ri Saulo, ruma nrajo' nrac'axaj ri ruch'abel ri Dios. 8 Pero ri Elimas ri achi aj itz can c'o ta xrajo' chi xuk'et‡ ruwech ri ch'abel ri niqutzijoj ri Pablo y ri Bernabé, riche (rixin) chi ri aj

† 13:2 Nm. 8.14. ‡ 13:2 Mt. 9.38. § 13:4 Hch. 4.36. * 13:5 Hch. 12.25. † 13:6 Ex. 22.18; Lv. 20.6; Dt. 18.10. ‡ 13:8 2 Ti. 3.8.

k'atbel tzij man ta nunimaj ri Jesucristo. ⁹ Yac'ari' tek ri Saulo, ri nibix chuka' Pablo chare, can nojneq c'a ri ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu. [§] Riya' xutzu' xutzu' ri achi aj itz, ¹⁰ y xubij chare: Riyit xa nojneq ri awánima riq'ui ronojel ruwech k'olaj y riq'ui ronojel ruwech etzelal. Xa yit jun ralc'ual ri itzel winek, * ruma nawetzelay ronojel ri xa utz. ¿La can ma xtaya' ta cami ca chi nasuk' ri chojmilaj bey riche (rixin) ri Ajaf Dios? ¹¹ Wacami c'a, ri Ajaf Dios xtuya' pe ruc'ayewal pan awi'.[†] Xcamoyir, y xtik'ax c'a jun tiempo ri ma xtatz'et ta ruwech ri k'ij. Y can xu (xe) wi c'a xubij queri' ri Pablo, can yac'a chuka' ri' tek ma xtzu'un ta[‡] chic ri achi aj itz. Rumari' riya' nucanoj c'a jun ri niyuken ta chuk'a', ruma xmake' pa k'eku'm. ¹² Tek ri Sergio Paulo ri aj k'atbel tzij xutz'et ri xbanatej, xumey ri ruch'abel ri Ajaf. Y riya' can ya c'a k'ij ri' tek xunimaj.

Tek ri Pablo y ri Bernabé xquitzijoj ri ruch'abel ri Dios pa tinamit Antioquía ri c'o pa rucuenta ri Pisidia

¹³ Y ri Pablo y ri rachibil xquiya' c'a ca ri tinamit Pafos. Xe'oc c'a el chupan jun barco riche (rixin) chi xebe pa tinamit Perge ri c'o pa rucuenta ri Panfilia. Yac'a ri Juan[§] xeruya' ca ri rachibil y xtzolin pa Jerusalem. ¹⁴ Y tek ri Pablo y ri Bernabé ye k'axnek chic el ri pa Perge, xebe c'a pa jun chic tinamit ri Antioquía chuka' rubi'. Y ri tinamit ri' pa rucuenta ri Pisidia c'o wi. Y chupan c'a ri uxlanibel k'ij, riye' xebe c'a pa jun jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,* y xebetzye' c'a. ¹⁵ Yac'a tek xsiq'uix yan ka ruwech ri ley riche (rixin) ri Moisés[†] y ri ye quitz'iban ca ri profetas[‡] ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, ri

§ 13:9 Hch. 4.8. * 13:10 Jn. 8.44; 1 Jn. 3.8. † 13:11 Ex. 9.3; 1 S. 5.6, 9, 11; Job 19.21; Sal. 32.4; 38.2; 39.10, 11. ‡ 13:11 2 R. 6.18. § 13:13 Hch. 12.12. * 13:14 Hch. 9.20; 17.1, 2. † 13:15 Hch. 15.21. ‡ 13:15 Lc. 4.17.

principalí' chupan ri jay ri' c'o c'a jun ri xquitek apo riq'ui ri Pablo y ri Bernabé, riche (rixin) chi xberubij chique: Wach'alal, wi c'o c'a jun chiwe riyix ri nrajo' nubij ca'i' oxi' ch'abel riche (rixin) chi nuya' jun pixabanic chique ri quimolon qui' wawe', xa utz chi nubij, xcha' ri xapon quiq'ui.

¹⁶ Y ri Pablo can yac'ari' xpa'e' anej, y xuben apo retal§ riq'ui ruk'a' chi majun chic tich'o, y xuchop c'a rubixic chique:

Tiwac'axaj riyix wech aj Israel y chuka' riyix ri can nixibij iwi' chi yixmacun chuwech ri Dios; tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe: ¹⁷ Ri ka-Dios riyoj israelitas can xerucha' c'a ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca, y xuben c'a chique chi xe'oc jun nimalaj tinamit tek can c'a yec'o na chiri' pan Egipto, * ruwach'ulef ri xa ma quiche (quixin) ta riye'. Ri Dios can riq'ui c'a ri ruchuk'a' xerelesaj pe chiri'.[†] ¹⁸ Y juba' ma cawinek juna'‡ ri xec'oje' pa desierto, y ri Dios sibilaj xucoch' ronojel ri xquibanala'. ¹⁹ Y xuben chuka' chi ri pa ruwach'ulef Canaán xeq'uis ri winek quiche (quixin) wuku' tinamit,§ y ri culef ri winek ri' xuya' ca pa quik'a' ri ye kati't kamama'.* ²⁰ C'ac'ari' xeruya' aj k'atbel tzij pa quiwi' ri nibix jueces† chique. Y caji' c'a ciento juna' riq'ui nic'aj, xek'ato tzij pa quiwi' ri ye kati't kamama' y ya c'a ri Samuel ri ruq'uisbel juez ri xc'oje'. Y riya' jun c'a chuka' chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios. ²¹ Yac'a ri kati't kamama' xquic'utuj rey riche (rixin) chi nik'ato tzij pa quiwi'.‡ Y ri Dios can xuya' wi c'a jun rey pa quiwi' ri xubini'aj Saúl, ri ruc'ajol jun achi ri Cis rubi'. Ri rey Saúl cawinek juna' c'a xk'ato tzij

§ 13:16 Hch. 12.17. * 13:17 Ex. 1.1, 7, 12. † 13:17 Ex. 13.14, 16;

Dt. 7.6-8. ‡ 13:18 Ex. 16.35. § 13:19 Dt. 7.1. * 13:19 Jos. 14.1, 2.

† 13:20 Jue. 2.16. ‡ 13:21 1 S. 8.5.

pa quiwi' ri kati't kamama'. Y riya' jun chique ri ye riy rumam ca ri Benjamín. ²² Y tek ri Dios xrelesaj ri k'atbel tzij pa ruk'a' ri Saúl, pa ruk'a' c'a ri David xuya' wi ri k'atbel tzij riche (rixin) chi xoc rey. [§] Ri Dios can xubij c'a chrij ri rey David: Riyin ntz'et chi ri David ri ruc'ajol ri Isaí, riya' jun achi ri can nika wi chinuwech, ruma can xtuben wi ri nrajo' ri wánima, xcha' ri Dios. ²³ Y riq'ui jun chique ri ye riy rumam ca ri rey David ri xalex wi ri Jesús,* can achi'el ri tzujun (sujun) pe ruma ri Dios, riche (rixin) chi yojrucol riyoj israelitas. ²⁴ Y tek c'a ma jane toka ri Jesús, ri Juan ri Bautista xuk'alajsaj c'a chique ri kech aj Israel chi titzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios, y queban bautizar. ²⁵ Yac'a tek ri Juan xa napon yan chuwech ri camic, riya' xubij: ¿Yin achique c'a riyin, nich'ob riyix? Ruma ma yin ta riyin ri Cristo. Ruma ri Cristo c'a ma jane tuchop samaj chicojol, y can sibilaj nim ruk'ij. Y riyin ma yin ruc'amon ta (ma takal ta chuwi) chi nquir ri ruximbel ruxajab† chraken Riya', xcha' c'a.

²⁶ Riyix wech aj Israel, ri can yoj riy rumam ca ri katata' Abraham ri xc'oje' ojer ca, y riyix ri ma yix israelitas ta, ri can nixibij iwi' chi yixmacun chuwech ri Dios, nbij c'a chiwe, chi ri ruch'abel ri Dios, ri can nich'o c'a chrij ri colotajic, can iwuche (iwixin) c'a riyix tek ya'on pe. ²⁷ Y re' xa ruma chi ri winek ri yec'o pa Jerusalem y ri principali' chuka' ri yec'o chiquicojol, can ma xquetamaj ta achique ri' ri Jesús,‡ ni ma xch'obotej ta chiquiwech[§] ri nubij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca cuma ri profetas ojer ca, ri nisiq'uix pa ronojel uxlanibel k'ij ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Rumari', tek xquibij riye' chi ticamisex ri Jesús, can yec'a riye' ri xebano chi kitzij

§ 13:22 1 S. 13.13, 14; Os. 13.10, 11. * 13:23 Ro. 1.3. † 13:25 Jn. 1.27.

‡ 13:27 Jn. 8.28; 15.21; 16.3; Hch. 3.17. § 13:27 1 Co. 2.8.

xbe'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios. ²⁸ Yac'a ri winek y ri principali', astape' majun rumac ri Jesús xquil riche (rixin) chi nicamisex, riye' xquic'utuj chare ri aj k'atbel tzij ri Pilato rubi', chi ticamisex.* ²⁹ Y tek banatajneq chic c'a ronojel ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios ri xtiban chare ri Jesús,† c'ac'ari' yec'o ri xebekasan pe chuwech ri crusin che', y xbequimuku' ca.‡ ³⁰ Yac'a ri Dios xuc'asoj ri Jesús chiquicojol ri caminaki'.§ ³¹ Y q'uiy c'a k'ij ri Jesús xuc'utula' ri' chiquiwech* ri junan xe'el el riq'ui chiri' pa Galilea riche (rixin) chi xebe pa Jerusalem. Y yec'a riye' ri' ri xetz'eto y xek'alajsan ri Jesús chique ri winek.

³² Y riyoj, can ya c'a ri rutzujun (rusujun) ri Dios chique ri ye kati't kamama' ri ojer ca, ya c'a ri' ri nikaya' rutzijol chiwe† y ri' ya ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. ³³ Ruma xa can c'a ya re chkawech riyoj, ri yoj quiy quimam ca ri xbanatej wi ri rutzujun (rusujun) ca ri Dios. Riya' xuben c'a chi xbec'astej pe ri Jesús, can achi'el wi ri nubij chupan ri ruca'n Salmo: Yit c'a riyit ri Nuc'ajol. Rumari' wacami nya' ac'aslen,‡ nicha' c'a. ³⁴ Y ri ruch'abel ri Dios nubij c'a chuka': Ri utzil ri ntzujun (nsujun) chare ri rey David, can kitzij wi, y can nya' chuka' chiwe riyix,§ nicha'. Queri' xubij ri Dios riche (rixin) chi nuc'ut chkawech chi ri Jesús can xc'asox wi ruma ri Dios chiquicojol ri caminaki', y man c'a xticom ta chic.

³⁵ Y nubij c'a chuka' chupan ri wuj Salmos rubi': Man c'a xtaya' ta k'ij chi ri ruch'acul ri Lok'olaj Ac'ajol nik'ey,* nicha' c'a. ³⁶ Pero ri David, tek xa can ruq'uison chic

* 13:28 Lc. 23.22, 23. † 13:29 Jn. 19.28, 30, 36, 37. ‡ 13:29 Lc. 23.53.

§ 13:30 Hch. 2.24, 32; He. 13.20. * 13:31 Hch. 1.3; 1 Co. 15.5-7. † 13:32 Gn. 12.3. ‡ 13:33 Sal. 2.7. § 13:34 Is. 55.3. * 13:35 Sal. 16.10.

ca rubanic ri samaj ri ya'on pe chare ruma ri Dios riche (rixin) chi nuben chiquicojol ri ruwinak, xcom, y xbemuk ca ri acuchi (achique) ye mukun wi ri ye rati't rumama'. Y xk'ey c'a. ³⁷ Yac'a ri ruch'acul ri Jesús ma xk'ey ta, ruma ri Dios can xuc'asoj wi el chiquicojol ri caminaki'. ³⁸ Rumac'ari' wech aj Israel, tiwetamaj c'a chi xaxu (xaxe wi) ruma ri Jesús tek nitzijox chiwe chi c'o cuybel mac.† Y yari' ri nikak'alajsaj chiwech. ³⁹ Ruma ri ley riche (rixin) ri Moisés ma xcowin ta xuben chake chi majun kamac yojtz'etetej ruma ri Dios. Pero quinojel c'a ri xqueniman riche (rixin) ri Jesús, xquetz'etetej c'a ruma ri Dios chi majun quimac.‡ ⁴⁰ Can tichajij c'a iwi', chi man ta pan iwi' riyix xtika wi ri quitz'iban ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Chupan ri ye quitz'iban ca riye', ri Dios nubij:

⁴¹ Riyix ri yixetzelan ri nuch'abel, titzu' c'a ri nimalaj ruc'ayewal ri nika pe pan iwi', y quixq'uis c'a, ruma ri nimalaj ruc'ayewal ri xtinya' pan iwi', can riche (rixin) c'a chi nitij sibilaj pokon. Yac'a riyix, can ma xtinimaj ta, astape' c'o jun ri niya'o rutzijol chiwe.§

Queri' rubin ca ri Dios, xcha' ri Pablo.

⁴² Y yac'a tek ri Pablo y ri Bernabé xe'el pe chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, yac'ari' tek ri winek ri ma ye israelitas ta xquibij c'a chique: Nikac'utuj c'a jun utzil chiwe chi yixpe chic kiqu'ui ri wukbix (kubix) apo riche (rixin) chi no'itzijoj chic jun bey chkawech ri ch'abel ri ic'amom pe, xecha'.

⁴³ Y tek ri winek ri quimolon qui' chiri' xquiquiraj c'a el qui', ye q'uiy c'a ri xetzekelben el quiche (quixin) ri Pablo y ri Bernabé. Yec'o c'a israelitas, y yec'o c'a ri xa

† 13:38 Jer. 31.34; Dn. 9.24. ‡ 13:39 Is. 53.11; Ga. 2.16. § 13:41 Hab. 1.5.

ma ye israelitas ta ri can niquiben chuka' ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés, ruma can niquiya' ruk'ij ri Dios. Y ri Pablo y ri Bernabé xquibij c'a chique, chi can ticuke' quic'u'x riq'ui ri rutzil ri Dios.*

⁴⁴ Y chupan c'a ri uxlanibel k'ij ri jun chic semana, xa juba' ma quinojel ri winek ri yec'o chirí pa tinamit ri xquimol qui' riche (rixin) chi niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios. ⁴⁵ Rumac'ari', ri winek israelitas ri ma niquinimaj ta ri Jesús, tek xquitz'et chi ye q'uiy winek ri xe'apon, sibilaj itzel xquina', y riche (rixin) chi niquik'et ruwech ri tzij ri nubij ri Pablo, niquibij c'a chi xa ma ya ta ri kitzij nubij ri Pablo, y niquiyok'ola'† c'a. ⁴⁶ Y ri Pablo y ri Bernabé man c'a xquixibij ta qui' chiquiwech riche (rixin) chi xquibij chique: Can rajawaxic c'a chi nabey‡ na chiwe riyix ri yix kech aj Israel nokabij wi ri ruch'abel ri Dios, pero riyix xa ma nika ta chiwech. Y riq'ui ri' can nik'alajin c'a chi ma ruc'amon ta chiwe riyix ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Rumari' quiq'ui ri winek ri ma ye israelitas ta§ ri yojbe wi. ⁴⁷ Ruma quec'are' rubin ri Ajaf Dios chake: Yit nuya'on c'a riche (rixin) sakil quiche (quixin) ri winek ri ma ye israelitas ta.

Y awuma riyit xtiquil ta ri colotajic ri winek ri yec'o pa ronojel re ruwach'ulef.*

⁴⁸ Y tek ri winek ri ma ye israelitas ta xquic'axaj c'a ri ch'abel ri xbix ka, can xequicot c'a pa cánima, y xquiya' c'a ruk'ij ruc'oijen† ri ruch'abel ri Ajaf Dios. Y can xquinimaj c'a quinojel ri c'o chi niquil na ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. ⁴⁹ Y ri ruch'abel ri Ajaf Dios xbe c'a rutzijoxic pa ronojel ri ruwach'ulef ri'. ⁵⁰ Yac'a ri winek israelitas ri

* 13:43 He. 12.15; 1 P. 5.12. † 13:45 Hch. 18.6; 1 P. 4.4; Jud. 10. ‡ 13:46 Hch. 3.26. § 13:46 Dt. 32.21; Is. 55.5; Ro. 1.16; 10.19. * 13:47 Is. 42.6; 49.6. † 13:48 Hch. 2.47.

ma niquinimaj ta ri Jesús, xequitakchi'ij ri ixoki' ri ma ye israelitas ta, ixoki' ri can niquiya' wi ruk'ij ri Dios y can c'o chuka' quik'ij. Y xequitakchi'ij chuka' ri achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol ri winek, riche (rixin) chi yecokotaj el ri Pablo y ri Bernabé chiri' chupan ri quiruwach'ulef. Y can queri' wi xquiben el chique.‡ ⁵¹ Rumari' riye' xquitotaj (xquiquiraj) c'a ca ri pokolaj ri c'o chicaken chiquiwech ri winek, riche (rixin) chi queri' tiquetamaj chi ma utz ta ri yetajin chubanic.§ Y riye' xebe c'a pa jun chic tinamit ri Iconio rubi'. ⁵² Y quinojel c'a ri can ye kach'alal chic ri yec'o chiri' pa tinamit Antioquía ri c'o pa rucuenta ri Pisidia, can nojneq wi c'a ri cánima riq'ui quicoten* y riq'ui ri Lok'olaj Espíritu.

14

Tek ri Pablo y ri Bernabé xec'oje' pa tinamit Iconio

¹ Tek ri Pablo y ri Bernabé xe'apon c'a ri pa tinamit Iconio, riye' xe'apon c'a pa jun jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y ri ruch'abel ri Dios ri xquibij riye' chique ri winek, can xuben c'a chique chi sibilaj ye q'uiy ri xquinimaj ri Jesucristo. Yec'o c'a israelitas* y yec'o c'a chuka' ri ma ye israelitas ta ri xeniman. ² Yac'a ri israelitas ri ma xquinimaj ta, yequetzelaj ri xeniman ri Ajaf Jesucristo. Rumari' riye' xequitakchi'ij† ri ma ye israelitas ta, riche (rixin) chi queri' quequetzelaj ri kach'alal ri xeniman ri Ajaf Jesucristo. ³ Rumari' ri Pablo y ri Bernabé c'a xec'oje' na c'a q'uiy k'ij quiq'ui ri kach'alal. Y ruma can quicukuban quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesucristo, rumari' can majun c'a xibinri'il quiq'ui riche (rixin) chi niqitzijoj ri ruch'abel ri Dios chique ri winek, ch'abel

‡ 13:50 1 Ts. 2.15, 16. § 13:51 Lc. 9.5. * 13:52 1 P. 1.8. * 14:1 Hch. 17.4. † 14:2 Hch. 13.50.

ri nik'alajsan ri rutzil ri Dios. Y ri Dios can nuk'alajsaj c'a chiquiwech ri winek, chi ri niqubij ri Pablo y ri Bernabé can ye kitzij wi. Y rumari' yequibanala' c'a q'uiy milagros.‡ 4 Rumari' ri tinamit ca'i' c'a rubanon, ruma nic'aj yec'o quiq'ui ri israelitas ri ma quiniman ta, y ri nic'aj chic yec'o quiq'ui ri apóstoles. 5 Y yac'a tek ri winek israelitas ri' y chuka' ri ma ye israelitas ta y ri ye aj k'atbel tak tzij quiya'on chiquiwech chi niquiya' (niquitzek) el quiq'uix ri Pablo§ y ri Bernabé, y hasta xquequicamisaj chi abej, 6 ri Pablo y ri Bernabé xa xquinabej ri achique ch'obon chiquij. Rumari' riye' xquewala' el qui' riche (rixin) chi xebe c'a pa Listra y c'a pa Derbe, ri tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Licaonia. Chuka' xebe pa ronojel lugar ri yec'o pe chiquinakajal ri ca'i' tinamit ri'. 7 Riye' ya c'a ri pa tak tinamit y ri pa tak lugar ri' xquitziyoj wi ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.

Tek ri Pablo xc'ak chi abej pa tinamit Listra

8 Y ri chiri' pa tinamit Listra, c'o c'a jun achi ri can pa ralaxic pe chi ma nicowin ta nibiyin.* Can majun bey c'a biyinek ta juba'. Y ri achi c'a ri' tz'uyul chiri'. 9 Riya' nrac'axaj c'a ri ntajin chubixic ri Pablo. Y ri Pablo xutz'et c'a chi ri achi ri' can rucukuban wi ruc'u'x riq'ui ri Dios riche (rixin) chi nic'achojsex. 10 Rumari' ri Pablo can riq'ui ruchuk'a' xch'o chare ri achi, y xubij chare: Cayacatej y capa'e' choj. Y ri achi can yac'ari' xropin y xuchop nibiyin el.† 11 Tek ri winek xquitz'et ri xuben ri Pablo, ri winek xech'o c'a pa licaónica, ri quich'abel riye'. Y can riq'ui c'a quichuk'a' xquibila' pa quich'abel: Re yekatz'et wacami

‡ 14:3 Mr. 16.20; Ro. 15.19; He. 2.4. § 14:5 2 Ti. 3.11. * 14:8 Hch. 3.2.

† 14:10 Is. 35.6.

xa can ye ri ka-dios[‡] ri ye kajnek pe chkacojol, quibanon pe ye achi'el achi'a'.

¹² Niquibila' c'a chi ri Bernabé yari' ri dios ri rubini'an Júpiter, y ri Pablo yari' ri dios ri rubini'an Mercurio, ruma ya riya' ri uc'uayon ri ch'abel. ¹³ Y ri Júpiter ri qui-dios ri winek ri', c'o c'a rachoch c'a chuchi' el ri tinamit, y can c'o c'a jun sacerdote ri nisamej chrij. Ri sacerdote ri' c'a pa tak puertas c'a xeruc'uaj wi ri wáquix ri ye wikon pe riq'ui cotz'i'j. Riya' y ri winek nicajo' c'a niquiya' quik'ij ri Pablo y ri Bernabé, rumari' tek ye quic'amalon pe ri wáquix riche (rixin) chi yequicamisaj. ¹⁴ Pero tek ri apóstol Bernabé y ri apóstol Pablo xquinabej ri niquich'ob ri winek, riye' xk'axo ri cánima, y rumari' riye' xquiretzela' (xquitzerela') ri quitziak ri quicusan. Y can yac'ari' tek xe'oc chiquicojol ri winek, y niquibila' c'a chique: ¹⁵ ¿Achique ruma tek riyix niben quere'? Riyoj xa yoj winek achi'el riyix, y yoj petenak iwuq'ui riche (rixin) chi nokabij chiwe chi que'ya' ca ri xa majun quejkalen,[§] achi'el re yixtajin chubanic, y tinimaj c'a ri c'aslic Dios ri banayon ronojel.* Ri banayon ri caj y ri yec'o chuwech, ri banayon re ruwach'ulef y ri yec'o chuwech, ri banayon ri mar y ri yec'o chupan. ¹⁶ Y astape' ri ojer ca, ri Dios majun xuben[†] chique ri winek ri ma ye israelitas ta, chi xequic'uala' ri itzel bey ri xka chiquiwech riye', ¹⁷ pero ri Dios can ruk'alajsan wi c'a ri[‡] chiquiwech riye' y chkawech konojel ri yoj winek, ruma can nuya' wi pe job[§] pa kawi' y nuben chare ri tico'n chi nuya' utzilaj cosecha. Y can nuya' c'a pe ronojel ri nikatij, riche (rixin) chi queri' niquicot ri cánima. Can ruya'on wi pe rutzil pa kawi' konojel, xecha' chique.

[‡] 14:11 Hch. 28.6. [§] 14:15 1 S. 12.21. * 14:15 Jer. 14.22. [†] 14:16 Hch. 17.30. [‡] 14:17 Ro. 1.20. [§] 14:17 Job 5.10.

¹⁸ Y astape' ri Pablo y ri Bernabé xquibij queri' chique, can c'arunaj xecowin xquiben chique ri winek chi ma xequicamisaj ta ri wáquix chi niquiya' quik'ij riye'.

¹⁹ Y chiri' pa tinamit Listra yec'o c'a israelitas* ri ye aponak. Ri israelitas c'a ri' ye petenak c'a pa tinamit Antioquía y pa tinamit Iconio.† Y ri israelitas ri' xequitakchi'ij ri winek aj chiri' pa Listra, y can xecowin wi chiquij, rumari' ri winek aj chiri' xquichop niqiq'uek chi abej ri Pablo, y c'ac'ari' xquikirirej el y xbequic'aka' ca chuchi' el ri tinamit, ruma riye' xquich'ob chi ri Pablo caminek chic. ²⁰ Yac'a tek ri kach'alal quimolon apo qui' chrij ri Pablo, riya' xa xbepa'e' pe chiquiwech, y xtzolin chic c'a pa tinamit. Y pa ruca'n k'ij riya' y ri Bernabé xebe c'a pa jun tinamit Derbe rubi'.

²¹ Y chiri' pa tinamit Derbe xquitzijoj c'a ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Y sibilaj c'a ye q'uiy winek ri xeniman ri Jesús. Y c'ac'ari' xetzolin. Y xebek'ax chic c'a pe ri pa Listra, ri pan Iconio y ri pan Antioquía. ²² Y ri tinamit ri xebek'ax wi pe, xquicukubala' c'a ca quic'u'x ri kach'alal, y xequipixabaj c'a ca chi ticuke' quic'u'x riq'ui ri Jesucristo. Ruma nic'atzin chi riq'ui q'uiy tijoj pokonal‡ yoj-oc pa rajawaren ri Dios. ²³ Y xequichojmirisaj ca ri samaj chiquicojol ri kach'alal. Xequicanola' ca ancianos pa tak iglesias.§ Queri' xquibanala' ca ri pa tak tinamit ri xek'ax wi. Y can man c'a xewa' ta riche (rixin) chi xquiben orar, y xequijech c'a ca pa ruk'a' ri Ajaf ri quiniman riye'.

Tek ri Pablo y ri Bernabé xetzolin pan Antioquía ri c'o pa rucuenta ri Siria

²⁴ Yac'ari' tek xebek'ax pe ri pa Pisidia, y xe'apon ri pa ruwach'ulef Panfilia. ²⁵ Y xquitzijoj c'a ri ruch'abel ri

* 14:19 Hch. 13.45. † 14:19 Hch. 14.1, 2. ‡ 14:22 Mt. 10.38; 16.24; Ro. 8.17. § 14:23 Tit. 1.5.

Dios chiri' pa tinamit Perge. Y c'ac'ari' xebe pa tinamit Atalia. ²⁶ Y chiri' pan Atalia ri Pablo y ri Bernabé xe'oc c'a el pa jun barco riche (rixin) chi yetzolin c'a pa tinamit Antioquía, ri acuchi (achique) xejach wi el pa ruk'a' ri Dios cuma ri kach'alal, chi ya ta ri rutzil ri Dios yeto'o chubanic ri samaj* ri xbec'achoj ca. ²⁷ Y tek ri Pablo y ri Bernabé xe'apon pan Antioquía, xequimol c'a quinojel ri kach'alal riche (rixin) ri iglesia ri c'o chiri', y c'ac'ari' xquichop rutzijoxic chique ronojel ri nima'k tak samaj ri rubanon ri Dios quiq'ui riye' riche (rixin) chi ye ruto'on, y ri achique rubanic tek ri Dios xujek quibey ri winek ri ma ye israelitas ta, chi utz niquinimaj ri Jesucristo y niquil colotajic. ²⁸ Y ri Pablo y ri Bernabé xec'oje' c'a ka q'uiy k'ij quiq'ui ri kach'alal aj Antioquía, ri tinamit ri c'o pa ruwach'ulef Siria.

15

Ri molojri'il pa Jerusalem

¹ Yec'o c'a achi'a' ri ye petenak pa rucuenta ri Judea ri xe'apon ri chiri' pan Antioquía, tinamit ri c'o pa ruwach'ulef Siria, y niquibila' c'a chique ri kach'alal: Riyix riche (rixin) chi niwil ri colotajic, c'o chi niban ri circuncisión chiwe,* achi'el ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, xecha' chique. ² Ri Pablo y ri Bernabé sibilaj xech'ojin qui' quiq'ui ri yebin queri'. Rumac'ari', ri kach'alal ri yec'o chiri' xequicha' c'a el ri Pablo y ri Bernabé y chuka' nic'aj chic kach'alal, riche (rixin) chi yebe c'a pa tinamit Jerusalem† quiq'ui ri apóstoles ri yec'o chiri' y ri ancianos riche (rixin) ri iglesia, riche (rixin) chi nichojmirisex pe, wi niban o ma niban ta ri circuncisión chique ri kach'alal achi'a' ri ma ye israelitas ta.

* 14:26 Hch. 13.1-3. * 15:1 Ga. 2.11, 12. † 15:2 Ga. 2.1.

³ Y can xetak wi c'a el ri achi'a' ri ye cha'on riche (rixin) chi yebe c'a pa Jerusalem. Xetak c'a el cuma ri kach'alal ri can niqimol wi qui' pa rubi' ri Dios chupan ri tinamit Antioquía. Y ri ye cha'on el xebe c'a, y xek'ax ri pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Fenicia y pa rucuenta ri Samaria, y niqitzijola' c'a ca chique ri kach'alal chi ye q'uiy winek ri ma ye israelitas ta ri xquinimaj ri Jesucristo[‡] y xjalatej ri quic'aslen. Y ri kach'alal c'a ri xe'ac'axan ca, can sibilaj c'a xquicot ca ri cánima.

⁴ Y tek xe'apon pa Jerusalem ri ye takon el, can xec'ul wi c'a cuma ri kach'alal[§] ye aj chiri', cuma ri ancianos riche (rixin) ri iglesia y cuma chuka' ri apóstoles ri can chiri' yec'o wi. Y ri Pablo y ri Bernabé xquichop c'a rutzijoxic chique, ronojel ri samaj ri rubanon ri Dios quiq'ui riye' riche (rixin) chi ye ruto'on.*

⁵ Y yec'o c'a achi'a' fariseos ri quiniman chic ri Jesucristo, ri xebepa'e' pe y xquibij c'a: Ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, tibix chique chi c'o chi niban ri circuncisión chique, y chi tiquibana' chuka' ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, xecha'.

⁶ Y rumari' ri apóstoles y ri ancianos riche (rixin) ri iglesia xquiben c'a jun molojri'il riche (rixin) chi niqichoymirisaj, wi can niban o ma niban ta ri circuncisión chique ri kach'alal ri ma ye israelitas ta. ⁷ Y tek q'uiy c'a chic ye ch'onak ka chrij ri na'oj ri', ri Pedro xpa'e', y xubij c'a: Wach'alal, wech aj Israel, riyix iwetaman chi c'o yan chic juba' tiempo tek ri Dios xirucha' el chicojol riche (rixin) chi xintzijoq chique ri winek ri ma ye israelitas ta, ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, riche (rixin) chi queri' tiquinimaj chuka' riye'.[†] ⁸ Ri Dios can xuk'alajsaj

[‡] 15:3 Hch. 14.27. [§] 15:4 Hch. 21.17. * 15:4 Hch. 14.27. [†] 15:7 Hch. 10.

chi yeruc'ul ri winek ri'. Rumari' xuya' pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi',[‡] ruma xutzu' ri cánima.[§] Junan c'a ri xuben ri Dios chake riyoj israelitas y chique ri ma ye israelitas ta. ⁹ Can majun kacojol xuben* chake quiq'ui riye', ruma chi ri Dios xuch'ajch'ojsaj chuka' ri cánima riye' ruma chi quicukuban quic'u'x riq'ui ri Jesucristo. ¹⁰ Y riyix ¿achique c'a ruma tek niwajo' nitojtobej ri Dios? ¿Achique c'a ruma tek niwajo' niya' jun ejka'n pa quiwi' ri kach'alal ri ma ye israelitas ta? Ruma ri ruc'uaxic ri ley riche (rixin) ri Moisés xa jun ejka'n ri ma xecowin ta xquic'uaj ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca, ni riyoj chuka' ma yojcowin ta chuc'uaxic. ¹¹ Rumari' riyoj can kaniman wi chi ri kacolotajic, xkac'ul ruma ri rutzil[†] ri Ajaf Jesús, jun colotajic ri sipan chake riyoj, can queri' chuka' ri colotajic ri xquic'ul ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, xcha' ri Pedro.

¹² Y rumari' quinojel ri quimolon qui' chiri' xa ma xech'o ta apo, xaxu (xaxe) wi xquic'axaj ri niquitziyoj ri Bernabé y ri Pablo. Riye' niquitziyojola' c'a ronojel ri nima'k tak milagros ri majun bey ye tz'eton ta, ri xequibanala' chiquiwech ri winek ri ma ye israelitas ta, ruma riye' can ya ri Dios ri xya'o quichuk'a'. ¹³ Y tek riye' xetane' ka chi tzij, xpe ri Jacobo y xubij c'a: Quiniwac'axaj c'a, wach'alal wech aj Israel: ¹⁴ Ri Simón Pedro xa c'ari' nutziyoj ka chake ri achique rubanic xuben ri Dios tek xapon pa nabey mul quiq'ui ri winek ri xa ma ye israelitas ta. Can c'o ri xerucha' riche (rixin) chi ye'oc rutinamit riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij. ¹⁵ Can achi'el ri quitz'iban ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Ri tz'ibatal ca nubij:

[‡] 15:8 Hch. 10.44; 11.15. [§] 15:8 1 Cr. 28.9; 29.17; Jer. 11.20; 17.10; 20.12; Hch. 1.24. * 15:9 Ro. 3.29, 30. [†] 15:11 Ro. 3.24; Ef. 2.8.

¹⁶ C'ac'ari' xquitzolin chic quiq'ui ri israelitas y xtinben chi xtizolin chic pe ri ruk'atbel tzij ri David, ri xa yojtajnek chic achi'el jun jay ri xa tzaknek chic y xtinchojmirisaj chic jun bey, y xtinben c'a chare chi xtibeyacatej chic pe jun bey ri k'atbel tzij ri'.

¹⁷ Y riyin ri Ajaf xtinben c'a queri' chare, riche (rixin) chi queri' ri nic'aj chic winek yinquicanoj ta c'a riyin ri Ajaf.

Xa can quinojel ri winek ri ma ye israelitas ta ri natan chic nubi' pa quiwi', que ta ri' xtiquben.‡

¹⁸ Can quec'ari' ri rubin ca ri Ajaf Dios ojer ca. Queri' nubij ri ruch'abel, xcha' ri Jacobo.

¹⁹ Y xubij c'a chuka': Riyin nch'ob chi ma quekanek ta ri ma ye israelitas ta ri xtzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios, ma rajawaxic ta chi niban ri circuncisión chique. ²⁰ Ri ruc'amon c'a chi nikaben, ya ri tikataka' el rubixic chique chupan jun wuj, chi ma quequitij ta ri xa ma utz ta riche (rixin) chi nitij ruma xa ya'on chic chiquiwech dios ri xa ye banon cuma winek, y ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui', ma tiquicanola' ta chic qui' chi yemacun,§ y chuka' ma tiqitij ta ti'ij quiche (quixin) chicop ri xa xejitz'ex chiquikul,* ni man c'a chuka' tiqitij ta quic',† kojcha' el chupan ri wuj. ²¹ Ruma can pa rutiempo ri Moisés chapatajnek pe y c'a que na ri' ntajin rubanic wacami chi pa ronojel tinamit ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, can yec'o c'a ri yetijon kiche (kixin) chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés‡ ri pa tak ronojel uxlanibel k'ij. Rumari' ketaman achique ri can ma ruc'amon ta chi nikaben, xcha' ri Jacobo.

‡ 15:17 Am. 9.11, 12. § 15:20 Col. 3.5. * 15:20 Gn. 9.4. † 15:20 Lv. 3.17. ‡ 15:21 Hch. 13.15.

²² Y yac'ari' tek ri apóstoles, ri ancianos riche (rixin) ri iglesia, y nic'aj chic kach'alal xquich'ob c'a chi yec'o kach'alal xquequicha' el riche (rixin) chi yebe c'a pan Antioquía y yecachibilaj el ri Pablo y ri Bernabé. Ri xequicha' c'a el riye' ya ri Judas ri nibix chuka' Barsabás chare y ri Silas, ye ca'i' kach'alal ri c'o quik'ij chiquiwech ri nic'aj chic kach'alal. ²³ Y xtz'ibex el jun wuj y xjach el chique riche (rixin) chi niquic'uaj chique ri kach'alal. Y ri wuj ri' nubij c'a: Riyoj ri apóstoles, riyoj ri ancianos riche (rixin) ri iglesia, y ri nic'aj chic kach'alal, nikatek c'a el rutzil iwech riyix kach'alal ri ma yix israelitas ta, ri yixc'o pan Antioquía y pa tak nic'aj chic tinamit riche (rixin) ri Siria y ri yixc'o pa Cilicia. ²⁴ Xoka c'a rutzijol kiq'ui chi yec'o c'a ri ye aponak iwuq'ui, y can wawe' ye elenak wi el, pero ma yoj ta c'a riyoj ri yoj takayon el quiche (quixin). Riye' xa jun wi chic ri xquibij chiwe y rumari' xquisech ic'u'x, ruma riye' niquibij chi rajawaxic chi niban ri circuncisión chiwe,§ y rajawaxic chi ninimaj ri nic'aj chic ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés.*

²⁵ Y rumari' tek riyoj xkach'ob c'a chi utz yekacha' el ye ca'i' kach'alal riche (rixin) chi yekatek el chi'itz'etic. Y re ye ca'i' re' yecachibilaj c'a el ri Bernabé y ri Pablo ri sibilaj yekajo'. ²⁶ Y can etaman wi chi ri kach'alal Bernabé y ri Pablo can ye aponak pa tak tijoj pokonal† chutzijoxic ri ruch'abel ri Kajaf Jesucristo. ²⁷ Riyoj ya c'a ri kach'alal Judas y ri kach'alal Silas ri yekatek el riche (rixin) chi xquebech'o iwuq'ui, y xtiquik'alajsaj c'a jabel chiwech ri pixa' ri katz'iban el chiwe. ²⁸ Y ri nrajo' ri Lok'olaj Espíritu,‡ ya chuka' ri' ri nikajo' riyoj chiwe chi ma nikaya' ta más ejka'n chikul, chi ma rajawaxic ta

§ 15:24 Tit. 1.10. * 15:24 Ga. 2.4. † 15:26 Hch. 13.50; 14.19. ‡ 15:28 Jn. 16.13.

nitzekelbej ronojel ri nubij chupan ri ley, xa can xu (xe) wi c'a ri más nic'atzin, yari' tibana',²⁹ chi ma titij ta ti'ij riche (rixin) jun chicop ri xcamisex riche (rixin) chi xtzuj (xsuj) chuwech jun dios ri xa banon cuma winek, ma titij ta quic',[§] ni man c'a chuka' titij ta ti'ij quiche (quixin) chicop ri xa xejitz'ex chiquikul, y chuka' ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' ma tiquicanola' ta qui' riche (rixin) chi yemacun.* Wi ronojel c'a re' xtinimaj, utz c'a xquixbiyin. Dios c'a xtichajin iwuche (iwixin).

³⁰ Y ri xetak c'a el, xe'apon ri pa tinamit Antioquía, y xequimol c'a ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, y xquijech ri wuj chique. ³¹ Y tek ri kach'alal xquisiq'uij ri wuj, sibilaj c'a xequicot, y xcuke' ka quic'u'x ruma ri ch'abel ri yec'o el chupan. ³² Y ri Judas y ri Silas ye profetas ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios.† Q'uiy c'a ch'abel xquibij chique ri kach'alal riche (rixin) chi xquicukuba' quic'u'x. ³³ Y ri ca'i' kach'alal ri', ri Judas y ri Silas, xec'oje' c'a ka ca'i' oxil' k'ij quiq'ui ri chiri' pan Antioquía. Yac'a tek xquich'ob yetzolin pa Jerusalem quiq'ui ri ye takayon pe quiche (quixin), ri kach'alal ri yec'o chiri' pan Antioquía xequijech c'a el. Xquibij chique chi ya ta c'a ri Dios xtichajin quiche (quixin) y nic'oje' ta uxlanibel c'u'x pa tak cánima. Queri' c'a xquibij el chique.

³⁴ Yac'a tek ya xa niquichop chi yetzolin el, ri Silas xa ma xbe ta chic, xa xka chuwech xc'oje' ca chiri' quiq'ui ri kach'alal. ³⁵ Y can queri' chuka' ri Pablo y ri Bernabé, xec'oje' ca ri chiri' pan Antioquía. Ye cachibilan c'a nic'aj chic, xequitijoj ri kach'alal chupan ri ruch'abel ri Ajaf, y xquitzijoj chuka' ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri winek. Can ye q'uiy wi c'a ri xebano ri samaj.‡

§ 15:29 Lv. 17.14. * 15:29 Ap. 2.14. † 15:32 Hch. 2.17, 18; 1 Co. 12.28.

‡ 15:35 Hch. 13.1.

Tek ri Pablo xbe pa rucamul chubanic rusamaj ri Dios

³⁶ Y tek k'axnek chic ca'i' oxi' k'ij, ri Pablo xubij chare ri Bernabé: Jo' chiquitz'etic ri kach'alal ri yec'o pa ronojel tinamit ri katzijon wi ca ri ruch'abel ri Ajaf, riche (rixin) chi yekatz'et achique quibanon.

³⁷ Y ri Bernabé nrajo' c'a chi niqic'uaj ta chic jun bey ri Juan ri nibix chuka' Marcos chare. ³⁸ Yac'a ri Pablo man c'a nrajo' ta chi nibe ri Marcos quiq'ui, ruma tek xquic'uaj pa nabey mul, xa xeruya' ca quiyon chiri' pa Panfilia, § y ma xbe ta chic quiq'ui riye' chubanic ri samaj. ³⁹ Y rumari' xejalajo' chiquiwech, y xquijech c'a qui'. Ri Bernabé xrachibilaj el ri Marcos, y xe'oc el pa jun barco riche (rixin) chi xebe c'a pa Chipre.* ⁴⁰ Y ri Pablo xucha' c'a ri Silas riche (rixin) nrachibilaj el riche (rixin) chi yebe. Y ri kach'alal aj chiri' pan Antioquía xequijech c'a el pa ruk'a' ri Kajaf Dios. ⁴¹ Tek ye benak chic, xek'ax c'a el ri pa rucuenta ri Siria y Cilicia, niqicukubala' c'a ca quic'u'x ri kach'alal ri can pa rubi' ri Dios niqimol wi qui'.

16

Ri Pablo y ri Silas nicachibilaj el ri Timoteo

¹ Ri Pablo y ri Silas xe'apon c'a ri pa Derbe y ri pa Listra. Y ri chiri' pa tinamit Listra c'o jun kach'alal ri Timoteo rubi', ral jun ixok israelita ri runiman c'a chuka' ri Jesucristo,* yac'a ri rutata' xa griego. ² Y ri kach'alal c'a ri yec'o pa Listra y ri pan Iconio sibilaj c'a jabel yech'o chrij ri Timoteo.† ³ Ri Pablo ya c'a ri Timoteo ri nrajo' nrachibilaj el riche (rixin) chi nuben ri rusamaj ri Dios. Y can que na wi ri' xuben, pero c'o c'a chi xuben ri circuncisión chare, riche (rixin) chi utz nitz'et cuma ri

§ 15:38 Hch. 13.13. * 15:39 Hch. 4.36. * 16:1 2 Ti. 1.5. † 16:2 2 Ti. 3.15.

israelitas[‡] ri yec'o pa tinamit Listra y cuma chuka' ri yec'o pe chunakajal ri tinamit, ruma can quinojel c'a ye etamayon chi ri rutata' ri Timoteo, xa griego. ⁴ Y ri tinamit ri yek'ax wi ri Pablo y ri ye rachibilan el, niqubila' c'a ca chique ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, chi can tiquinimaj ri pixa' ri quichojmirisan pe ri apóstoles y ri ancianos ye riche (rixin) ri iglesia ri c'o pa Jerusalem.[§] ⁵ Y riq'ui ri', ri kach'alal ri niqimol qui' pa rubi' ri Dios ri pa tak tinamit ri', can xcuke' wi quic'u'x,* y k'ij k'ij quichapon yeq'uiyer[†] ruma yec'o ri ye'oc apo quiq'ui riche (rixin) chi niquinimaj ri Ajaf.

Ri xutz'et ri Pablo pa jun achi'el achic' chrij jun achi aj Macedonia

⁶ Y ri Lok'olaj Espíritu man c'a xuya' ta k'ij chare ri Pablo y chique ri ye rachibil, riche (rixin) chi nbequitziyoj ri ruch'abel ri Dios pa ruwach'ulef Asia. Rumari' riye' xek'ax pe ri pa Galacia y pa Frigia. ⁷ Y c'ac'ari' xe'apon ri pa mojóñ riche (rixin) ri ruwach'ulef Misia. Y xquich'ob c'a chi yebe ri pa ruwach'ulef Bitinia, pero ri Lok'olaj Espíritu man c'a xuya' ta k'ij chique riche (rixin) chi xebe. ⁸ Y c'ac'ari' xek'ax pa Misia, y xe'apon c'a ka ri pa tinamit Troas. ⁹ Y chak'a' ri Pablo xutz'et c'a pa jun achi'el achic', chi c'o jun achi aj pa Macedonia ri pa'el apo chuwech, y chi ri achi ri' nubij c'a chare: Tabana' jun utzil, cak'ax c'a kiq'ui pa Macedonia, y kojato', xcha' chare. ¹⁰ Y yac'a tek ri Pablo rutz'eton chic ri jun achi'el achic' ri', yac'ari' tek konojel xkachojmirisaj ki' riche (rixin) chi xojbe c'a pa Macedonia, ruma xk'ax chkawech chi xk'alajsex chuwech ri Pablo chi ri Dios yojrusiq'uij (yojroyoj) riche (rixin) chi

[‡] 16:3 1 Co. 9.20. [§] 16:4 Hch. 15.23-29. * 16:5 Hch. 15.41; Col. 2.2.

[†] 16:5 Jud. 20.

yojbe c'a quiq'ui ri aj Macedonia riche (rixin) chi nikatzijoj chique ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.

Tek ri Pablo y ri Silas xeya'ox (xeya') pa cárcel chiri' pa tinamit Filipos

¹¹ Y can yac'ari' tek xoj-oc el pa jun barco, y xkaya' ca ri tinamit Troas. Y choj xojbe c'a pa Samotracia. Y c'a pa ruca'n k'ij ri xoj-el chic el chiri', riche (rixin) chi xojapon pa tinamit Neápolis. ¹² Y tek xkaya' c'a ca ri tinamit Neápolis, xojbe pa tinamit Filipos. Y ri Filipos jun c'a nimalaj tinamit ri c'o pa rucuenta ri Macedonia. Y ri winek c'a ri yec'o chupan ri tinamit ri', ye romanos. Tek xojapon ri pa tinamit ri', xojc'oje' c'a ka ca'i' oxí' k'ij chiri'. ¹³ Y pa jun uxlanibel k'ij, riyoj xoj-el c'a el ri pa tinamit riche (rixin) chi xojbe chuchi' jun raken ya', jun lugar ri can niban wi oración. Y xojbetz'uye' c'a chiri', y xkachop c'a rutzijoxic chique ri ixoki' ri xquimol qui' chiri', ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. ¹⁴ Jun c'a chique ri ixoki' ri xquimol qui' chiri', Lidia rubi'. Y riya' pa jun c'a tinamit ri Tiatira rubi' ri nipe wi. Riya' nuc'ayij c'a juley tziek ri morado nitzu'un, y nibix púrpora chare. Y ri Lidia ri' can nuya' wi c'a ruk'ij ri Dios, y nrac'axaj c'a apo ri nubij ri Pablo. Y ri Ajaf Dios can xch'o wi c'a pa ránima ri ixok ri'. Rumari' tek riya' can xunimaj. ¹⁵ Y riya' y ri ye aj pa rachoch[‡] xeban c'a bautizar. Y yac'a tek ye banon chic bautizar, ri Lidia xubij c'a chake: Wi can nich'ob chi riyin xcuke' nuc'u'x riq'ui ri Ajaf, quixam pe c'a wuq'ui, y quixc'oje' pa wachoch, xcha'. Ri ixok ri' can xuben wi c'a chake chi xojbec'oje' chiri' pa rachoch.

¹⁶ Y jun k'ij c'a tek kachapon el bey riche (rixin) chi yojbe c'a acuchi (achique) niban wi oración, xkac'ul jun k'opoj. Y riya' c'o c'a jun itzel espíritu riq'ui, y yari' ri

[‡] 16:15 Hch. 11.14.

nibano chare chi nicowin nubij c'a ri xtiquic'ulwachila' ri winek. § Ri k'opoj ri' can lok'on cuma ri rupatrón. Rumari' ronojel ri puek ri niquiya' ri winek chare riche (rixin) chi niquitoj, can pa quik'a' c'a ri ye rupatrón ri napon wi. ¹⁷ Ri Pablo y riyoj can yoj tzelkelben c'a ruma ri jun k'opoj ri'. Can nurakala' c'a ruchi' chikij y nubila': Re achi'a' re' ye rusamajel ri nimalaj Dios ri c'o chila' chicaj, y niqutzizoj c'a ri bey riche (rixin) ri colotajic chiwe, nicha' c'a.

¹⁸ Y ri k'opoj ri', q'uiy c'a k'ij ri queri' xuben. Y ri Pablo xic'o ruc'u'x. Rumari' riya' xupiscolij ri', y xubij c'a chare ri itzel espíritu ri c'o riq'ui ri k'opoj: Pa rubi' c'a ri Jesucristo nbij c'a chawe chi catel el riq'ui re k'opoj re', xcha' ri Pablo. Y ri itzel espíritu ri' can yac'ari' tek xuya' ca ri k'opoj.*

¹⁹ Yac'a tek ri ye rupatrón ri k'opoj ri' xquitz'et chi xa majun chic quirajil xtiquich'ec ta chrij ri caj-ic', ruma xa man c'o ta chic ri itzel espíritu riq'ui, xebequichapa' pe ri Pablo y ri Silas, y xequic'uaj c'a chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij. † ²⁰ Y tek xebequipaba' chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij, xquibij: Re achi'a' re' ye israelitas y niquisuk' quina'oj ri winek wawe' pa katinamit. ‡ ²¹ Y niquic'ut c'a jun chic ruwech costumbre chkawech, ri ma ruc'amon ta chi nikac'ul y nikaben, ruma riyoj can yoj winek romanos, xecha'.

²² Y can yac'ari' tek ri winek xebeyacatej pe chiquij ri Pablo y ri Silas. Y chuka' ri aj k'atbel tak tzij xquich'anaba' ri Pablo y ri Silas, y c'ac'ari' xquitek quich'ayic tzan xc'a'y. § ²³ Y tek sibilaj ye ch'ayon chic, xebet'apix ca pa cárcel,* y xbix chare ri chajinel chi jabel quichajixic tubana'. ²⁴ Rumari' riya', can xu (xe) wi xbix queri' chare,

§ 16:16 1 S. 28.7. * 16:18 Mr. 16.17. † 16:19 Mt. 10.18. ‡ 16:20

Hch. 17.6. § 16:22 1 Ts. 2.2. * 16:23 Lc. 21.12.

can yac'ari' tek c'a nej apo chupan ri cárcel xeberuya' wi ca. Y ri caken xeruk'atabala' ca cojol che' ri nibix cepo chare, riche (rixin) chi queri' man c'a xque'el ta el.

²⁵ Y achi'el xa pa nic'aj ak'a' tek ri Pablo y ri Silas niquiya' c'a ruk'ij ri Dios yebixan, y niquiben c'a chuka' orar. Y ri nic'aj chic c'a ri yec'o pa cárcel yequic'axaj apo. ²⁶ Can yac'ari' tek xoyiquiyo' jun nimalaj silonel,† y xusiloj c'a ri cárcel y hasta xebiyin ri rucimiento. Ri ruchi' ri cárcel xejakatej, y ri cadenas ri ye ucusan riche (rixin) chi ye ximilon ca ri yec'o pa cárcel, xquisk'opij qui'. ²⁷ Ri achi c'a ri chajiy quiche (quixin) ri yec'o pa cárcel, xuna' ruwech ruma ri silonel. Y tek riya' xutz'et chi ri ruchi' ri cárcel xa ye jakatajnech chic, xrelesaj c'a ru'espada riche (rixin) chi nucamisaj ka ri', ruma riya' xuch'ob chi quinojel ri yec'o pa cárcel xe'anmej el. ²⁸ Pero ri Pablo xurek apo ruchi' y xubij chare: Ma tacamisaj ta awi', xa yojc'o konojel wawe', xcha'.

²⁹ Y ri achi chajinel xuc'utuj c'a k'ak'. Y tek ruc'uan chic ri k'ak' ri', junanin (anibel) c'a xoc apo ri pa cárcel, pero can nibarbot (nibaybot) ruma ruxibin ri'. Y ri achi chajinel ri' xbxuque' c'a chiquiwech ri Pablo y ri Silas. ³⁰ Y c'ac'ari' riya' xerelesaj pe ri pa cárcel, y xuc'utuj chique: ¿Achi que c'a rajawaxic chi nben‡ riche (rixin) chi yicolotej? xcha'.

³¹ Ri Pablo y ri Silas xquibij chare: Tanimaj c'a ri Ajaf Jesucristo,§ y xcacolotej riyit y ri ye aj pan awachoch, xecha' chare.

³² Ri Pablo y ri Silas xquitzijoj c'a ri ruch'abel ri Ajaf chare riya' y chique chuka' quinojel ri yec'o pa rachoch ri chajinel ri'. ³³ Y riya' can ya c'a hora ri' riche (rixin) ri ak'a' ri', tek xuch'ajla' ri quisocotajic ri Pablo y ri Silas. Y

† 16:26 Hch. 4.31. ‡ 16:30 Hch. 2.37. § 16:31 Jn. 3.16, 36.

xban c'a ca bautizar riya' y quinojel ri ye aj pa rachoch. ³⁴ Y c'ac'ari' tek xeruc'uj chrachoch riche (rixin) chi xerutzuk pe. Y riya' y ri ye aj pa rachoch sibilaj c'a xquicot ri cánima,* ruma xquinimaj ri Dios.

³⁵ Y nimak'a' pa ruca'n k'ij ri aj k'atbel tak tzij xequitek c'a nic'aj chic chajinel riche (rixin) chi xbequibij chare ri achi chajiy quiche (quixin) ri yec'o pa cárcel, chi utz c'a que'elesex el ri Pablo y ri Silas. ³⁶ Y ri chajinel xberubij c'a chare ri Pablo: Ri aj k'atbel tak tzij, xquitek c'a pe rubixic chuwe chi yixinwelesaj el. Wacami quixel c'a pe. Quixbiyin c'a y xtic'oje' ta c'a uxlanibel c'u'x pa tak iwánima, xcha' chique.

³⁷ Pero ri Pablo xubij c'a chique ri nic'aj chic chajinel: Riyoj yoj achi'a' romanos.† Pero ri iwir, ri aj k'atbel tak tzij can chanin yan xquitek kach'ayic chiquiwech ri winek y ma jane quik'aton ta tzij pa kawi'. C'ac'ari' xojquitz'apij ca re wawe' pa cárcel. Y re wacami can nicajo' chi man ta jun ri ninaben re yoj-el el. Re' ma utz ta chuwech ri ley. Xa can je'ibij chique ri ye aj k'atbel tak tzij, chi yec'a riye' ri quepe chikelesaxic, xcha' ri Pablo chique.

³⁸ Y ri chajinel ri' xbequibij c'a chique ri aj k'atbel tak tzij ronojel ri xubij el ri Pablo chique. Rumari' ri aj k'atbel tak tzij xquixibij qui', ruma xquetamaj chi ri ye ca'i' achi'a' ri' chuka' ye romanos.‡ ³⁹ Y ri aj k'atbel tak tzij xe'apon c'a quiq'ui ri Pablo y ri Silas ri chiri' pa cárcel, y xquic'utuj c'a cuybel quimac chiquiwech. C'ac'ari' xequelesaj pe ri pa cárcel y chuka' xquibij chique chi man chic c'a quec'oje' ta ka chiri' pa tinamit. ⁴⁰ Tek ri Pablo y ri Silas xe'elesex el pa cárcel, xebe c'a ri pa rachoch ri Lidia, y xquicukubala' ca quic'u'x§ ri kach'alal. Y tek ye ch'onak chic ca chique

* 16:34 Sal. 5.11. † 16:37 Hch. 22.25. ‡ 16:38 Hch. 22.29. § 16:40 1 Ts. 4.18; 5.11.

quinojel, xebe el.

17

Tek ri winek riche (rixin) ri tinamit Tesalónica xeyacatej chiquij ri Pablo y ri Silas

¹ Ri Pablo y ri Silas quichapon c'a bey xek'ax ri pa tinamit Anfípolis y xek'ax ri pa tinamit Apolonia, y c'ac'ari' xe'apon ri pa tinamit Tesalónica. Y ri winek israelitas ri yec'o chiri', c'o c'a jun jay ri niquimol wi qui' ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. ² Y ri Pablo, can achi'el c'a rubanalon pa tak nic'aj chic tinamit chi nabey na napon ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, can ya chuka' ri' ri xuben chiri' pa Tesalónica. Riya' xbe c'a chupan ri jay* ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios pa tak uxlanibel k'ij, riche (rixin) chi xquich'ob rij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, y oxi' c'a uxlanibel tak k'ij ri queri' xuben. ³ Y ya ri ruch'abel ri Dios ri xucusaj riche (rixin) chi xuk'alajsaj chiquiwech ri winek chi ri Cristo can c'o chi xuk'axaj tijoj pokonal,† y tek caminek chic el, xc'astej c'a pe. Y ri Pablo xubij c'a chuka' chique ri winek: Ri Jesús ri ntzijoj chiwe riyix, ya c'a Riya' ri Cristo.

⁴ Y can yec'o wi ri xeniman ri Ajaf Jesucristo. Yec'o israelitas, y sibilaj ye q'uiy chuka' ri ye griegos ri can niquiya' wi ruk'ij ri Dios. Y ye q'uiy chuka' ixoki' ri nima'k quik'ij ri xeniman. Y quinojel c'a riye' xequitzekelbej el ri Pablo y ri Silas. ⁵ Yac'a ri winek israelitas ri xa ma niquinimaj ta ri Jesucristo, itzel xquina' chique ri Pablo y ri Silas. Y rumari' tek riye' xebequimolola' pe achi'a' ri ye itzel y ye k'ora'. Can sibilaj ye q'uiy winek ri xequimol, ruma can xquiyec wi ri tinamit. Y riye' xebe riche (rixin) chi yebe'oc pa rachoch ri jun achi Jasón

* 17:2 Hch. 13.5, 14. † 17:3 Lc. 24.25, 26, 46.

rubi', chiquicanoxic ri Pablo y ri Silas. Riye' nicajo' c'a yequelesaj pe ri pa jay y yequiya' pe pa quik'a' ri winek. ⁶ Pero xa ma xequil ta pe ri Pablo y ri Silas. Rumari' tek xa ya chic ri Jasón y nic'aj chic kach'alal ri xequic'uaj apo chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij riche (rixin) ri tinamit. Y can niquirek apo quichi', y niqubij: Ri achi'a' Pablo y Silas xa niquisuk' quina'oj[‡] quinojel ri winek riche (rixin) re ruwach'ulef, y xe'oka yan c'a re wawe' chupan re katinamit. ⁷ Y ya re achi Jasón rubi' ri xc'ulu apo quiche (quixin) ri pa rachoch. Quinojel c'a ri yetzekelben quiche (quixin) ri Pablo y ri Silas, riye' xa ma niquinimaj ta ri nubij ri ley riche (rixin) ri César, ruma xa niqubij chi c'o jun chic rey,[§] y Jesús rubi', xecha'.

⁸ Y tek ri winek y ri aj k'atbel tak tzij riche (rixin) ri tinamit Tesalónica xquic'axaj ri tzujunic (sujunic) ri', xquixibij qui' y rumari' xewolol ka chiquiwech. ⁹ Pero tek ri aj k'atbel tak tzij quic'ulun chic c'a ca ri puek ri xcanaj pake' ca pa quiqu'uxel ri Jasón y ri nic'aj chic, c'ac'ari' xequelesaj pe.

Ri Pablo y ri Silas niqitzijoj ruch'abel ri Dios pa tinamit Berea

¹⁰ Ri kach'alal ri', can chanin c'a xequitek* el ri Pablo y ri Silas c'a pa tinamit Berea. Chak'a' c'a xequitek el. Y tek ri Pablo y ri Silas yec'o chic chiri' pa Berea, xebe c'a pa jun jay ri niqumol wi qui' ri israelitas ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. ¹¹ Y ri israelitas ri' sibilaj c'a utz quina'oj que chiquiwech ri israelitas ri yec'o pa Tesalónica, ruma riye' can riq'ui ronojel quic'u'x xquic'ul ri ruch'abel ri Dios. Y ronojel c'a ri niquic'axaj el quiqu'ui ri Pablo y ri Silas, nbequicanola' chupan ri ruch'abel ri Dios ri ye

[‡] 17:6 Hch. 16.20. [§] 17:7 Lc. 23.2; Jn. 19.12. * 17:10 Mt. 10.23.

tz'ibatal ca,† riche (rixin) chi niqetamaj, wi kas kitzij ri nibix chique. Y ri winek ri' can k'ij k'ij c'a queri' niquben. ¹² Y can ye q'uiy c'a ri xeniman ri Ajaf Jesucristo chiquicojol ri israelitas. Y can queri' chuka' chiquicojol ri winek ri xa ye griegos. Yec'o ixoki' ri c'o quik'ij ri xeniman y yec'o chuka' achi'a'.‡ ¹³ Yac'a ri israelitas ri ma quiniman ta ri yec'o pa tinamit Tesalónica, xquic'axaj c'a chi ri Pablo c'o pa Berea nutzizoj ri ruch'abel ri Dios chique ri winek, rumari' riye' can xebe c'a pa Berea. Y ri chiri' pa Berea xequitakchi'ij ri winek riche (rixin) chi xeyacatej chrij ri Pablo.§ ¹⁴ Y ri kach'alal ri yec'o pa Berea, can yac'ari' xquitek el ri Pablo c'a chuchi' ri mar. Y ri Silas y ri Timoteo c'a xec'oje' na ca ri pa Berea quiq'ui ri kach'alal. ¹⁵ Y ri kach'alal ri xerachibilaj el ri Pablo, tek yec'o chic chuchi' ri mar, xquic'uaj c'a el c'a pa tinamit Atenas. Y ri kach'alal ri' xetzolin c'a, y xbix pe chique ruma ri Pablo chi ri Silas y ri Timoteo* que'apon yan chanin ri pan Atenas, ruma chiri' yeroyobej wi riya'.

Tek ri Pablo xc'oje' pa tinamit Atenas

¹⁶ Y tek ri Pablo ye royoben c'a ri Silas y ri Timoteo ri chiri' pa tinamit Atenas, riya' sibilaj c'a xk'axo ránima,† ruma ri sibilaj q'uiy dios ri xa ye banon cuma winek ri yec'o chupan ri tinamit ri', ri ye oconek qui-dios ri winek.‡ ¹⁷ Rumari' ri Pablo napon c'a ri pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios chupan ri tinamit ri', y niquich'ob c'a rij ri ruch'abel ri Dios,§ ye rachibilan ri israelitas y nic'aj chic winek ri can niquiya' wi ruk'ij ri Dios.* Y can queri' wi chuka' nberubana' ronojel ri nic'aj chic k'ij

† 17:11 Is. 34.16; Lc. 16.29; Jn. 5.39. ‡ 17:12 Hch. 13.50. § 17:13 Lc. 11.52; 1 Ts. 2.15. * 17:15 Hch. 18.5. † 17:16 Sal. 119.158; Mr. 3.5; 2 P. 2.8. ‡ 17:16 Ex. 32.19, 20. § 17:17 Hch. 17.2; 18.4, 19; 19.8, 9. * 17:17 Hch. 17.4.

quiq'ui ri ye'apon pa c'aybel. ¹⁸ Y yec'o c'a nic'aj achi'a' ri chiri' pan Atenas ri can nicajo' niquetamaj q'uui ruwech etamabel, achi'a' ri nibix epicúreo chique y nic'aj chic ri nibix estoico chique, yebetziyon c'a riq'ui ri Pablo. Pero yec'o chuka' ri xa niqubij: ¿Achiqúe cami nrajo' nubij chake re jun achi re', xaxu (xaxe wi) niwolol? yecha'. Y nic'aj chic niqubila' c'a: Re achi re' achi'el xa nuya' quitziyol nic'aj chic dios. Y quec'ari' niqubij ri winek ri', ruma ri nutziyoy ri Pablo chique, ya ri lok'olaj ruch'abel ri Jesús ri niya'o colotajic, y nubij chuka' chique chrij ri c'astajbel† quiche (quixin) ri caminaki'. ¹⁹ Y ri winek ri' xquic'uaj c'a ri Pablo pan Areópago, ri acuchi (achique) niqumol wi qui' ri can nima'k quik'ij chiquicojol riye'. Y tek xe'apon c'a, riye' xquic'utuj c'a chare ri Pablo: ¿La utz cami nuben chawech chi natziyoy chake chrij ri c'ac'ac' na'oj ri nak'alajsaj? ²⁰ Ruma riyoy can ma kac'axan ta ri natziyoy riyit, y rumari' nikajo' c'a chi niketamaj achique rubanic ri', xecha' chare.

²¹ Y queri' xquibij, ruma quinojel winek ri yec'o chiri' pan Atenas, ri aj chiri' y ri yepe juc'an chic ruwach'ulef, can majun chic c'a achique ta ri niqubien, xa can xu (xe) wi niquic'axaj o niqubij jun chic na'oj ri can c'ac'ac' chiquiwech riye'.

²² Yac'ari' tek ri Pablo xbepa'e' pe chiquiwech ri winek ri chiri' pan Areópago, y xubij c'a: Riyix achi'a' ri yixc'o wawe' pan Atenas, riyin ntz'et c'a chi riyix can iya'on wi quik'ij quinojel ri idioses.‡ ²³ Tek xik'ax c'a ri acuchi (achique) niya' wi quik'ij quinojel ri idioses xintz'et c'a jun altar ri acuchi (achique) nubij wi: RICHE (RIXIN) RI DIOS RI XA MA ETAMAN TA RUWECH, nicha'. Y ya c'a Dios ri' ri ma iwetaman ta ruwech, y can iya'on ruk'ij riyix, yari'

† 17:18 Hch. 4.2. ‡ 17:22 Jer. 50.38.

ri nk'alajsaj riyin chiwech re wacami.

²⁴ Ya c'a Dios ri' ri banayon re ruwach'ulef y ronojel ri c'o chuwech. Ya c'a Riya' ri Rajaf ri caj y Rajaf re ruwach'ulef. § Y rumari' ma pa jun jay ta ri xa banon cuma winek c'o wi. * ²⁵ Y ma rajawaxic ta chi nito'ox (nito') ruma jun winek, ruma pa ruq'uexel chi que ta ri' nibanatej, xa ya ri Dios ri nito'o riche (rixin) ri winek, ruma can ya Riya' ri niya'o kac'aslen, † ri cak'ik' ri nikajik'aj, y ronojel ri nic'aj chic cosas.

²⁶ Chuka' can rubanon chake konojel ri yojc'o chuwech re ruwach'ulef chi xa riq'ui jun winek yoj petenak wi, y katalun ki' chuwech re ruwach'ulef re yojc'o wi y rubin chuka' chic ri quit tiempo re karuwach'ulef y ri mojonas riche (rixin) ri kalugar. ‡ ²⁷ Queri' xuben ri Dios ruma nrajo' chi nikacanoj Riya', riche (rixin) chi achique ta na rubanic nbekila' wi pe, astape' Riya' xa can nakaj c'o wi kiq'ui chikajujunal. ²⁸ Y ruma Riya' tek c'o kac'aslen, ruma Riya' tek yojsilon, y ruma chuka' Riya' tek yojc'o, can achi'el c'a quibin c'a nic'aj achi'a' poetas § ri can ye iwinak riyix, tek xquibij: Riyoj can yoj ralc'ual c'a chuka' ri Dios, xecha'. ²⁹ Y wi can yoj ralc'ual c'a ri Dios, ma ruc'amon ta nikabij Dios chare jun cosa * ri xa achi'a' ye banayon. Y ri' astape' can riq'ui k'anapuek o sakapuek o riq'ui abej banon wi, ruma xa quina'oj winek. ³⁰ Ri winek ri ojer ca, xquibanala' dios riche (rixin) chi xquiya' quik'ij, y ri Dios sibilaj xerucoch', ruma ma quietaman ta achique ri ruc'amon chi niquiya' ruk'ij. Yac'a re k'ij re', Riya' nubij chi quinojel winek titzolin pe quic'u'x riq'ui. † ³¹ Ruma

§ 17:24 Mt. 11.25. * 17:24 Hch. 7.48. † 17:25 Is. 42.5. ‡ 17:26 Dt.

32.8. § 17:28 Re' winek ri jabel yecowin yequicusaj ch'abel riche (rixin) chi niquisiloj cánima y quich'obonic nic'aj chic winek. * 17:29 Is. 40.18.

† 17:30 Lc. 24.47.

Riya' can rucha'on chic jun k'ij riche (rixin) chi xtuk'et tzij pa quiwi' quinojel ri winek. Rucha'on chic c'a Jun ri can choj wi xtik'ato tzij. Y ri Dios xuk'alajsaj chi kitzij chi ri Jun ri' xtik'ato tzij,[‡] ruma ri Dios xuben chare chi xbec'astej pe chiquicojol ri caminaki',[§] xcha' ri Pablo.

³² Y tek ri winek xquic'axaj chi c'o Jun ri xc'astej pe chiquicojol ri caminaki', xa xetze'en apo chrij ri Pablo. Y yec'o xebin chare: C'a xcatkac'axaj na chic jun bey,^{*} xecha'.

³³ Y ri Pablo xel pe chiquicojol. ³⁴ Y yec'o c'a ca'i' oxi' winek ri xeniman ri Ajaf Jesucristo. Ri winek ri' can xebe wi c'a riq'ui ri Pablo. Chiquicojol ri winek ri xeniman, c'o c'a jun achi ri Dionisio rubi', cachibil ri yek'ato tzij pan Areópago. Y c'o c'a chuka' jun ixok ri Dámaris rubi' ri xniman ri Ajaf Jesucristo. Y yec'o chuka' nic'aj chic.

18

Tek ri Pablo xc'oje' pa tinamit Corinto

¹ Y yac'ari' tek ri Pablo xuya' ca ri tinamit Atenas, y xbe ri pa tinamit Corinto.* ² Chiri' c'o c'a jun achi israelita ri Aquila rubi', y riya' alaxnek pa jun tinamit ri c'o pa rucuenta ri Ponto. Riya' rachibilan ri Priscila ri rixjayil, xa c'a juba' que'apon ri pa Corinto,[†] ye elenak c'a pe pan Italia, ri xec'oje' wi. Xe'el c'a pe ri pa ruwach'ulef ri', ruma ri Claudio ri aj k'atbel tzij chiri' xubij c'a chi ri winek israelitas que'el el ri pa tinamit Roma. Y ri Pablo xapon c'a chiquitz'etic. ³ Y ruma chi xa can junan c'a quisamaj chi ye oxi', ri Pablo xc'oje' c'a ka quiq'ui. Chi oxi' ye aj banoy jay riq'ui tziek, y junan c'a xesamej.[‡] ⁴ Yac'a ri pa

[‡] 17:31 Ro. 2.16; 2 Ti. 4.1. [§] 17:31 1 Co. 15. * 17:32 Hch. 24.25.

* 18:1 1 Co. 1.2; 2 Co. 1.1, 23. † 18:2 Ro. 16.3. ‡ 18:3 Hch. 20.34; 1 Co. 4.12; 1 Ts. 2.9.

tak uxlanibel k'ij, ri Pablo nibe c'a chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,[§] y can nutij c'a ruk'ij riche (rixin) chi nuc'ut ri ruch'abel ri Dios chiquiwech ri winek israelitas y chiquiwech ri ma ye israelitas ta, riche (rixin) chi nik'ax chiquiwech.

⁵ Y tek ri Silas y ri Timoteo* ye tzolijnek chic pe ri pa Macedonia y yec'o chic riq'ui ri Pablo pa Corinto, yac'ari' tek ri Pablo más xujech ri' chutzijoxic† ri ruch'abel ri Dios. Y can majun nrewaj ta c'a chiquiwech ri israelitas ri yec'o chiri', xa can nuk'alajsaj chi ri Jesús can ya wi ri' ri Cristo. ⁶ Pero ri israelitas ri' can ma nika ta c'a chiquiwech ri nubij ri Pablo, y q'uiy c'a itzel tak tzij ri yequibila'.‡ Rumari' ri Pablo xutotaj (xuquiraj) ri rutziak,[§] riche (rixin) chi queri' tiquetamaj chi ma utz ta ri xquiben.* Y xubij c'a chuka' chique: Yix c'a riyix c'o imac wi xquixbeka pa ruc'ayewal.† Riyin xinél yan c'a chuwech, ruma can xinya' ri rutzijol chiwe. Y re wacami yixinya' c'a ca, riche (rixin) chi yibe quiq'ui ri winek ri xa ma ye israelitas ta,‡ xcha' chique.

⁷ Y can yac'ari' xel pe ri Pablo chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, y xbe chrachoch ri jun achi ri Justo rubi'. Ri achi ri' can nuxibij ri' chi nimacun chuwech ri Dios, y ri rachoch, can riq'ui c'a apo ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios c'o wi. ⁸ Y c'o c'a chuka' jun achi ri Crispo[§] rubi', jun achi ri can principal wi ri chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Riya' xunimaj c'a ri Ajaf Jesucristo ye rachibilan ri ye aj pa rachoch. Y yec'o c'a chuka' nic'aj chic winek aj chiri' pa

§ 18:4 Hch. 13.14. * 18:5 Hch. 17.14. † 18:5 Job 32.18. ‡ 18:6 1 P. 4.4. § 18:6 Neh. 5.13. * 18:6 Mt. 10.14; Lc. 9.5; Hch. 13.51. † 18:6 2 S. 1.16; Ez. 3.18; 18.13; 33.4, 9. ‡ 18:6 Hch. 28.28. § 18:8 1 Co. 1.14.

Corinto, xeniman ri Jesucristo tek xquic'axaj ri ruch'abel ri Dios. Y can xeban c'a chuka' bautizar. ⁹ Y ri Ajaf xch'o c'a riq'ui ri Pablo pa jun chak'a', xuc'ut c'a ri' chuwech pa jun achi'el achic', y xubij c'a chare: Man c'a taxibij ta awi'* y ma tatanaba' ta rubixic ri nuch'abel chique ri winek. ¹⁰ Y riyin c'a ri xquichajin awuche (awixin) wawe', can majun ri xtac'ulwachij† ta pa quik'a' ri winek. Ruma re wawe' pa tinamit Corinto ye q'uiy winek ri can ye wuche (wixin) chic riyin, ruma can xquinquinimaj wi, xcha' ri Ajaf.

¹¹ Rumari' jun juna' riq'ui nic'aj ri xc'oje' ka ri Pablo ri chiri' pa Corinto, y riya' can nuc'ut wi c'a ri ruch'abel ri Dios chiquiwech.

¹² Y chupan ri tiempo ri', ya c'a ri jun achi ri Galión rubi' ri aj k'atbel tzij‡ chiri' pa ruwach'ulef Acaya,§ ri acuchi (achique) c'o wi ri Corinto. Y ya tiempo ri' tek ri israelitas xquimol qui' riche (rixin) chi xeyacatej chrij ri Pablo. Xbequichapa' pe, xquic'uaj pa k'atbel tzij,* ¹³ y xbequibij c'a chare ri Galión: Re jun achi re' can nutij c'a ruk'ij chi nubij chique ri winek chi rajawaxic chi tiquiya' ruk'ij ri Dios, pero xa man achi'el ta rubanic ri nubij ri ley† riche (rixin) ri Moisés.

¹⁴ Y tek ri Pablo xrajo' xch'o apo, xa ya c'a ri Galión ri xch'o pe nabey, y xubij c'a chique ri israelitas ri': Ma tibij ta chic pe chuwe. Ruma xa ta camic o jun ta chic ruwech mac rubanon‡ ca re jun achi re', riyin can ruc'amon chi yixinwac'axaj. Pero xa ma que ta ri'. ¹⁵ Ruma ri rumac re achi re' xa chiwech ka riyix.§ Xa chrij ch'abel, chrij ri iley

* 18:9 Hch. 23.11; 27.23, 24. † 18:10 Is. 41.10; Jer. 1.8, 19; Mt. 28.20; Ro. 8.31. ‡ 18:12 Hch. 13.7. § 18:12 Hch. 18.27; 19.21. * 18:12 Mt. 10.18. † 18:13 Hch. 18.15. ‡ 18:14 Hch. 23.29; 25.11, 19. § 18:15 Mt. 27.4, 24.

y chrij ri bi'aj Jesús. Riyin ma nwajo' ta c'a nben ruchojmil re'. Xa tichojmirisaj ka chiwech riyix, xcha'.

¹⁶ Y xerelesaj pe chiri'* pa k'atbel tzij. ¹⁷ Can yac'ari' tek ri winek xquichop ri Sóstenes† chuwech ri Galión ri aj k'atbel tzij y xquich'ey. Ri Sóstenes c'a ri' jun principal chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Pero ri Galión can xuben chi achi'el xa ma xutz'et ta ri xbanatej.

¹⁸ Y ri Pablo q'uiy c'a k'ij ri xc'oje' na ka ri chiri' quiq'ui ri kach'alal pa Corinto, ri tinamit ri c'o pa rucuenta ri Acaya, pero xapon c'a jun k'ij tek c'o chi xbe el. Y tek ch'onak chic c'a ca chique ri kach'alal, riya' xoc c'a el pa jun barco riche (rixin) chi xbe c'a pa ruwach'ulef Siria ye rachibilan c'a el ri Priscila y ri Aquila. Yac'a ri Pablo c'o ri rutzujun (rusujun) chare ri Dios. Rumari' tek xe'apon pa Cencrea,‡ ri tinamit ri c'o chi ye'oc wi el pa barco, ri Pablo xusocaj ri rusmal tak ruwi'§ y co'ol xuben c'a chare, riche (rixin) chi retal chi riya' xuq'uis yan pa ruwi' ri rutzujun (rusujun) chare ri Dios chi nuben. ¹⁹ Y tek xek'ax juc'an chic ruchi' ya', xe'apon c'a ri pa tinamit Efeso. Ri Pablo xeruya' ca ri Priscila y ri Aquila, y xbe chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Junan c'a niquich'ob rij ri ruch'abel ri Jesucristo quiq'ui ri israelitas. ²⁰ Y ri israelitas ri' xquibij c'a chare chi tic'oje' ka juba' quiq'ui chiri' pan Efeso, pero riya' ma xrajo' ta. ²¹ Xa xubij c'a ca chique chi can nic'atzin chi c'o pa Jerusalem* ri k'ij riche (rixin) ri nimak'ij ri petenak.† Pero xquitzolin chic pe jun bey iwuq'ui, wi queri' nrajo' ri Dios,‡ xcha'. Y tek ch'onak chic

* 18:16 Ro. 13.3, 4. † 18:17 1 Co. 1.1. ‡ 18:18 Ro. 16.1. § 18:18 Nm. 6.18; Hch. 21.24. * 18:21 Hch. 19.21. † 18:21 Dt. 16.1. ‡ 18:21 Mt. 26.39; Ro. 1.10; 15.32; 1 Co. 4.19; Stg. 4.15.

c'a ca chique quinojel, xuya' c'a ca ri tinamit Efeso y xoc chic el pa barco.

Ri Pablo xtzolin pan Antioquía y chiri' xel wi pe riche (rixin) chi xbe pa rox mul chubanic rusamaj ri Dios

²² Tek xbeka c'a ri pa Cesarea, § xa can choj c'a xbe ri pa Jerusalem. Y tek ye ruya'on chic ca rutzil tak quiwech ri kach'alal ri niqumol qui' pa rubi' ri Dios ri chiri', riya' xbe c'a pan Antioquía.* ²³ Y xc'oje' na c'a el juba' ri chiri' pan Antioquía. C'ac'ari' xtzolin chic jun bey chucukubaxic quic'u'x† ri kach'alal ri yec'o pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galacia‡ y ri yec'o chuka' pa rucuenta ri Frigia.

Ri Apolos nutzizoj ri ruch'abel ri Dios pa tinamit Efeso

²⁴ Y ri chiri' pa tinamit Efeso ri tiempo ri', xapon c'a jun achi israelita ri Apolos § rubi', jun achi aj pa tinamit Alejandría. Y can jabel c'a retaman ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, y jabel chuka' retaman nich'o chiquiwech ri winek, rumari' jabel rubixic nuben chare. ²⁵ Y can jabel wi rutijoxic banon chupan ri bey riche (rixin) ri Ajaf Jesús. Y can riq'ui c'a ronojel ránima nutzizoj ri ruch'abel ri Ajaf* chique ri winek. Can jabel wi yerutijoj. Xa yac'a riya' xaxu (xaxe wi) ri bautismo riche (rixin) ri Juan ri Bautista† ri retaman. ²⁶ Y can ma nuxibij ta c'a ri' chi nutzizoj chique ri winek ri pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y ri Priscila y ri Aquila‡ xquic'axaj c'a. Y riye' pa ruyonil c'a xech'o riq'ui, y más xquik'alajsaj chuwech ri achique rubanic ri bey riche (rixin) ri Dios. ²⁷ Y can ruraybel wi c'a riya' chi nibe pa ruwach'ulef Acaya, § Rumari' tek ri

§ 18:22 Hch. 8.40. * 18:22 Hch. 11.26. † 18:23 Is. 35.4. ‡ 18:23 Ga. 1.2. § 18:24 1 Co. 1.12; Tit. 3.13. * 18:25 Ro. 12.11. † 18:25 Hch. 19.3. ‡ 18:26 Hch. 18.2, 18. § 18:27 Hch. 18.12.

kach'alal ri yec'o pan Efeso xquibij c'a chare chi utz ri nuch'ob, y xquiben chuka' el jun wuj riche (rixin) chi nuya' chique ri can ye nimanel wi riche (rixin) ri Jesús ri yec'o pan Acaya. Ri wuj ri' nubij c'a chi tiquic'ulu' ri Apolos.* Y tek ri Apolos xapon, can sibilaj xucukuba' quic'u'x ri ye nimanel ri yec'o chiri', ri can samajnek chic ri rutzil ri Dios ri pa tak cánima riche (rixin) chi quiniman y ye colotajnek chic. ²⁸ Y ri Apolos can chiquiwech c'a quinojel tek xuk'alajsaj chi ri israelitas ri ma quiniman ta ri Jesucristo, xa ma ya ta ri yetajin chubanic. Y ri israelitas ri' majun c'a niqubij, ruma ri Apolos can nucusaj c'a ri ruch'abel ri Dios ri ye tz'ibatal ca, riche (rixin) chi nubij chique chi ri Jesús can ya wi ri' ri Cristo.†

19

Tek ri Pablo xapon chic pa tinamit Efeso

¹ Y yac'a tek ri Apolos c'o pa tinamit Corinto, yac'ari' tek ri Pablo* ruchapon c'a benak pa tak tinamit ri yec'o el chuwijuyu' ri yec'o pa rucuenta ri Galacia y Frigia. Y c'ac'ari' xapon pa tinamit Efeso, y xeberila' nic'aj chic kach'alal chiri'. ² Rumari' riya' xuc'utuj c'a chique: Tek xinimaj, ¿la xka c'a pe ri Lok'olaj Espíritu† pan iwi'? xcha' chique. Y ri kach'alal ri' xquibij chare: Ni xa ta kac'axan‡ chi c'o Lok'olaj Espíritu, xecha'.

³ Y yac'ari' tek ri Pablo xuc'utuj chic chique: ¿Achique c'a chi bautismo ri xban chiwe? xcha' chique. Y ri kach'alal ri' xquibij: Riyoj ya ri bautismo ri ruc'utun ca ri Juan ri Bautista§ ri xban chake, xecha'.

* 18:27 1 Co. 3.6. † 18:28 Hch. 9.22. * 19:1 1 Co. 1.12. † 19:2 Hch. 8.16. ‡ 19:2 1 S. 3.7. § 19:3 Hch. 18.25.

⁴ Y ri Pablo xubij chique: Ri bautismo ri xuben ri Juan, retal chi ri winek xtzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios.* Ri Juan xubij chuka' chique ri winek chi c'o jun achi ri xtipe, y yari' ri tiquinimaj. Y ri' ya ri Jesús, ruma ya Riya' ri Cristo, xcha' ri Pablo.†

⁵ Y tek riye' cac'axan chic ka ronojel ri', c'ac'ari' xeban bautizar pa rubi' ri Ajaf Jesús.‡ ⁶ Y can xka c'a pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi', tek ri Pablo xuya' ruk'a' pa quiwi'. Y xech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta,§ y xquik'alajsala' ri xbix chique ruma ri Dios. ⁷ Y chiquinojel, yec'o achi'el xa ye cablajuj achi'a'.

⁸ Ri Pablo oxí' ic' ri can xoc y xel chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Can man c'a nuxibij ta ri' nutzijoj ri ruch'abel ri Jesucristo chique ri winek. Junan c'a niquich'ob rij* ri ch'abel ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios,† y ri Pablo can nutij c'a ruk'ij chi nuc'ut ri ruch'abel ri Dios chiquiwech. ⁹ Pero yec'o c'a nic'aj ri xa xquicowirisaj ri cánima, y ma xeniman ta.‡ Pa ruq'uexel chi xeniman ta, xa xquichop itzel yech'o chiquiwech ri winek chrij§ ri Ajaf Jesús, ri kitzij Bey. Rumari' ri Pablo xujech el ri' quiq'ui y xeruc'uaj el ri quiniman chic ri Jesucristo, riche (rixin) chi nbequimolo' qui' pa jun jay ri acuchi (achique) yetijox wi ri winek ruma jun achi ri Tiranno rubi', riche (rixin) chi niquich'ob rij ri ruch'abel ri Dios ronojel k'ij. ¹⁰ Y ca'i' juna' ri queri' xuben ri Pablo. Rumari' tek can quinojel xe'ac'axan ri ruch'abel ri Ajaf Jesús chiri' pa ruwach'ulef Asia. Chi israelitas y ma israelitas ta ri xe'ac'axan.

* 19:4 Hch. 13.24. † 19:4 Hch. 1.5; 11.16. ‡ 19:5 Ga. 3.27. § 19:6 Hch. 2.4. * 19:8 Hch. 17.2. † 19:8 Hch. 1.3; 28.23. ‡ 19:9 2 R. 17.14; 2 Cr. 30.8; Neh. 9.16, 17. § 19:9 Jud. 10.

¹¹ Y ri Dios xucusaj c'a ri Pablo riche (rixin) chi xerubanala' nima'k tak milagros.* ¹² Rumari' hasta ri rutziak[†] ri nibix gabacha chare y chuka' ri rusu't xe'uc'uex quiq'ui yawa'i', y ri yawa'i' ri' can xec'achoj. Chuka' ri winek ri yec'o itzel tak espíritu quiq'ui, ri itzel tak espíritu can xe'el wi el.

¹³ Y yec'o c'a achi'a' israelitas ri yebiyaj, ri can ye elesey wi itzel tak espíritu.‡ Nic'aj c'a chique riye' can nicajo' c'a niquicusaj ri rubi' ri Ajaf Jesús[§] riche (rixin) chi yequelesaj ri itzel tak espíritu. Rumari' riye' niquibij c'a chique ri itzel tak espíritu: Pa rubi' ri Ajaf Jesús ri nutzijoj ri Pablo nikabij c'a chiwe chi quixel el, yecha' c'a chique.

¹⁴ Y can queri' chuka' nicajo' niquiben ri ye wuku' ruc'ajol ri jun achi ri Esceva rubi'. Ri achi ri' jun israelita, y cajawalul jumoc sacerdotes. ¹⁵ Pero jun bey tek riye' xquicusaj ri rubi' ri Jesús riche (rixin) chi niquelesaj ri itzel espíritu ri c'o riq'ui jun achi, ri espíritu ri' xch'o pe y xubij: Riyin wetaman achique ri' ri Jesús* y chuka' wetaman achique chi achi ri' ri Pablo. Y riyix, ¿achique ta c'a chic ibanic? xcha' chique.

¹⁶ Y ri achi ri c'o ri itzel espíritu riq'ui, xuq'uek c'a ri' chiquij ri achi'a' ri', y majun chic c'a ri xecowin xquiben pa ruk'a', xa can xch'acon wi chiquij. Xuretz (xutzer) c'a ri quitziak chiquij y ye socotajnek xe'anmej el chupan ri jay ri'. ¹⁷ Y ri xbanatej xetamex c'a cuma quinojel. Can xetamex c'a cuma ri israelitas y cuma ri ma ye israelitas ta ri yec'o chupan ri tinamit Efeso. Riye' xpe c'a jun nimalaj xibinri'il[†] chique ruma ri xbanatej.‡ Y ri Ajaf Jesús xya'ox (xya') c'a ruk'ij ruc'ojlen.§

* 19:11 Mr. 16.20. † 19:12 Mt. 14.36. ‡ 19:13 Mt. 12.27. § 19:13 Mr. 9.38; Lc. 9.49. * 19:15 Mt. 8.29; Mr. 1.24; 5.7. † 19:17 Hch. 2.43. ‡ 19:17 Lc. 1.65; Hch. 5.5, 11. § 19:17 Lc. 7.16.

¹⁸ Y ye q'uiy c'a chique ri winek ri can quiniman chic, ye'oka chuk'alajsaxic ri itzel ri ye quibanalon.* ¹⁹ Ye q'uiy c'a ri quiniman chic ri Ajaf Jesús, ye aj itza'† ri rubanon ca. Rumari' xequicanola' pe ri quiwuj riche (rixin) itz, y can ya ri chiquiwech ri winek xequiporoj wi‡ ri quiwuj ri'. Y ri rajel ri q'uiy wuj riche (rixin) itz ri xporox, achi'el xa cincuenta mil sakapuek. ²⁰ Y ruma c'a ri xbanatej, can sibilaj c'a ye q'uiy winek xquichop niquinimaj§ ri ruch'abel ri Ajaf Dios, y can xk'alajin chi ri ruch'abel ri Dios sibilaj nim ri ruchuk'a'.

²¹ Tek banatajneq chic ronojel ri', ri Pablo xpe c'a pa ránima chi nibe c'a pa Macedonia y pan Acaya chiquitz'etic ri kach'alal. Y chuka' xpe pa ránima chi nibe c'a pa Jerusalem,* y c'ac'ari' c'o chi nibe pa Roma. ²² Rumari' ri Timoteo† y ri Erasto‡ ri yeto'o riche (rixin), xerutek c'a el c'a pa Macedonia. Y riya' c'a xc'oje' na ca juba' ri pa ruwach'ulef Asia.

Tek ri winek riche (rixin) ri tinamit Efeso xeyacatej chiquij ri Gayo y ri Aristarco

²³ Y ri pa tinamit Efeso ri tiempo ri', ri winek sibilaj c'a coyowal y xeyacatej c'a chrij ri kitzij Bey.§ ²⁴ Y ya ri jun achi aj samajel chrij sakapuek ri Demetrio rubi', ri xetakchi'in ri winek. Ruma ri chiri' pan Efeso, can c'o rachoch jun ruwachbel ixok ri nibix Diana chare, y ya c'a ri ruwachbel ri jay ri' ri yerubanala' riya' riq'ui ri sakapuek, y yeruc'ayij. Y ri achi ri', ye rachibilan ri ye rumozo sibilaj c'a yech'acon* chiquij ri tak ruwachbel ri jay ri'. ²⁵ Rumari' ri achi ri' xerusiq'uij (xeroyo) ri ye rumozos,

* 19:18 Jer. 3.13; Mt. 3.6. † 19:19 Dn. 2.2. ‡ 19:19 Is. 30.22. § 19:20 Col. 1.6. * 19:21 Hch. 20.22; Ro. 15.25; Ga. 2.1. † 19:22 Hch. 16.1. ‡ 19:22 Ro. 16.23; 2 Ti. 4.20. § 19:23 Hch. 9.22; 19.9. * 19:24 Hch. 16.16, 19.

y xerumol chuka' ri nic'aj chic aj banoy ruwachbel ri jay riche (rixin) ri Diana, y xubij chique: Riyix iwetaman c'a chi re jun samaj kachapon, can c'o ch'acoj chrij.† 26 Pero riyix itz'eton y chuka' iwac'axan chic chi ri achi ri nibix Pablo chare, nubij c'a chique ri winek chi ri dioses ri xa ye banon cuma winek ma ye dios ta.‡ Y can ye q'uuiy ri rujalon chic quina'oj y quiniman chic, ma xu (xe) ta wi re wawe' pan Efeso, xa can juba' ma pa ronojel re ruwach'udef Asia. 27 Y ma xu (xe) ta wi kach'acoj riyoy ri nuc'om pe ruc'ayewal chare, xa can queri' chuka' nuben chare ri rachoch ri ka-dios Diana, ruma majun ruk'ij niban ca chare. Y wi queri' niban chare, netzelex c'a ca ri nimalaj ka-dios, jun dios ri can niqiyia' chuka' ruk'ij ri winek ri yec'o pa ronojel tinamit ri yec'o pa rucuenta re Asia y ri yec'o pa rucuenta nic'aj chic ruwach'udef, xcha'.

28 Tek xquic'axaj ri xubij ri Demetrio chique, ri achi'a' ri' xyacatej coyowal. Y can junan c'a tek xquirek quichi', y xquibij: ¡Nim ri Diana ri ka-dios§ riyoy aj Efeso!

29 Y quinojel c'a ri winek riche (rixin) ri tinamit Efeso xebeyacatej pe, astape' ma quietaman ta achique ruma. Riye' xa yec'a ri ca'i' achi'a' ri yepe pa Macedonia, ri ye rachibil ri Pablo ri xequichop el. Ri achi'a' ri', jun Gayo* rubi' y ri jun chic Aristarco† rubi'. Y xe'uc'uex c'a ri acuchi (achique) niquimol wi qui' ri winek ri'. 30 Y ri Pablo can xrajo' c'a xapon chupan ri lugar ri', y xoc ta apo riche (rixin) chi nich'o chiquiwech ri winek, yac'a ri kach'alal ma xquiyia' ta k'ij chare. 31 Chuka' yec'o c'a aj k'atbel tzij riche (rixin) ri ruwach'udef Asia‡ ri yec'o chirri' pan Efeso,§

† 19:25 Pr. 15.27; 1 Ti. 6.10. ‡ 19:26 Sal. 115.4; Is. 41.24; 44.10-20; 46.7; Jer. 10.3; Hch. 17.29; 1 Co. 8.4. § 19:28 Jer. 50.38; Hab. 2.18, 19. * 19:29 Ro. 16.23; 1 Co. 1.14. † 19:29 Hch. 20.4; 27.2; Col. 4.10; Flm. 24. ‡ 19:31 Hch. 16.6; 1 P. 1.1. § 19:31 Ap. 1.11.

ri xquitek rubixic chare ri Pablo chi ma tapon ta ri acuchi (achique) quimolon wi qui' ri winek. Queri' xquiben ri achi'a' ri', ruma can camigo qui' riq'ui ri Pablo.* ³² Yac'a ri acuchi (achique) ntajin wi ri molojri'il, ri winek sibilaj pa quichi' niquben. Yec'o ri jun wi niqubij. Y yec'o nic'aj ri jun wi chic ri niqubila'. Pero sibilaj c'a ye q'uiy ri ma quetaman ta achique ruma tek quibanon ri molojri'il ri'. Can sachnek c'a quic'u'x ri winek ri quimolon qui'. ³³ Y chiquicojol c'a ri winek ri quimolon qui' chiri', yec'o c'a winek israelitas ri can chiri' pa tinamit yec'o wi, y riye' riche (rixin) chi niquito' qui' chi majun nipe chiquij, rumari' xquiya' runa'oj jun achi ri can quiwinak wi, ri Alejandro† rubi' y xquinim c'a apo riche (rixin) chi tich'o chiquiwech ri winek riche (rixin) chi niquito' qui'. Y tek ri Alejandro c'o chic chiquiwech ri winek, xuben c'a retal riq'ui ri ruk'a' chi quetane' ka.‡ ³⁴ Pero ri winek ri' xa itzel niquina' chique ri israelitas. Rumari', tek xquitz'et ri Alejandro y xquinabej chi xa jun israelita, xa juba' ma ca'i' horas ri junan xquirek quichi' y xquibij: ¡Nim ri Diana ri ka-dios riyoj aj Efeso! xecha'.

³⁵ Y tek ri aj tz'ib riche (rixin) ri tinamit ri' xcowin xerutanaba' ka ri winek, xubij c'a chique: Achi'a' riche (rixin) re tinamit Efeso, ¿la can c'o ta cami jun winek ri man ta etamayon chi ri aj wawe' pan Efeso can ye chajinel wi riche (rixin) ri rachoch ri Diana y queri' chuka' riche (rixin) ri ruwachbel ri nimalaj dios Diana ri kajnek pe chila' riq'ui ri dios Júpiter? ³⁶ Y majun c'a xtibin chi man ta queri'. Rumari' ma tich'ujirisaj ta ka ri iwánima, tich'obo' na jabel, y ma tiben ta ri xa ma ruc'amon ta. ³⁷ Ruma re achi'a' re ye ic'amom pe, majun itzel quibanon

* 19:31 Pr. 16.7. † 19:33 1 Ti. 1.20; 2 Ti. 4.14. ‡ 19:33 Hch. 12.17; 13.16; 21.40.

o quibin ta chrij ri Diana. ³⁸ Y wi ri Demetrio y ri ye rachibil c'o ch'a'oj nicajo' niquiyec chrij jun winek, can yec'o c'a aj k'atbel tzij, pa tak k'atbel tzij,[§] ri acuchi (achique) ruc'amon chi niquichojmirisaj wi qui'. ³⁹ Y wi xa jun chic ruchojmirisaxic ri niwajo' riyix, tikacha' c'a ca jun k'ij tek xtikamol ki' konojel y nikachojmirisaj, achi'el ri nubij ri kaley. ⁴⁰ Ruma xa choj queri' kamolon pe ki'. Y wi ta nic'utux chake chi achique ruma tek kamolon ki' y achique ruma tek ye yacatajneq pe ri winek,* majun achique ta xtikabij riche (rixin) chi nikato' ki'. Y riq'ui juba' ri aj k'atbel tzij niquich'ob chi nikaben re molojri'il re' riche (rixin) chi yoyacatej chiquij. Y ri' yojruya' pa ruc'ayewal chuwech ri k'atbel tzij.

⁴¹ Y ri aj tz'ib can xu (xe wi) c'a xubij ri ch'abel† ri', can yac'ari' xubij chique ri winek ri quimolon qui' chiri' chi tiqitaluj el qui'.

20

Tek ri Pablo xk'ax pa Grecia, pa Macedonia y xapon pa Troas

¹ Y tek xtane' c'a ronojel y ri winek qitalun chic el qui', ri Pablo xerumol c'a quinojel ri kach'alal aj chiri' pan Efeso, y xerupixabala' y xeruk'etela' ca. Y tek ch'onak chic c'a ca chique y ruya'on chic c'a rutzil tak quiwech quinojel, xuchop c'a el bey riche (rixin) chi nibe c'a pa Macedonia.* ² Xbe c'a chiquitz'etic ri kach'alal ri yec'o pa ronojel lugar ri chiri' pa Macedonia, y xberucukubala' c'a ca quic'u'x riq'ui q'uiy ch'abel. Y c'ac'ari' xbe pa ruwach'ulef Grecia. ³ Y xc'oje' c'a oxi' ic' chiri'. Y tek riya' xrajo' xbe pa barco riche (rixin) chi nitzolin pa ruwach'ulef Siria, yac'ari' tek xunabej chi ri rech aj

§ 19:38 Hch. 13.7. * 19:40 1 R. 1.41; Mt. 26.5. † 19:41 Ec. 9.17. * 20:1 1 Co. 16.5; 2 Co. 7.5.

Israel† ri ma quiniman ta, c'o ri quich'obon chi niquiben chare tek xtoc el ri pa barco. Y rumari' riya' xa xujel ri ruch'obon, riya' xa xuch'ob chi xtik'ax chic jun bey ri pa Macedonia. ⁴ Ri xebe c'a chrij ri Pablo c'a pan Asia ya ri Sópater aj pa Berea, ri Aristarco‡ y ri Segundo ri ye aj pa Tesalónica, ri Gayo§ ri aj Derbe, ri Timoteo,* ri Tíquico† y ri Trófimo‡ ri ye aj pan Asia. ⁵ Pero re kach'alal re' xa xenabeyej yan c'a el chkawech riyoj, y xojcoyobej c'a ri chiri' pa tinamit Troas. § ⁶ Y c'a ya tek k'axnek chic c'a ri nimak'ij tek nitij ri caxlan wey ri majun ch'om (levadura) riq'ui,* c'ac'ari' tek riyoj xoj-oc el pa jun barco, y xkaya' ca ri tinamit Filipos. Y wu'o' k'ij c'a ri xojbiyin riyoj riche (rixin) chi xojapon quiq'ui, chiri' pa Troas.† Y wuku' c'a k'ij ri xojc'oje' ka chiri'.

Ri xc'ulwachitej pa ruq'uisbel k'ij tek c'o ri Pablo pa Troas

⁷ Y chupan ri nabey k'ij riche (rixin) ri semana,‡ xkamol ki' quiq'ui ri kach'alal ri yec'o chupan ri tinamit ri' riche (rixin) chi nikatij ri caxlan wey natabel riche (rixin) ri rucamic ri Ajaf Jesucristo. § Y ri Pablo xch'o c'a chiquiwech ri kach'alal, y xapon c'a nic'aj ak'a', ruma ya ri ruca'n k'ij c'o chi nibe. ⁸ Y ri pa rox tanaj (wik) chare ri jay, ri kamolon wi ki', jabel c'a sek rubanon ruma q'uiy k'ak' tzijon. ⁹ Pero c'o c'a jun ti c'ajol ri Eutico rubi', ri tz'uyul pa ventana riche (rixin) ri jay. Y ruma ri Pablo can c'a nich'o na c'a ri nej chic ak'a', ri ti c'ajol ri' xpe c'a sibilaj ruwaran. Pero tek xwer ka, xtzak c'a el. Can ya c'a ri pa rox tanaj (wik) chare ri jay xtzak wi el. Y tek xebe c'a chuyaquic,

† 20:3 2 Co. 11.26. ‡ 20:4 Hch. 27.2. § 20:4 Hch. 19.29. * 20:4 Hch. 16.1. † 20:4 Ef. 6.21. ‡ 20:4 Hch. 21.29; 2 Ti. 4.20. § 20:5 Hch. 16.8. * 20:6 Ex. 12.14. † 20:6 Hch. 16.8. ‡ 20:7 Jn. 20.1. § 20:7 Hch. 2.42.

xquitz'et chi xa caminek chic. ¹⁰Yac'ari' tek ri Pablo xbeke pe y xjupe' chrij ri ruch'acul ri ti c'ajol ri', * y xuk'etej. Y xubij c'a chique ri kach'alal: Ma tixibij ta iwi'. Re ti c'ajol re' xa xc'astej pe.

¹¹Ri Pablo y ri nic'aj chic xejote' chic el ri pa jay. Riya' xuwech' c'a ri caxlan wey, y xquitij.† Y xuchop chic c'a tzij jun bey, y c'a ya tek niseker pe tek xtane'. Y can yac'a chuka' ri' tek xbe. ¹²Y ri kach'alal can sibilaj c'a xcuke' quic'u'x ruma ri ti c'ajol ri' can q'ues wi ri xquic'uaj el.

Tek ri Pablo xel el pa tinamit Troas y xbe pa tinamit Mileto

¹³Y ri Pablo chraken c'a xbe wi c'a pa tinamit Asón. Pero xojnabeyej el riyoj pa barco riche (rixin) chi queri' nbekac'ama' pe ri Pablo ri chiri' pan Asón, ruma can queri' ri ruchojmil ri rubin el riya' chake. ¹⁴Tek xbekac'ulu' ki' chiri' pa tinamit Asón, riya' xoc c'a el kiq'ui pa barco riche (rixin) chi xojbe c'a pa tinamit Mitilene. ¹⁵C'ac'ari' xoj-el chic c'a el chiri' pa Mitilene, y pa ruca'n k'ij xojk'ax chuwech ri Quío. Y can c'a ya ri pa ruca'n k'ij chare ri koj'ax wi el chuwech ri Quío, yac'ari' tek xojk'ax ri pa jun lugar Samos rubi', c'ac'ari' ya ri pa tinamit Trogilio xojuxlan wi el. Y can c'a ya ri pa ruca'n k'ij ri xojapon pa tinamit Mileto. ¹⁶Y ma xojbe ta c'a pa tinamit Efeso, ruma ri Pablo man c'a nrajo' ta chi q'uiy chic k'ij ri nic'oje' ka pa ruwach'ulef Asia. Ruma chi can ruraybel chi napon yan ri pa Jerusalem‡ riche (rixin) ri nimak'ij Pentecostés,§ wi nicowin.

Tek ri ancianos riche (rixin) ri iglesia ri c'o pa tinamit Efeso xepixabex ca ruma ri Pablo chiri' pa tinamit Mileto

* 20:10 1 R. 17.21; 2 R. 4.34. † 20:11 Hch. 20.7. ‡ 20:16 Hch. 18.21; 19.21; 21.4, 12. § 20:16 Hch. 2.1; 1 Co. 16.8.

17 Y chiri' c'a pa tinamit Mileto yojc'o wi, tek ri Pablo xutek quisiq'uixic (coyoxic) ri ancianos* riche (rixin) ri iglesia pan Efeso. 18 Yac'a tek ye c'ulunak chic ri kach'alal ri', ri Pablo xubij chique: Riyix jabel iwetaman achique rubanic ri nuc'aslen ri xinc'uaj chiwech ronojel tiempo ri xic'oje' chicojol re wawe' pa ruwach'ulef Asia. 19 Can nch'utinirisan c'a wi' chuwech ri Ajaf Dios chubanic ri rusamaj. Astape' riq'ui ok'ej, nben ri rusamaj. Y astape' chuka' ri wech aj Israel xinquiya' pa tijoj pokonal ruma ri pokon ri xquich'obola' chi xquiben chuwe,† pero riyin can xinben ri rusamaj ri Dios. 20 Majun bey c'a xinmalij ta ka chi man ta chic xintzijos ri ruch'abel ri Dios ri utz nuben chare ri ic'aslen. Y xixintijos c'a chupan ri ruch'abel ri Dios tek yec'o molojri'il y chuka' pa tak iwachoch. 21 Y chique ri wech aj Israel‡ y chique ri winek ri ma ye israelitas ta, riyin nk'alajsan c'a chuka' chi titzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios§ y tiquinimaj* ri Kajaf Jesucristo. 22 Y re wacami, ri Lok'olaj Espiritu nuben chuwe chi yibe c'a pa Jerusalem,† y ma wetaman ta c'a achique ri xtinc'ulwachij chiri'. 23 Ri wetaman xaxu (xaxe wi) c'a ri ruk'alajsan ri Lok'olaj Espiritu chuwe, chi riyin xquitz'apix na pa tak cárcel, y xtintij pokon‡ tek xquinapon ri pa Jerusalem. Ruma queri' ri ruk'alajsan pe ri Lok'olaj Espiritu§ chuwe pa tak tinamit ri xik'ax yan wi pe. 24 Pero ma ya ta ri' ri más nch'ob rij, ni ma ya ta chuka' ri nuc'aslen ri más nch'ob.* Ri más c'a nch'ob, ya ri samaj† ri ruya'on ri Ajaf Jesús chuwe,‡ y riq'ui ta c'a quicoten ri xting'uis rutzijoxic chique ri winek ri lok'olaj ch'abel ri

* 20:17 1 Ti. 4.14. † 20:19 Hch. 20.3. ‡ 20:21 Hch. 18.5. § 20:21 Hch. 2.38. * 20:21 Mr. 1.15. † 20:22 Hch. 19.21. ‡ 20:23 1 Ts. 3.3. § 20:23 Hch. 21.4, 11. * 20:24 Ro. 8.35. † 20:24 Hch. 1.17; 2 Co. 4.16. ‡ 20:24 Ga. 1.1; 2 Ti. 4.7.

niya'o colotajic, ri nik'alajsan ri rutzil ri Dios.

²⁵ Y wacami, riyin wetaman chi riyix ri yin k'axnek chicojol chutzijoxic ri rajawaren ri Dios, can majun chic c'a chiwe riyix ri xtitz'eto chic el nuwech chuwech re ruwach'ulef. ²⁶ Rumari' can nbij ca chiwe, chi ma numac ta riyin wi yec'o ri xquebeka c'a chupan ri ruc'ayewal. § ²⁷ Ruma can majun ri man ta xinbij chiwe, xa can ronojel ri ruch'obon ri Dios* pa kawi' riyoj, xinbij chiwe. ²⁸ Can tichajij c'a ka ic'aslen riyix, † y queri' chuka' tibanala' quiq'ui quinojel ri kach'alal, ruma ri samaj ri ruya'on ri Lok'olaj Espíritu chiwe, ya chi can jabel quic'uaxic niben, ruma riye' can ye riche (rixin) chic ri Ajaf Jesús y ye ru'iglesia chic, ruma can ya Riya' ri xcolo quiche (quixin) riq'ui ri ruqiq'uel‡ ri xbiyin chuwech ri cruz tek xcamisex. ²⁹ Ruma can wetaman chi can xu (xe wi) tek ma xquipe ta chic riyin, can yac'ari' xque'oka c'a winek chicojol ri achi'el quepe utif (coyotes). § Ruma ri ye utif (coyotes), can xu (xe) wi ye'oc chiquicojol ri carne'l, yequitij y yequiq'uis. Can ye queri' chuka' ri winek ri', xque'oc chiquicojol ri kach'alal, y xtiqubien c'a chique chi man chic xtiqicukuba' ta quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesús. ³⁰ Y chicojol riyix can yec'o c'a achi'a' ri xquebeyacatej pe.* Y ma ya ta rubixic xtiqubien chare ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi yeqitaluj ri can yeniman wi riche (rixin) ri Jesús, y yec'o nic'aj chiwe riyix ri xquetzekelben el quiche (quixin). ³¹ Rumac'ari', can tichajij iwi'. Toka chi'ic'u'x chi riyin oxí' juna' ri xic'oje' iwuq'ui, y can chi pak'ij chi chak'a' xixinwok'ej y xixinpixabaj.

³² Y wacami c'a wach'alal, yixinjech ca pa ruk'a' ri Dios

§ 20:26 Hch. 18.6. * 20:27 Lc. 7.30. † 20:28 1 Ti. 4.16. ‡ 20:28 Ef. 1.7; He. 9.14. § 20:29 Mt. 7.15. * 20:30 1 Jn. 2.19.

y ri ruch'abel. Y ri ch'abel ri' nuk'alajsaj ri rutzil ri Dios[†] chkawech, y can nuben c'a chake chi ri kac'aslen niq'uiy[‡] y nuben chuka' chi junan ri herencia xtikac'ul[§] quiq'ui ri nic'aj chic ri ch'ajch'oj chic quic'aslen y ye riche (rixin) chic ri Dios. ³³ Y riyin ma ruma ta c'a xinwajo' ri irajil, ni ma ruma ta chuka' xinrayij ri itziak, ruma ta ri' xintzijo' ri ruch'abel ri Dios chiwe, ma que ta ri'.^{*} ³⁴ Ruma riyix can jabel iwetaman chi xisamej[†] riq'ui nuk'a' riche (rixin) chi c'o xincusaj riyin y c'o chuka' xquicusaj ri wachibil. ³⁵ Riyin can xinc'ut c'a chiwech chi rajawaxic chi yixsamej riche (rixin) chi nich'ec irajil riche (rixin) chi riq'ui ri' ye'itobej ri nic'atzin quito'ic.[‡] Y toka c'a chi'ic'u'x ri rubin ca ri Ajaf Jesús. Riya' rubin c'a ca: Más jabel ruwaruk'ij ri winek ri nisipan[§] que chuwech ri nic'ulu jun sipanic.

³⁶ Y tek ri Pablo ch'onak chic ka, xxuque' c'a y xuben orar quiq'ui quinojel ri yec'o chiri'. ³⁷ Y ri quimolon c'a qui' ri chiri' xe'ok',^{*} xquik'etela' y xquitz'umaj (xquitz'ubaj) ruchi' chuka' ri Pablo. ³⁸ Y can sibilaj yebison ruma ri Pablo, ruma riya' xubij c'a chique chi majun bey chic c'a xtiquitz'et ta el ruwech wawe' chuwech re ruwach'ulef.[†] Y xebe c'a riq'ui, riche (rixin) chi xbequijacha' ca pa barco.

21

Tek ri Pablo ruchapon bey riche (rixin) chi nibe pa tinamit Jerusalem

¹ Y tek kajachon chic ki' quiq'ui ri kach'alal, riye' xec'oje' c'a ca, y riyoj xoj-oc el pa barco, y can choj xojbe

[†] 20:32 He. 13.9. [‡] 20:32 Hch. 9.31. [§] 20:32 Ef. 1.18; Col. 3.24.

^{*} 20:33 1 S. 12.3; 1 Co. 9.12. [†] 20:34 1 Co. 4.12. [‡] 20:35 2 Co. 11.9; Ef. 4.28. [§] 20:35 Mt. 10.8. ^{*} 20:37 Gn. 45.14. [†] 20:38 Hch. 20.25.

c'a pa jun ti ruwach'ulef ri c'o pa mar ri Cos rubi'. Pa ruca'n k'ij tek xoj-el el ri chiri', xojapon c'a pa jun chic ti ruwach'ulef ri pa mar c'o wi, ri Rodas rubi'. Y tek xoj-el el ri pa Rodas, xojapon c'a ri pa tinamit Pátara. ² Ri chiri' pa Pátara xbekila' c'a jun barco ri nibe c'a pa Fenicia. Xoj-oc c'a el chupan, y xkachop c'a el bey. ³ Y yac'ari' tek xkatz'et jun ruwach'ulef ri c'o pa mar, ri Chipre rubi', y ya ri pa kajxocon ri xc'oje' wi ca, ruma ri barco ri uc'uayon kiche (kixin), xa can choj ruchapon bey c'a pa Siria.* Y ya ri pa tinamit Tiro xojapon wi, ruma ri barco ruc'uan el ejka'n riche (rixin) chi nberuya' na ca chiri'. ⁴ Y xekacanoj c'a ri kach'alal ri yec'o chiri'. Y wuku' k'ij ri xojc'oje' chiri' quiq'ui. Y ri kach'alal ri' xquibij c'a chare ri Pablo chi ma tibe ta pa Jerusalem, ruma ri Lok'olaj Espiritu ruk'alajsan chiquiwech chi c'o nuc'ulwachij ri Pablo ri pa Jerusalem.† ⁵ Tek tz'aket chic ruwuk k'ij ri kojc'oje' wi chiri', xkachojmirisaj ki' riche (rixin) chi yojbe. Y quinojel ri kach'alal cachibilan ri quixjaylal y ri calc'ual, xojbequijacha' c'a ca chuchi' ri mar.‡ Y ri chiri' ri chuchi' ya', xojxunque' ka y xkaben orar.§ ⁶ Y riche (rixin) c'a chi xkajech ki' quiq'ui, xkak'etela' ca ki'. Riyoj xoj-oc el pa barco, y ri kach'alal xetzolin chcachoch.

⁷ Y ya tek xoj-el pe ri pa Tiro riche (rixin) chi xojbe c'a pa Tolemaida, yac'ari' ri ruq'uisbel k'ij ri xojbiy in pa ruwi' ya'. Y chiri' pa tinamit Tolemaida, tek kaya'on chic rutzil quiwech ri kach'alal, xojc'oje' pe jun k'ij quiq'ui. ⁸ Pa ruca'n k'ij ri Pablo y ri yoj benak riq'ui, xoj-el c'a el chiri' pa Tolemaida, y xkachop el bey riche (rixin) chi yojbe c'a pa tinamit Cesarea. Yac'a tek xojapon, xojbe pa rachoch

* 21:3 Jue. 10.6; 2 S. 8.6; Is. 7.2; Mt. 4.24; Lc. 2.2; Hch. 15.23, 41; 18.18.

† 21:4 Hch. 20.23. ‡ 21:5 Hch. 7.60. § 21:5 1 R. 8.54; Hch. 9.40; 20.36.

ri Felipe* ri nitzijon ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.†
 Riya' jun c'a chique ri wuku‡ diáconos ri xeniman xe'ilin
 quiche (quixin) ri malcani' tak ixoki' pa Jerusalem. Y
 xojc'oje' c'a ka chiri' pa rachoch ri Felipe. 9 Y riya' yec'o
 c'a ye caji' rumi'al ri ma ye c'ulan ta, y riye' niquik'alajsaj
 c'a ri nibix chique ruma ri Dios.§ 10 Y c'o yan ca'i' oxí'
 k'ij ri kojc'oje' chiri' tek xoc'ulun jun achi kiq'ui ri Agabo*
 rubi'. Riya' petenak c'a pa Judea, y riya' jun profeta ri
 nik'alajsan ri nibix chare ruma ri Dios. 11 Y tek riya'
 xapon c'a chikatz'etic, xberuc'ama' pe ri ximibel rupan
 ri Pablo, y riq'ui ri' xuximila'† ruk'a' raken riya' mismo, y
 c'ac'ari' xubij: Ri Lok'olaj Espíritu rubin c'a chuwe chi ri
 rajaf re ximibel re', quere' xtiban chare cuma ri israelitas
 tek xtapon pa tinamit Jerusalem, y c'ac'ari' xtiquijech pa
 quik'a' winek ri xa ma ye israelitas ta, xcha'.

12 Y tek xkac'axaj c'a queri', riyoy y ri kach'alal aj
 Cesarea can xkatij kak'ij xkabij chare ri Pablo chi ma tibe
 ta pa Jerusalem. 13 Yac'a ri Pablo xa xubij chake: ¿Achique
 ruma tek riyix niya' pe bis pa wánima ruma yixok' pe?
 Riyin man c'a npokonaj ta chi yicamisex‡ ruma ntzijoj ri
 ruch'abel ri Ajaf Jesús,§ c'a ta c'a chi xaxu (xaxe) wi chi
 yixim* chila' pa tinamit Jerusalem, xcha' ri Pablo.

14 Y ruma c'a ri ma xojcowin ta xkaben chare chi man
 ta nibe pa tinamit Jerusalem, xaxu (xaxe wi) c'a xkabij: Ya
 ta c'a ri ruraybel ri Ajaf nibanatej,† xojcha'.

15 Y c'ac'ari' xkachojmirisala' ki', y xkachop el bey pa
 tinamit Jerusalem. 16 Y can yec'o kach'alal aj Cesarea ri

* 21:8 Hch. 8.26. † 21:8 Hch. 8.40; Ef. 4.11; 2 Ti. 4.5. ‡ 21:8 Hch. 6.5.
 § 21:9 Jl. 2.28; Hch. 2.17. * 21:10 Hch. 11.28. † 21:11 Hch. 21.33; Ef.
 6.20; 2 Ti. 2.9. ‡ 21:13 1 Co. 4.9; 2 Co. 4.10; Fil. 1.20; 2 Ti. 4.6. § 21:13
 Hch. 20.24; Ro. 8.35. * 21:13 Col. 1.24. † 21:14 1 S. 3.18; Mt. 26.42; Lc.
 22.42.

xekachibilaj el. Y chiquicojol riye' benak c'a jun kach'alal ri aj Chipre, ri Mnasón rubi'. Riya' c'o yan c'a chic tiempo runiman pe ri Ajaf Jesús, y c'o jun rachoch pa tinamit Jerusalem ri xojbec'oje' wi.

Tek xchapatej ri Pablo pa rachoch ri Dios

¹⁷ Y tek xojapon c'a pa tinamit Jerusalem, riq'ui c'a quicoten xojc'ul cuma ri kach'alal.‡ ¹⁸ Y pa ruca'n k'ij xkachibilaj c'a el ri Pablo riche (rixin) chi xbekatz'eta' ca ri Jacobo.§ Tek xojapon riq'ui ri Jacobo, quinojel ri ancianos riche (rixin) ri iglesia, quimolon c'a chuka' qui' chiri'. ¹⁹ Ri Pablo xuyala' rutzil quiwech, y c'ac'ari' chi jojun chi jojun xutzizoj ri xuben ri Dios chiquicojol ri winek ri ma ye israelitas ta,* ruma ri rusamaj riya'.† ²⁰ Y tek xquic'axaj ri xubij ri Pablo chique, riye' xquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y xquibij c'a chare ri Pablo: Kach'alal, can niqicot c'a ri kánima ruma ri xatzizoj ka chake, y riyit can awetaman chic c'a chi pa mil israelitas ri quiniman chic, y riye' niqubij chi can rajawaxic chi niban ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés.‡ ²¹ Y tzijon c'a chique chi riyit nabij chique ri israelitas ri yec'o pa nic'aj chic ruwach'ulef, chi ma tiquiben ta ronojel ri nubij ri ruley§ ri Moisés, chi ma tiquiben ta ri circuncisión chique ri tak c'ajola' (alaboni), y chuka' ma tiquiben ta ri nic'aj chic ri rubin ca ri Moisés ri c'o chi niban. ²² ¿Achique c'a xtikaben wacami? Ruma tek riye' xtiquinabey chi yitc'o wawe', can kitzij chi xque'oka. ²³ Más c'a utz tabana' re xtikabij chawe: Yec'o c'a caji' kach'alal achi'a' ri c'o quitzujun (quisujun) chare ri Dios riche (rixin) chi

‡ 21:17 Hch. 15.4. § 21:18 Hch. 15.13; Ga. 1.19; 2.9; Stg. 1.1. * 21:19 Hch. 15.12; Ro. 15.18. † 21:19 Hch. 20.24; 1 Co. 3.5, 8. ‡ 21:20 Hch. 22.3; Ga. 1.14. § 21:21 Hch. 6.14; Ga. 5.1.

niquiben, y xa chua'k cabij nitz'aket ri k'ij. ²⁴ Que'ac'uaj c'a el, tich'ajch'ojsaj iwi' quiq'ui y tiya' chare ri Dios ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés. Y yit c'a riyit yatojo ronojel ri nic'atzin. Y c'ac'ari' riye' xtiquisocaj el ronojel ri rusmal tak quiwi'.* Wi riyit xtaben ronojel ri xkabij chawe, ri winek xtiquetamaj c'a chi xa ma kitzij ta ri nitzijox chawij chi ma naben ta ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés, y xa xtiqubij c'a chi can nanimaj wi ri ley.† ²⁵ Y chique ri winek ri xa ma ye israelitas ta ri quiniman chic, xkatek yan c'a el jun wuj quiq'ui riche (rixin) chi xkabij el chique chi ma rajawaxic ta chi niquiben ronojel ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, xaxu (xaxe wi) xkabij el chique chi ma tiqutij ta ti'ij riche (rixin) jun chicop ri xcamisex riche (rixin) chi xtzuj (xsuj) chuwech jun dios ri xa banon cuma winek,‡ chi ma tiqutij ta quic',§ ni man c'a chuka' tiqutij ta ti'ij quiche (quixin) ri chicop ri xa xejitz'ex chiquikul,* chuka' ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui', ma tiquicanola' ta qui' riche (rixin) chi yemacun,† xecha' chare.

²⁶ Y ri Pablo xeruc'uaj c'a el ri caji' achi'a' ri', y pa ruca'n k'ij xquich'ajch'ojsaj c'a el qui', y xebe pa rachoch ri Dios‡ ri c'o chirí' pa Jerusalem, riche (rixin) chi xbequibij ca achique k'ij xtitz'aket ri k'ij riche (rixin) ri ch'ajch'ojirisanic y chiquijujunal xtiquiya' chare ri Dios ri c'o chi niquiya'.§

²⁷ Y tek ya xa nitz'aket c'a ri wuku' k'ij, ri Pablo c'o c'a ri chirí' pa rachoch ri Dios; y yac'ari' tek xtz'et cuma nic'aj israelitas ri yepe c'a quela' pan Asia. Y ri israelitas

* 21:24 Nm. 6.2, 13, 18; Hch. 18.18. † 21:24 1 Co. 9.20. ‡ 21:25 1 Co. 8. § 21:25 Lv. 17.14. * 21:25 Gn. 9.4. † 21:25 1 Co. 5.1, 9, 11; 10.8; 1 Ts. 4.3; He. 13.4. ‡ 21:26 Hch. 24.18. § 21:26 Nm. 6.13.

ri' xquiya' c'a chuka' quina'oj ri nic'aj chic quech aj Israel riche (rixin) chi xquichop* ri Pablo. ²⁸ Y tek xquichop niquirek quichi', xquibila' c'a: ¡Kojito! ¡Kojito', riyix kech aj Israel! ¡Ya achi re' ri nibiyaj pa ronojel tinamit, y yerutijoj ri winek chi ma tiquiben ta ri nubij chupan ri ley† riche (rixin) ri Moisés, y can itzel chuka' nich'o chrij re rachoch ri Dios‡ re c'o wawe' pa Jerusalem. Q'uiy c'a chuka' ri nubij chikij riyoj israelitas, y ruma chi wacami ye rucusan pe winek ri ma ye israelitas ta chupan re rachoch ri Dios, tz'il c'a xuben chare re lok'olaj jay re!

²⁹ Quec'ari' niquirek' ri winek ri', ruma quitz'eton ri pa tinamit chi ri Pablo junan benak riq'ui ri jun achi ri Trófimo§ rubi', ri aj Efeso, y riye' xquich'ob chi ri Pablo ruc'uan chuka' apo ri Trófimo ri pa rachoch ri Dios.

³⁰ Y quinojel ri winek riche (rixin) ri tinamit xebeyacatej pe, y junanin (anibel) ye petenak. Y can quikiriren c'a pe ri Pablo, xquelesaj pe ri chiri' pa rachoch ri Dios.* Y can ya chuka' ri' xetz'apix ca ri ruchi' ri rachoch ri Dios. ³¹ Y niqicamisaj yan c'a ri Pablo. Pero xapon c'a rutzijol riq'ui ri achi ri uc'uey quiche (quixin) ri soldados ri can c'o ruk'ij achi'el ruk'ij jun coronel, chi ri winek riche (rixin) ri Jerusalem ye yacatajne. ³² Rumari' ri achi ri' can chanin c'a xerumol pe ri achi'a' ri yec'o pa ruk'a', ri soldados y ri capitanes, y junanin (anibel) xebe acuchi (achique) quimolon wi qui' ri winek. Y ri winek, can xu (xe) wi c'a xequitz'et, xquitanaba' ruch'ayic ri Pablo.† ³³ Y ri achi ri achi'el jun coronel tek xapon c'a riq'ui ri Pablo, xberuchapa', y xutek c'a ruximic‡ riq'ui

* 21:27 Lc. 21.12; Hch. 4.3; 5.18; 26.21; 2 Co. 4.9. † 21:28 Hch. 6.13.

‡ 21:28 Hch. 25.8. § 21:29 Hch. 20.4; 2 Ti. 4.20. * 21:30 2 R. 11.15.

† 21:32 Hch. 23.27. ‡ 21:33 Jue. 15.13; Hch. 22.25-29.

ca'i' cadenas. § Y c'ac'ari' xuc'utuj achique chi achi ri' y achique ri xumacuj.* 34 Y ri achi achi'el jun coronel majun c'a tzij xrac'axaj ta jabel, ruma sibilaj ye q'uiy ri winek ri yec'o chirí'. Jun wi c'a niquibij ri nic'aj, y jun wi chic niquibila' ri nic'aj chic, y can niquirek quichi' tek niquibij. Rumari' ri achi achi'el coronel xubij chi tuc'uex apo ri Pablo pa cuartel† cuma ri soldados. 35 Yac'a tek ye benak chuwech ri gradas ri yec'o chuwech ri cuartel, ri soldados ri' c'o chi xquitzekej ri Pablo chicaj, ruma ri winek sibilaj yacatajneq coyowal. 36 Y quinojel c'a ri winek ri' can ye tzeketel c'a el chiquij, y sibilaj c'a pa quichi' niquiben y niquibila' c'a: ¡Ticamisex‡ ri Pablo! yecha'.

Tek ri Pablo xch'o chiquiwech ri winek riche (rixin) chi nuto' ri'

37 Y yac'a tek nucusex apo ri Pablo pa cuartel acuchi (achique) yec'o wi ri soldados, ri Pablo xubij c'a chare ri achi ri achi'el jun coronel: ¿Naya' k'ij chuwe chi yich'o juba' awuq'ui? xcha'. Y ri achi xubij chare ri Pablo: ¿Awetaman yach'o chuka' pa quich'abel ri aj Grecia? 38 ¿La ma yit ta cami riyit ri' ri achi aj Egipto ri c'o yan chic juba' tiempo yacatajneq chiquij ri aj k'atbel tak tzij ye rachibilan ye caji' mil camisanel tak achi'a', ri xquimol qui' pa jun desierto? xuche'ex.

39 Yac'a ri Pablo xubij: Riyin yin jun israelita § ri xinalex pa Tarso,* ri jun nimalaj tinamit ri c'o pa Cilicia. Y nc'utuj c'a jun utzil chawe chi taya' k'ij chuwe riche (rixin) chi yich'o chique ri winek.

40 Y ri achi achi'el jun coronel xuya' c'a k'ij chare riche (rixin) chi tich'o. Y ri Pablo xpa'e' ri chirí' pa tak gradas,

§ 21:33 Hch. 12.6; 28.20. * 21:33 Hch. 20.23. † 21:34 Hch. 21.37; 22.24; 23.10, 16. ‡ 21:36 Lc. 23.18; Jn. 19.15; Hch. 22.22. § 21:39 Fil. 3.5. * 21:39 Hch. 9.11.

y xuben pe retal riq'ui ri ruk'a' chique ri winek riche (rixin) chi quetane' ka. Y tek majun chic c'a nik'ajan, riya' xbech'o pe chiquiwech pan hebreo,[†] ri quich'abel ri israelitas, y xubij:

22

¹ Wech aj Israel y riyix principali' chupan re katinamit, can tiwac'axaj c'a ri ch'abel ri xquenbij chiwe wacami,* riche (rixin) chi nto' wi', xcha'.

² Y tek ri winek xquic'axaj c'a chi ri Pablo xa can nich'o pe chique ri pan hebreo,[†] ri quich'abel riye', rumari' can majun chic c'a ri xch'o. Y ri Pablo xuchop c'a tzij y xubij:

³ Riyin can yin jun israelita.[‡] Xaxu (xaxe) c'a chi riyin xinalax pa tinamit Tarso[§] ri c'o pa rucuenta ri Cilicia, pero can ya re wawe' pa Jerusalem xiq'uiy wi. Y ya ri nimalaj achi ri Gamaliel* rubi' ri xtijon wuche (wixin). Y xirutijoj c'a riq'ui ronojel ri nubij chupan ri ley[†] ri ya'on ca chique ri ojer tak ye kati't kamama'.[‡] Ruma can ruraybel wi c'a ri wánima chi nben ri rusamaj ri Dios, achi'el chuka' ri nirayij chi'iwonojel riyix chupan re k'ij re'. ⁴ Ruma tek rubanon ca, riyin sibilaj c'a pokon xinbanala' chique ri winek ri quitzekelben ri Ajaf Jesucristo, ri kas kitzij Bey. Xenchapala' c'a pe riche (rixin) chi xenya' pa cárcel. Xenc'uaj pa camic. Y can chi achi'a' y chi ixoki' queri' xinben chique.[§] ⁵ Y ri nimalaj sacerdote y quinojel ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij* jabel quetaman, ruma can ye riye' ri xeya'o el wuj pa nuk'a', riche (rixin) chi nbenjacha' pa quik'a' ri kach'alal aj Israel ri yec'o pa tinamit Damasco.

[†] 21:40 Hch. 22.2; 26.14. * 22:1 Hch. 7.2. [†] 22:2 Hch. 21.40. [‡] 22:3

Ro. 11.1; 2 Co. 11.22; Fil. 3.5. [§] 22:3 Hch. 9.30. * 22:3 Hch. 5.34.

[†] 22:3 Hch. 26.5. [‡] 22:3 Ga. 1.14. [§] 22:4 Hch. 8.3; Fil. 3.6; 1 Ti. 1.13.

* 22:5 Lc. 22.66; Hch. 4.5.

Y tz'ibatal el chuwech ri wuj ri' chi ya'on el k'atbel tzij pa nuk'a' riche (rixin) chi yibe chiquichapic ri winek ri yetzekelben ri Jesucristo, riche (rixin) chi queri' ye ximon yenc'om pe wawe' pa Jerusalem,† y c'ac'ari' yenya' c'a pa tijoj pokonal.

Tek ri Pablo xutzijoj achique rubanic tek riya' xunimaj ri Jesús

⁶ Pero pa jun nic'aj k'ij tek nchapon el bey y xa juba' chic nrajo' chi ma yinapon pa tinamit Damasco,‡ yac'ari' tek xka jun nimalaj sakil pa nuwi' ri petenak chila' chicaj.§ ⁷ Y rumari' riyin xitzak pan ulef. Y yac'ari' tek xinwac'axaj jun ch'abel, y ri ch'abel ri' nubij c'a: Saulo, Saulo, ¿achique c'a ruma achapon wokotaxic?* xcha'. ⁸ Y riyin xinc'utuj c'a: ¿Yit achique c'a riyit táta? xicha'. Y xubij c'a chuwe: Yin c'a riyin ri Jesús aj Nazaret ri achapon wokotaxic,† xcha' chuwe. ⁹ Y ri ye benak wuq'ui xquixibij qui',‡ ruma xquitz'et ri sakil, pero ma xk'ax ta chiquiwech ri xubij ri Jun ri xch'o§ pe wuq'ui. ¹⁰ Y riyin xinbij c'a: Ajaf, ¿achique c'a ri ruc'amon chi nben? xicha'. Y ri Ajaf xubij chuwe: Cayacatej c'a el, y cabiyin pa Damasco, y chiri' xtibix wi chawe ri ruc'amon chi naben, xinuche'ex. ¹¹ Yac'a ri ruchuk'a' ri sakil ri xintz'et can xirumoyirisaj c'a, y rumari' xa chinuk'a' chic xiyukex wi el cuma ri wachibil riche (rixin) chi xojapon c'a pa tinamit Damasco.

¹² Y ri chiri' pa Damasco c'o c'a jun achi Ananías* rubi', jun achi ri can nuben wi ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés. Y quinojel ri kech aj Israel ri yec'o chiri', jabel c'a yech'o chrij† ri Ananías ri'. ¹³ Y riya' xapon c'a

† 22:5 Hch. 9.2. ‡ 22:6 Hch. 26.12. § 22:6 Hch. 9.3. * 22:7 Hch. 9.4. † 22:8 Hch. 9.5. ‡ 22:9 Dn. 10.7. § 22:9 Hch. 9.7. * 22:12 Hch. 9.17. † 22:12 Hch. 10.22; 1 Ti. 3.7.

wuq'ui, y xberubij chuwe: Wach'alal Saulo, catzu'un chic c'a, xcha'. Y riyin can yac'ari' tek xitzu'un[‡] chic, y xintz'et c'a ruwech ri Ananías. ¹⁴ Y riya' xubij c'a chuka' chuwe: Ri Dios ri quiche (quixin) ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca,[§] xarucha'* riche (rixin) chi nawetamaj ri ruraybel Riya' y riche (rixin) chuka' xatz'et ri Ajaf Jesucristo[†] ri can choj wi,[‡] y xawac'axaj ri ruch'abel.[§] ¹⁵ Y yit c'a riyit ri xcak'alajsan* chique quinojel ri winek ri xatz'et[†] y ri xawac'axaj.[‡] ¹⁶ ¿La utz cami chi chak quela' abanon y ri tiempo xa chanin benak? Cayacatej c'a el riche (rixin) chi naben bautizar awi',[§] y tanimaj rubi' ri Ajaf Jesús,* riche (rixin) chi nicuyutej ri amac,[†] xcha' chuwe.

Tek ri Pablo xubij achique rubanic tek riya' xberutzijoj ri ruch'abel ri Dios chiquicojol ri ma ye israelitas ta

¹⁷ Y tek xitzolin pe y xinoka wawe' pa Jerusalem,[‡] xibe c'a pa rachoch ri Dios chubanic orar. Y yac'a tek yitajin chare ri oración, xinben c'a jun achi'el achic',[§] ¹⁸ ruma ri Kajaf Jesucristo xuc'ut ri' chinuwech, y xubij c'a chuwe: Chanin catel el wawe' pa Jerusalem, ruma ri winek ri yec'o wawe' ma xtiquinimaj ta ri xtak'alajsaj chuwij riyin,* xcha' chuwe. ¹⁹ Rumari' riyin xinbij c'a chare: Ajaf, riye' quetaman c'a chi yin c'a riyin ri xinapon ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi xebenchapa' pe ri ye nimayon awuche (awixin), xenc'uaj

[‡] 22:13 Hch. 9.17, 18. [§] 22:14 Hch. 3.13; 5.30. * 22:14 Ro. 1.1; Ga. 1.1. [†] 22:14 Hch. 26.16; 1 Co. 9.1. [‡] 22:14 Hch. 3.14; 7.52. [§] 22:14 1 Jn. 1.1. * 22:15 Hch. 23.11. [†] 22:15 Hch. 26.16. [‡] 22:15 Hch. 4.20. [§] 22:16 Hch. 9.18. * 22:16 Ro. 10.13. [†] 22:16 Hch. 2.38. [‡] 22:17 Hch. 9.26. [§] 22:17 Hch. 10.10; 11.5; 2 Co. 12.1-4. * 22:18 Mt. 10.14.

pa cárcel† y xench'ey.‡ 20 Y tek xcamisex ri Esteban ri xk'alajsan ri abi', can xka wi chinuwech§ ri xban chare, can yinc'o chuka' apo quiq'ui ri xecamisan riche (rixin), nchajin ri nic'aj quitziak* ri ye quelesan ca chiquij, xicha'. 21 Yac'a ri Ajaf Jesucristo xubij chuwe: Cabiyn c'a, ruma can yatintek c'a el pa tak tinamit ri nej yec'o wi, riche (rixin) chi nbe'atzijoj ri nuch'abel chique ri winek ri xa ma ye israelitas ta,† xcha' chuwe, xcha' ri Pablo chique ri rech aj Israel.

Tek ri Pablo c'o chic c'a pa ruk'a' ri achi achi'el jun coronel

22 Y ri winek ri' man chic c'a xcajo' ta xquic'axaj ri Pablo. Xa xquichop c'a niquirek quichi' y niqubila': ¡Ticamisex‡ la jun achi la', ruma xa ma ruc'amon ta chic chi q'ues!§ yecha'.

23 Y ruma chi ri winek can sibilaj c'a xquirek quichi' y xquic'akala' chuka' ri quitziak ri yequelesaj el chiquij, y xbequimok'ej pe ulef riche (rixin) chi xquiq'uek chicaj ruma coyowal, 24 rumari' ri achi achi'el jun coronel xubij c'a chi tuc'uex apo ri Pablo chupan ri cuartel,* y tich'ay, riche (rixin) chi queri' tuk'alajsaj achique ruma tek ri winek sibilaj pa quichi' niqubiben chrij. 25 Y yac'a tek ximon chic ri Pablo riche (rixin) chi nich'ay, ri Pablo xubij chare ri capitán: Riyin yin jun achi romano. ¿La ruc'amon cami chi yinich'ey, tek xa ma jane tik'at tzij pa nuwi'?† xcha'.

† 22:19 Hch. 8.3. ‡ 22:19 Mt. 10.17; 1 Co. 15.9; Fil. 3.6; 1 Ti. 1.13.
 § 22:20 Lc. 11.48; Hch. 8.1. * 22:20 Hch. 7.58. † 22:21 Hch. 18.6; 26.17; Ro. 11.13; 15.16; Ga. 1.16; 2.7, 8; Ef. 3.7, 8; 1 Ti. 2.7; 2 Ti. 1.11. ‡ 22:22 Hch. 21.36. § 22:22 Hch. 25.24. * 22:24 Hch. 21.34. † 22:25 Hch. 16.37.

²⁶ Ri capitán tek xrac'axaj queri', xberubij c'a chare ri achi achi'el jun coronel: ¿Achique nach'ob chi naben wacami? Ruma ri Pablo jun achi romano, xcha' chare.

²⁷ Y tek ri achi achi'el jun coronel xrac'axaj ri', xbe c'a riq'ui ri Pablo, y xberuc'utuj chare: ¿La kitzij c'a chi yit jun achi romano? xcha' chare. Y ri Pablo xubij: Kitzij riyin yin romano, xcha'.

²⁸ Y ri achi achi'el jun coronel xubij c'a: Riyin sibilaj q'uiy puek xinya' riche (rixin) chi queri' xinoc jun achi romano, xcha'. Y ri Pablo xubij: Riyin mani, riyin can xinwalaxibej pe chi yin jun achi romano, xcha' ri Pablo.

²⁹ Y ruma xquinabej chi ri Pablo jun achi romano, ri achi'a' ri yec'o chic apo riche (rixin) chi niquich'ey, xejel el chiquij. Y ri achi achi'el jun coronel ruxibin chuka' ri', † ruma xuxim ri Pablo.

Tek ri Pablo xuc'uex chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij

³⁰ Y pa ruca'n k'ij, ruma ri achi achi'el jun coronel nrajo' nretamaj achique xumacuj ri Pablo chiquiwech ri israelitas, rumari' riya' xutek quisiq'uixic (coyoxic) ri principali' tak sacerdotes y ri ye cachibil ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, § Y c'ac'ari' tek xberesaj pe ri Pablo, y xberupaba' chiquiwech.

23

¹ Y ri Pablo xerutz'u c'a ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, y xubij chique: Achi'a' ri yix wech aj Israel, can majun c'a achique ta nuna' ri wánima chuwech ri Dios, ruma ri nuc'aslen can choj c'a rubanon pe, y queri' rubanon c'a wacami,* xcha'.

† 22:29 Hch. 16.38. § 22:30 Mt. 10.17; Lc. 21.12. * 23:1 Hch. 24.16; 2 Co. 1.12; 2 Ti. 1.3.

² Rumari' ri Ananías ri nimalaj sacerdote† xubij c'a chique ri yec'o apo chunakajal ri Pablo, chi tiquipak'ij jun k'a' xerey (pa ruchi').‡ ³ Yac'ari' tek ri Pablo chanin xubij apo chare ri Ananías: ¡Ri xtibano c'a queri' chawe riyit ya ri Dios! ¡Riyit yit jun achi ri xa ca'i' apalej! Ruma can yit tz'uyul c'a pe chiri' riche (rixin) chi nak'et tzij pa nuwi',§ y chuka' nak'axaj pa nuwi' ronojel ri ley riche (rixin) ri Moisés nabij, ¿pero achique c'a ruma tek riyit nabij chi quich'ay, y ri ley* riche (rixin) ri Moisés ma que ta ri' ri nubij? xcha' ri Pablo.

⁴ Y ri winek ri quimolon qui' chiri' xquibij c'a chare ri Pablo: ¿Achique ruma tek itzel yach'o apo chare la nimalaj rusacerdote† ri Dios? xecha' chare.

⁵ Y ri Pablo xubij: Wach'alal‡ wech aj Israel, riyin ma wetaman ta ri' wi ya riya' ri nimalaj sacerdote, ruma xa ta wetaman, man ta xinbij§ ri xa c'ari' nbij ka, ruma chupan ri ruch'abel ri Dios nubij c'a: Ma itzel ta cach'o chrij jun aj k'atbel tzij riche (rixin) ri atinamit,* nicha', xcha' ri Pablo.

⁶ Y ri Pablo xoka chuc'u'x chi chiquicojol ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, yec'o c'a achi'a' saduceos y yec'o c'a chuka' fariseos. Rumari' riya' riq'ui ruchuk'a' xch'o apo y xubij: Achi'a' wech aj Israel, riyin yin fariseo,† y can queri' chuka' ri nata'. Y wacami riyix nik'et tzij pa nuwi', ruma riyin can cukul nuc'u'x chi ri caminaki' c'o na jun k'ij tek xquebec'astej pe,‡ xcha' ri Pablo.

⁷ Y tek ri achi'a' fariseos y saduceos xquic'axaj ri xubij ka ri Pablo, xquichop c'a niquich'ojila' qui' chiquiwech, y pa ca'i' xel wi ri molojri'il ri'. ⁸ Ruma ri saduceos

† 23:2 Hch. 24.1. ‡ 23:2 1 R. 22.24. § 23:3 Dt. 25.1. * 23:3 Jn. 7.51.

† 23:4 Jn. 18.22. ‡ 23:5 Hch. 24.17. § 23:5 Jud. 8. * 23:5 Ex. 22.28.

† 23:6 Fil. 3.5. ‡ 23:6 Hch. 28.20.

ma niquinimaj ta chi xquec'astej[§] ri caminaki', ni ma niquinimaj ta chuka' chi yec'o ángeles y yec'o espíritus, yac'a ri achi'a' fariseos can niquinimaj wi chi xquec'astej ri caminaki' y niquinimaj chi yec'o ángeles y yec'o chuka' espíritus. ⁹ Y sibilaj c'a pa quichi' niquben. Y ri aj tz'iba' ri yec'o quiq'ui ri achi'a' fariseos xeyacatej c'a y xquibij: Re jun achi re' majun itzel rubanon ta.* Y riq'ui juba' jun espíritu o jun ángel ri takon pe ruma ri Dios, ri biyon chare ri ch'abel ri yeruk'alajsaj chkawech. Y wi queri', man c'a ruc'amon ta chi nikaben ch'a'oj chrij ri Dios,[†] xecha'.

¹⁰ Y pa ca'i' c'a xel wi ri jun molojri'il ri'. Y xquichop oyowal chiquiwech. Can xquichop c'a qui' riq'ui ch'abel. Rumari' ri achi achi'el jun coronel xerusiq'uij (xeroyo) c'a ri soldados riche (rixin) chi xbequelesaj pe ri Pablo y xquic'uaj apo c'a chupan ri cuartel, ruma xuch'ob chi ri winek ri' niqumuch (niquic'ajij) ri Pablo.

¹¹ Y ri jun chic k'ij ri chak'a' ka, ri Ajaf Jesucristo xuc'ut ri' chuwech[‡] ri Pablo, y xubij chare: Man c'a taxibij ta awi',[§] xa tacukuba' ac'u'x,* ruma can achi'el ri nuk'alajsaxic xaben wawe' pa Jerusalem, can queri' rajawaxic chi xtaben pa Roma, xcha' chare.

Yec'o achi'a' ri xe'ajowan chi xquicamisaj ta ri Pablo

¹² Y pa ruca'n k'ij chare ri tich'o wi ri Ajaf Jesucristo riq'ui ri Pablo, yec'o c'a chique ri israelitas ri pan ewel xquich'obola' achique ri xtiquiben chare ri Pablo. Y can xquibij chi ma xquewa' ta ni ma xque'uc'ya' ta, c'a ya tek xquecowin na xtiquicamisaj[†] ri Pablo. Y xquibij chuka' chi can ya ta c'a ri Dios ri xtiya'o ruc'ayewal pa quiwi',[‡]

§ 23:8 Mt. 22.23; Mr. 12.18; Lc. 20.27. * 23:9 Pr. 16.7; Lc. 23.4. † 23:9 Hch. 5.39; 9.4, 5; 11.17; 22.7. ‡ 23:11 Hch. 27.23. § 23:11 Hch. 18.9. * 23:11 Sal. 46.1; 109.31; Is. 41.10; 43.2; Jer. 15.19-21; Hch. 2.25. † 23:12 Hch. 25.3. ‡ 23:12 Mt. 26.74.

wi ma xtiquiben ta ri niquibij. § 13 Y ri xebin chi pan ewel niquiben queri', yec'o más cawinek achi'a' israelitas. 14 Ri achi'a' ri' xe'apon quiq'ui ri principali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, y xbequibij chique: Riyoj kach'obon chic c'a chi nikacamisaj ri Pablo, y can kabin chic chi ma xkojwa' ta ni ma xkojuc'ya' ta, c'a ya tek xkojcowin na chrij, y wi ma xtikaben ta ri nikabij, ya ta c'a ri Dios xtiya'o pe ruc'ayewal pa kawi'. 15 Y wacami nikajo' c'a chi riyix y ri nic'aj chic ri pa moc (comon) yixk'ato tzij nbe'ibij ta chare ri achi achi'el jun coronel, chi riyix niwajo' chi chua'k nuc'uex apo ri Pablo chiwech ruma c'a c'o na q'uiy ri niwajo' nic'utuj chare. Y riyoj xtikoyobej pa bey, y xtikacamisaj ri Pablo, xecha'.

16 Pero c'o c'a jun ti c'ajol, ral rana' ri Pablo, xrac'axaj ronojel ri'. Ri ti c'ajol ri' xbe y xoc apo chupan ri cuartel, y xberubij c'a chare ri Pablo ronojel ri rac'axan el.* 17 Y tek ri Pablo xrac'axaj ri', xusiq'uij (xroyoj) c'a ri capitán, y xubij chare: Tac'uaj juba' re ti c'ajol re' c'a chuwech ri achi achi'el jun coronel, ruma c'o jun nrajo' nubij chare, xcha' chare.

18 Ri capitán xuc'uaj c'a el ri ti c'ajol c'a chuwech ri achi achi'el jun coronel, y xberubij chare: Ri Pablo ri c'o pa cárcel xirusiq'uij (xiroyoj), y xuc'utuj jun utzil chuwe riche (rixin) chi nc'om pe re ti c'ajol re' chawe, ruma c'o nrajo' nubij chawe, xcha'.

19 Y ri achi achi'el jun coronel xuyukej c'a el chuk'a' ri ti c'ajol ri' y xuc'uaj apo juba' quela', y c'ac'ari' xuc'utuj chare: ¿Achique c'a ri nawajo' nabij chuwe? xcha' chare.

20 Y riya' xubij c'a chare: Juley chique ri wech aj Israel † xquiya' c'a chiquiwech chi xtoquic'utuj jun utzil ‡ chawe,

§ 23:12 1 S. 3.17; 20.12, 13; 1 R. 19.2; Is. 8.9, 10. * 23:16 Job 5.13; Pr. 21.30.

† 23:20 Hch. 20.3. ‡ 23:20 Hch. 25.3.

chi chua'k nac'uaj ri Pablo chiquiwech ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij, ruma xtoquibij chawe chi c'a c'o na q'uiy nicajo' niquic'utuj chare ri Pablo. ²¹ Pero riyit ma tanimaj ta ri', ruma yec'o ye más ye cawinek achi'a' ri xque'oyoben[§] riche (rixin) ri Pablo pa bey, y ri achi'a' ri' can quibin chi ma xquewa' ta y ma xque'uc'ya' ta, c'a ya tek xquecowin na xtiquicamisaj* ri Pablo, y chi ya ta ri Dios ri xtiya'o ruc'ayewal pa quiwi', wi ma xtiquiben ta ri niquibij.[†] Y wacami xaxu (xaxe) chic c'a coyoben ri achique xtabij el riyit, xcha' ri ti c'ajol ri'.

²² Y ri achi achi'el jun coronel xubij chare ri ti c'ajol chi titzolin, y ma tutzijoj ta chi xberubij yan ca chare riyá'.

Tek ri Pablo xuc'uex pa Cesarea chuwech ri aj k'atbel tzij ri Félix rubi'

²³ Y can yac'ari' tek riyá' xerusiq'uij (xeroyoj) ye ca'i' capitanes, y xubij chique chi a las nueve chupan ri ak'a' ri', nrajo' c'a chi quichojmirisan chic qui' ca'i' ciento soldados ri yebe chicaken, ye setenta soldados ri yebe chrij quiej y ca'i' ciento chic ri niquic'uaj el lanzas, riche (rixin) chi yebe c'a pa Cesarea.[‡] ²⁴ Y chuka' xubij: Tibana' ruchojmil jun ca'i' ruquiej ri Pablo, riche (rixin) chi yeruch'ocolbej, ruma riyin nwajo' chi riyix nic'uaj el ri Pablo c'a chuwech ri aj k'atbel tzij ri Félix[§] rubi'. Y nwajo' chi majun achique ta nuc'ulwachij el pa bey.

²⁵ Y xutz'ibaj c'a el jun wuj riche (rixin) chi nbequijacha' pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij, y chupan ri wuj ri' rubin c'a el: ²⁶ Riyin ri Claudio Lisias, ntek c'a el rutzil awech* riyit nimalaj aj k'atbel tzij Félix. ²⁷ Y re jun achi re uc'uan apo chawech, chapon c'a cuma ri israelitas y juba' ma

§ 23:21 Sal. 10.9. * 23:21 Sal. 37.12, 32; Pr. 1.16; 4.16; Is. 59.17. † 23:21 Hch. 23.12. ‡ 23:23 Hch. 8.40. § 23:24 Hch. 23.26, 33, 34. * 23:26 Hch. 15.23.

xquicamisaj. Y yin c'a riyin y ri soldados[†] ri xojapon chucolic pa quik'a[‡] ri winek, ruma xinnabej chi riya' jun achi romano.^{§ 28} Chanin c'a xinc'uj chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij chiquicojol ri israelitas, ruma xinwajo' xinwetamaj achique mac ri ye rubanalon* y rumari' niqitzujuj (niquisujuj). ²⁹ Y xintz'et c'a chi niqitzujuj (niquisujuj)[†] ruma ma nuben ta ri nubij ri quiley[‡] riye'. Pero ma ruc'amon ta (ma takal ta chrij) chi nitz'apix pa cárcel o nicamisex.^{§ 30} Y wacami xintek el re achi re' awuq'ui, ruma xobix chuwe chi ri winek israelitas xquich'ob achique rubanic niqiben, riche (rixin) chi niqicamisaj ri achi re'. Y xinbij chuka' chique ri winek ri ye chapayon ch'a'oj chrij ri Pablo, chi quebe c'a awuq'ui riyit* riche (rixin) chi nbequibij achique ri ye rubanalon. Ri nuraybel riyin chi utz ta awech. Quec'ari' nubij chupan ri wuj ri'.

³¹ Y ri soldados can xquiben wi c'a ri xbix chique. Xquic'uj el ri Pablo chupan ri ak'a' ri' c'a pa jun tinamit Antípatris rubi'. ³² Pa ruca'n k'ij xquichop chic el bey. Y xaxu (xaxe wi) ri setenta soldados ri ye benak chrij quiej, xaxu (xaxe) wi chic ri' ri xebe riq'ui ri Pablo, y ri caji' ciento soldados xetzolix ca. ³³ Y tek xe'apon pa Cesarea[†] ri ye uc'uayon el riche (rixin) ri Pablo, xbequijacha' c'a ri wuj pa ruk'a' ri Félix ri aj k'atbel tzij, y xquijech chuka' apo ri Pablo chare. ³⁴ Y tek rutz'eton chic c'a ri nubij ri wuj, ri aj k'atbel tzij ri' xuc'utuj c'a chare ri Pablo chi achique ruwach'ulef petenak wi. Tek rac'axan chic c'a ca chi pa Cilicia[‡] petenak wi, ³⁵ xubij c'a chare: Tek xque'oka

† 23:27 Hch. 23.10. ‡ 23:27 Hch. 24.7. § 23:27 Hch. 22.25-29.

* 23:28 Hch. 22.30. † 23:29 Mr. 15.3. ‡ 23:29 Hch. 18.15; 24.5, 6.

§ 23:29 Sal. 27.12; Hch. 25.25; 26.31. * 23:30 Hch. 24.8. † 23:33 Hch.

8.40. ‡ 23:34 Hch. 6.9; 21.39.

ri ye tzujunel (sujunel)[§] chawij, xtinwac'axaj c'a chuka' ri ch'abel ri xque'abij riche (rixin) chi nato' awi', * xcha' ri aj k'atbel tzij. Y xubij c'a chuka' ri aj k'atbel tzij ri' chi tuc'uex ri Pablo c'a pa palacio[†] riche (rixin) ri Herodes, y tichajix cuma soldados.

24

Tek ri Pablo xch'o chuwech ri aj k'atbel tzij ri Félix rubi' riche (rixin) chi xuto' ri'

¹ Y wu'o' yan c'a k'ij c'o ri Pablo ri chiri' pa Cesarea, tek xapon ka ri Ananías ri nimalaj sacerdote ye rachibilan el nic'aj chique ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij y jun chuka' licenciado ri Tértulo rubi'. Y xe'apon c'a chuwech ri Félix ri aj k'atbel tzij, y xquichop yetzujun (yesujun) apo chrij ri Pablo.* ² Y tek xsiq'uix (xoyox) ri Pablo chuwech ri aj k'atbel tzij, yac'ari' tek ri Tértulo xuchop apo ri tzujunic (sujunic) chrij ri Pablo. Ri Tértulo quec'are' ri xerubila' apo chare ri Félix:

Nimalaj aj k'atbel tzij, riyoj sibilaj nikamatioxij chawe, ruma re pa katinamit c'o uxlanibel c'u'x y majun oy-owal, ruma can c'o ana'oj chuc'uaxic[†] ri katinamit. ³ Nikamatioxij c'a chawe riyit nimalaj achi, ri utzil ri abanon chake siempre y xabachique lugar. ⁴ Y ma nikajo' ta c'a nikelesaj más atiempo, pero xaxu (xaxe wi) c'a ruma ketaman chi riyit can utz wi ana'oj, rumari' nikajo' c'a chi nawac'axaj ta juba' ri ca'i' oxí' ch'abel ri nikajo' nikabij. ⁵ Ruma re jun achi re', can ketaman chi jun itzel achi.‡ Riya' nuben chique ri israelitas chi yeyacatej chiquij ri aj k'atbel tak tzij pa ronojel ruwach'ulef. Ya riya'

§ 23:35 Hch. 24.1. * 23:35 Hch. 25.16. † 23:35 Mt. 27.27. * 24:1 Hch. 23.2, 30, 35; 25.2. † 24:2 Sal. 12.2; 55.21; Jud. 16. ‡ 24:5 1 P. 2.12, 19.

ri principal chiquicojol ri juley winek ri yenatan rubi' ri Jesús aj Nazaret. ⁶ Y chuka' can xrajo' ta xuben ca xajan[§] pa rachoch ri Dios ri c'o pa Jerusalem. Rumari' riyoj xkachop riche (rixin) chi xkak'et ta tzij pa ruwi' achi'el nubij ri kaley.* ⁷ Yac'a ri achi achi'el jun coronel ri Lisias rubi' xunim ri' chkacojol, ye rachibilan q'uiy soldados y riq'ui uchuk'a' xbequelesaj pe pa kak'a'.[†] ⁸ Y xubij c'a chi ri yebin chi ri Pablo c'o rumac, quepe c'a chawech riyit. Y yac'a tek xtac'utuj ri rumac ye rubanalon, xtawetamaj c'a chi can kitziy wi ri yojtajin chubixic chawe chrij ri Pablo, xcha' ri Tértulo.

⁹ Y ri winek ri ye rachibilan el ri Tértulo, can niqubij c'a chi kitziy ri xubij.

¹⁰ Y ri Félix ri aj k'atbel tzij xuben c'a pe retal riq'ui ri ruk'a' chare ri Pablo riche (rixin) chi tich'o. Y riyá' xch'o c'a apo, y xubij c'a:

Wetaman c'a chi riyit c'o yan chic juna' ri ak'aton pe tzij pa ruwi' re ruwach'ulef re'. Rumari' ma xtinpokonaj ta xquich'o apo, riche (rixin) chi nk'alajsaj chi majun ch'a'oj ri nbanon ta. ¹¹ Y riyit yacowin c'a nawetamaj wi kitziy ri niqubij chuwij o xa ma kitziy ta. Ruma riyin xa c'ari' cablajuj k'ij ri quijote' wi anej chic jun bey pa Jerusalem chuya'ic ruk'ij[‡] ri Dios. ¹² Y tek xinquil, majun oyowal yitajin ta chubanic riq'ui jun chic winek riq'ui ch'abel. Ni xa ta ye nuyacon ta chuka' el winek riche (rixin) chi niqubien oyowal,[§] ri chiri' pa rachoch ri Dios y ni xa ta ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y chuka' ni xa ta ri pa tak bey riche (rixin) ri tinamit xinquil ta chi c'o ta ri yitajin chubanic. ¹³ Y ri winek ri yebin chi ya numac ri' ri ye nubanalon, xa can ma xtel ta wi chi kitziy ri

§ 24:6 Hch. 17.6; 21.28. * 24:6 Jn. 18.31. † 24:7 Hch. 21.33; 23.27.

‡ 24:11 Hch. 21.26. § 24:12 Hch. 25.8.

niquibij, xa ta nic'utux chique chi tiquik'alajsaj. ¹⁴ Yac'a ri nk'alajsaj apo chawe can kitzij wi, chi riyin ntzekelben wi ri Jesús ri kitzij Bey, ri niquibij riye' chi ma utz ta. Ruma xa can riq'ui ri ntzekelben ri Jesús, riyin can nben wi ri rusamaj ri Dios ri quiche (quixin) ri ye kati't kamama' riyoj israelitas.* Can nnimaj wi ronojel ri tz'ibatal ca chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, y chupan chuka' ri ye quitz'iban ca ri profetas† ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. ¹⁵ Y riyin can cukul c'a nuc'u'x riq'ui ri Dios chi ri caminaki' c'o na c'a jun k'ij tek xquec'astej.‡ Can xquec'astej c'a pe ri ye choj y ri ma ye choj ta. Y ri wech aj Israel can queri' chuka' ri coyoben chi nibanatej. ¹⁶ Y rumari' riyin can ronojel k'ij ntij c'a nuk'ij chi ma nben ta ri etzelal chuwech ri Dios y chiquiwech chuka' ri winek. Y queri' ri wánima can utz wi c'a nuna'.§

¹⁷ Y c'o yan chic c'a juna' ri ma yin c'ulunak ta wawe'. Y wacami xipe, nc'amon c'a pe juba' puek ri numolon pe riche (rixin) chi nonjacha' chique ri nuwinak ri can nic'atzin quito'ic, y chuka' nc'amom pe ri nu-ofrenda riyin riche (rixin) pa rachoch ri Dios. ¹⁸ Yari' yitajin chubanic ri chiri' pa rachoch ri Dios, tek ri wech aj Israel ri ye petenak c'a quela' pa ruwach'ulef Asia xinqutz'et. Riyin nch'ajch'ojsan chic c'a wi',* achi'el nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés, y majun winek ye nuyacon ta el, ni majun chuka' ch'a'oj yitajin nyec chiquicojol ri winek. Xa ya ri ca'i' oxi' israelitas ri' ri xeyaco pe ri oyowal. ¹⁹ Y riye' can ruc'amon chi yec'o ta pe wawe' chaweche re wacami y niquibij ta apo chawe wi c'o ri nicajo' niquik'alajsaj chuwi,† wi c'o numac chiquiwech. ²⁰ Y ruma c'a riye'

* 24:14 2 Ti. 1.3. † 24:14 Sal. 119.46; Hch. 26.22. ‡ 24:15 Dn. 12.2; Mt. 22.31; Hch. 23.6. § 24:16 Hch. 23.1. * 24:18 Hch. 21.26. † 24:19 Hch. 23.30.

xa ma yec'o ta pe, yec'a re yec'o pe wawe' quebin pe ri achique numac xquil tek riyin xinuc'uex chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij.[‡] 21 O riq'ui juba' riye' xa ma utz ta xquic'axaj tek xich'o riq'ui wuchuk'a' chiri' chiquicojol y xinbij: Riyix nik'et tzij pa nuwi' wacami ruma riyin nnimaj chi ri caminaki' can xquec'astej wi,[§] xcha' ri Pablo.

22 Ri Félix ri aj k'atbel tzij can retaman wi c'a achique quibanic ri yetzekelben ri Jesucristo, ri kitzij Bey. Rumari' ri Félix ri', xupaba' ri ch'a'oj ri' tek rac'axan chic ka ri xubij ri Pablo, y xubij c'a chique quinojel: C'a ya tek xtipe na ri Lisias ri achi achi'el jun coronel, c'a ya c'a k'ij ri' tek xtinwetamaj más chrij re jun ch'a'oj re ichapon, xcha' chique.

23 Y ri Félix xubij c'a chare ri capitán chi can tuchajij chi utz ri Pablo, pero chuka' tuya' juba' k'ij chare chi ntel juba'. Y ma queruk'et ta ri ye'apon riq'ui riche (rixin) chi nbequibana' ca jun utzil chare o nbequitz'eta' ca.*

24 Y tek k'axnek chic ca'i' oxil' k'ij, xpe c'a ri Félix ri aj k'atbel tzij rachibilan ri Drusila ri rixjayil, jun ixok israelita. Xutek c'a rusiq'uixic (royoxic) ri Pablo, ruma riya' nrajo' c'a nretamaj achique rubanic ri' ri nacukuba' ac'u'x riq'ui ri Jesucristo. 25 Y ri Pablo xapon quiq'ui, y xuchop c'a rubixic chique chrij ri achique rubanic jun c'aslen choj, y achique rubanic nak'il awi' riche (rixin) chi ma naben ta ri mac, y achique rubanic tek ri Dios xtuk'et tzij pa quiwi' ri winek. Y ri Félix sibilaj xuxibij ri' ruma ri xrac'axaj, y xubij chare ri Pablo: Wacami c'a cabiyin. Y tek xtijame' chic c'a juba' nuwech, xcatinsiq'uij (xcatinwoyoj) chic c'a jun bey,[†] xcha' ri Félix.

‡ 24:20 Hch. 22.30. § 24:21 Hch. 23.6; 26.6, 8; 28.20. * 24:23 Hch. 27.3; 28.16. † 24:25 Hch. 17.32.

²⁶ Y ri aj k'atbel tzij ri' q'uiy mul nusiq'uij (nroyoj) ri Pablo riche (rixin) chi nich'o riq'ui, ruma xroyobej chi ri Pablo c'o ta puek xutzuj (xusuj) chare[‡] riche (rixin) chi nucol el. Pero majun puek ri xutzuj (xusuj) ta chare. ²⁷ Y ca'i' c'a juna' xk'ax, y ri Pablo c'a c'o na c'a chiri' pa cárcel. Y ri Félix ri aj k'atbel tzij xjal el y xpe ri Porcio Festo pa ruq'uexel. Y ri Félix xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi utz nitz'et[§] cuma ri winek israelitas, rumari' can c'a xuya' na ca ri Pablo pa cárcel.

25

Ri Pablo nrajo' chi can ya ri César ri xtik'ato tzij pa ruwi'

¹ Y ri Festo xoka c'a pa Cesarea riche (rixin) chi noruc'ulu' ca ri rusamaj, ruma ya riya' ri ntoc ca aj k'atbel tzij. Y pa rox k'ij c'a chare ri tuc'om wi ca ri rusamaj, riya' xbe c'a anej pa tinamit Jerusalem. ² Tek c'o chic c'a chiri' pa Jerusalem, ri principali' tak sacerdotes y ri winek israelitas ri c'o más quik'ij, xe'apon c'a riq'ui, y xbequitzujuj (xbequisujuj) ri Pablo,* y c'o c'a jun utzil ri xquic'utuj chare chi tubana'. ³ Riye' xquic'utuj c'a jun nimalaj utzil chare ri Festo chi tutaka' ruc'amaric ri Pablo, ruma xa can quich'obon chic c'a chi tek xtic'amer pe pa Jerusalem, nicoyobej pa bey riche (rixin) chi niquicamisaj.† ⁴ Yac'a ri Festo xa xubij c'a chique: Ri Pablo tz'apel pa cárcel chila' pa Cesarea, y riyin xa yitzolin yan c'a ka jun bey chic chila'. ⁵ Y rumari' utz chi xa que'icha' el ri can c'o quik'ij chicojol, y yenwachibilaj el ri yojbe ka c'a pa Cesarea, riche (rixin) chi queri' c'a chila' niquibij wi chuwe ri rumac rubanon ri achi ri', xcha' ri Festo chique.

‡ 24:26 Ex. 23.8; Dt. 16.19; 1 S. 8.3; 12.3; 2 Cr. 19.7; Job 15.34; Sal. 26.10; Pr. 17.8, 23; 29.4. § 24:27 Ex. 23.2; Pr. 29.25; Hch. 12.3; 25.9. * 25:2 Hch. 24.1. † 25:3 Hch. 23.12.

⁶ Y riyá' xaxu (xaxe wi) oc jun wáxaki' o lajuj k'ij ri xc'oje' el ri pa Jerusalem, y xxule' ka pa Cesarea. Y pa ruca'n k'ij, riyá' xbetz'uye' c'a pe ri pa k'atbel tzij, y xutek c'a ruc'amaric ri Pablo. ⁷ Y tek ri Pablo xoc apo, ri winek israelitas ri ye petenak pa Jerusalem xquisutij qui' chrij, y niqitzujuj (niquisujuj) c'a apo[‡] riq'ui q'uiy y nima'k tak mac. Pero ma xecowin ta xquiya' pa sakil wi can kitzij chi ye rubanalon ri mac ri', tek xc'utux chique. ⁸ Rumari' ri Pablo, riche (rixin) chi nuto' ri', xch'o c'a apo, y xubij: Riyin majun c'a numac nbanon chuwech ri ley kiche (kixin) riyoj israelitas, ni majun chuka' numac nbanon ta ri pa rachoch ri Dios[§] ri c'o pa Jerusalem, y majun chuka' numac nbanon chuwech ri ley ri ya'on ruma ri César, xcha' ri Pablo.

⁹ Y ruma ri Festo nrajo' chi utz nitz'et* cuma ri israelitas, xuc'utuj c'a chare ri Pablo: ¿Nawajo' c'a chi c'a pa Jerusalem yojbe wi chuchojmirisaxic ri ch'a'oj ri ntajin chawij? xcha' ri Festo.

¹⁰ Yac'a ri Pablo xubij chare: Riyin can chuwech c'a ri ruk'atbel tzij ri César yinc'o wi wacami, y can ya ri wawe' ri acuchi (achique) ruc'amon chi nik'at wi tzij pa nuwi'. Y chuka' riyit jabel awetaman chi riyin majun itzel ri nbanon ta chique ri wech aj Israel. ¹¹ Y xa ta can c'o numac y can ruc'amon chi yicamisex, riyin chuka' ma nbij ta chi ma quicamisex ta.† Pero ronojel ri niqubij chuwij, wi xa majun mac ri nbanon, majun c'a jun ri xquijacho ta el pa quik'a' ri yebin chi c'o numac. Rumac'ari' nwajo' chi can ya ri César[‡] ri tik'ato tzij pa nuwi', y ma rajawaxic ta na chi yibe pa Jerusalem, xcha' ri Pablo chare ri Festo ri aj k'atbel tzij pa Cesarea.

[‡] 25:7 Est. 3.8; Sal. 27.12; 35.1; Mr. 15.3. [§] 25:8 Hch. 21.28. ^{*} 25:9 2 Cr. 19.6; Pr. 29.25; Hch. 12.3; 24.27. [†] 25:11 Hch. 18.14. [‡] 25:11 Hch. 26.32.

¹² Ri Festo xtzijon c'a quiq'ui ri aj k'atbel tzij ri yeto'o apo riche (rixin), y c'ac'ari' xubij chare ri Pablo: Riyit xac'utun chi ya ri César nik'ato tzij pan awi'. Can yac'ari' ri', yabe c'a pa Roma chuwech ri César, xuche'ex ri Pablo.

Tek ri Pablo c'o apo chiquiwech ri rey Agripa y ri Berenice

¹³ Y tek k'axnek chic jun ca'i' oxi' k'ij, ri rey Agripa y ri Berenice xe'apon pa Cesarea chuya'ic rutzil ruwech[§] ri Festo. ¹⁴ Y ruma c'a ri rey Agripa y ri Berenice q'uiy k'ij ri xec'oje' ka chiri', ri Festo xutzijoj c'a chare ri ruc'ulwachin ri Pablo.* Y xubij c'a: Wawe' c'o jun achi ri ya'on ca pa cárcel ruma ri Félix. ¹⁵ Y xa c'are' ca tek xibe pa Jerusalem, ri principali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, xe'apon wuq'ui y xbequibij chuwe chi c'o rumac ye rubanon re achi re', y xquic'utuj c'a chuwe chi can tinbana' chi nika ruc'ayewal pa ruwi'. ¹⁶ Yac'a riyin xinbij chique chi ri kaley riyoj romanos ma nuya' ta k'ij chi choj ta natek pa camic jun winek. Ri kaley[†] riyoj nubij c'a chi ri chapon ch'a'oj chrij, niya'ox (nya') na k'ij chare riche (rixin) chi nich'o na quiq'ui ri ye chapayon ch'a'oj chrij riche (rixin) chi nuto' ri' chiquiwech. ¹⁷ Y rumari', can xu (xe) wi c'a xe'oka re pa Cesarea, man c'a xinya' ta k'ij chi xk'ax ta q'uiy tiempo, xa can ya ri ruca'n k'ij xibetz'uye' ri pa k'atbel tzij y xintek c'a ruc'amaric ri achi. ¹⁸ Y ri ye tzujunel (sujunel) chrij ri achi, majun can ta c'o xquibij chrij ri achique ta ri ye rubanon, man achi'el ta ri nch'obon riyin. ¹⁹ Ruma ri rumac ri xquibij riye' chi ye rubanon, xaxu (xaxe wi) ri chiquiwech ka riye' ri ye nimey riche (rixin) ri Dios,[‡] y xquinataj chuka' jun Jesús.[§] Yac'a ri Jesús ri' xa caminek

§ 25:13 1 S. 13.10; 25.14; 2 S. 8.10; 2 R. 10.13; Mr. 15.18.

† 25:16 Dt. 17.4; 19.17, 18; Pr. 18.13; Hch. 26.1.

§ 25:19 Hch. 18.15.

* 25:14 Hch.

‡ 25:19 Hch.

chic el, y ri Pablo nubij chi xc'astej el. ²⁰ Y ruma c'a chi riyin ma nwil ta achique nben riq'ui re jun ch'a'oj re', xinc'utuj c'a chare ri Pablo: ¿La nawajo' cami chi c'a pa Jerusalem yojbe wi chuchojmirisaxic ri ch'a'oj ri ntajin chawij? xicha' chare. ²¹ Y riya' xubij: Riyin ya ri César ri nwajo' chi nik'ato tzij pa nuwi', xcha'. Y rumari' tek riyin c'a nuya'on na pa cárcel, y c'a ya tek xquicowin, c'a yari' tek xtintek el pa Roma chuwech ri César, xcha' ri Festo.

²² Y ri rey Agripa xubij c'a chare ri Festo: Riyin nrayij nwac'axaj achique ri nubij ri jun achi ri'. Y ri Festo xubij c'a chare ri rey Agripa: Chua'k xtawac'axaj c'a ri achi ri',* xcha'.

²³ Y pa ruca'n k'ij, can riq'ui c'a nimak'ij xec'ul apo ri rey Agripa y ri Berenice. Riye' ye cachibilan el ri achi'a' ri yec'o pa quiwi' ri soldados y ri achi'a' ri nima'k quik'ij ri chiri' pa Cesarea, tek xe'oc apo chupan ri jay riche (rixin) molojri'il. Yac'ari' tek ri Festo xutek ruc'amaric ri Pablo. ²⁴ Y ri Festo xubij c'a: Rey Agripa, y chuka' iwonojel riyix ri imolon pe iwi' kiq'ui wacami, ya c'a achi re' ri Pablo rubi'. Ri winek israelitas ri yec'o pa Jerusalem y ri yec'o chuka' wawe', ye aponak wuq'ui y can riq'ui quichuk'a' quic'utun chuwe chi ma ruc'amon ta chic chi nic'ase'.[†] ²⁵ Yac'a riyin ntz'et chi re jun achi re' majun mac rubanon ta‡ riche (rixin) chi nicamisex. Y riya' xuc'utuj c'a chuwe chi ya ri César ri nik'ato tzij pa ruwi', y riyin ntek c'a el riq'ui ri César c'a chila' pa Roma. ²⁶ Y ruma c'a ri ma wetaman ta achique nbij el chare ri wajaf ri César, yac'are' nupaban chiwech re wacami, y chaweche c'a chuka' riyit rey Agripa, riche (rixin) chi queri' tac'utuj c'a chare ri rumac ye rubanon, riche (rixin) chi ya rumac ri' ri xtintz'ibaj el chare ri César. ²⁷ Ruma chinuwech riyin

* 25:22 Hch. 9.15. † 25:24 Hch. 22.22. ‡ 25:25 Lc. 23.4; Jn. 18.38; Hch. 23.9, 29; 26.31.

can ma ruc'amon ta chi ntek el jun ri c'o pa cárcel, wi xa ma ntek ta el rubixic achique rumac ye rubanon, xcha' ri Festo chare ri rey Agripa.

26

Tek ri Pablo nich'o chuwech ri rey Agripa riche (rixin) chi nuto' ri'

¹ Y yac'ari' tek ri rey Agripa xubij chare ri Pablo: Nya' c'a k'ij chawe riche (rixin) chi yach'o,* xcha' chare. Y ri Pablo xuyec c'a ruk'a', y yare' ri ch'abel ri xerucusaj riche (rixin) chi nuto' ri' y nuk'alajsaj chi majun rumac. Y xuchop rubixic:

² Riyin can nmatioxij y can yiquicot, ruma chawech riyit rey Agripa yich'o wi riche (rixin) chi nto' wi'. Ruma ri kech aj Israel niqubij chi q'uiy c'a mac ye nbanon. ³ Y riyin sibilaj yimatioxin ruma riyit can jabel wi awetaman† ri achique ri kacostumbre riyoj israelitas, y awetaman chuka' ri achoj pa ruwi' yojch'ojin wi ki' chkawech. Rumar' nwajo' c'a chi yinawac'axaj ta juba' y man ta c'a nic'o ac'u'x ruma ri ch'abel ri nwajo' nbij.

Ri Pablo nutzijoj achique rubanic ri ruc'aslen tek rubanon ca

⁴ Y ri kech aj Israel can quetaman c'a pe achique rubanic ri nuc'aslen tek c'a yin c'ajol na, queri' ri pa nutinamit y queri' chuka' ri pa Jerusalem. ⁵ Y riye' can quetaman c'a chuka' chi tek can c'a yin c'ajol na, xic'oje' yan pe quiq'ui ri achi'a' fariseos. Y ya c'a riyoj fariseos ri más yojniman ri nubij ri ley‡ riche (rixin) ri Moisés. Y wi ta re kech aj Israel re' nicajo' niquik'alajsaj, can nik'alajin chi kitzij ri yitajin chubixic. ⁶ Yac'a re wacami yinc'o pe wawe' riche (rixin)

* 26:1 Pr. 18.13; Hch. 25.16. † 26:3 Dt. 17.14-20; Hch. 25.26. ‡ 26:5 Hch. 22.3; Ga. 1.13; Fil. 3.5.

chi nik'at tzij pa nuwi', xaxu (xaxe wi) ruma riyin cukul nuc'u'x chi ri caminaki' c'o na jun k'ij tek xquebec'astej pe, § achi'el rutzujun (rusujun) ca ri Dios chique ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca.* 7 Y ma xu (xe) ta c'a riyin woyoben re jun c'astajbel re', xa can queri' chuka' ri kech aj Israel. Riyoj ri yoj quiy quimam ca ri cablajuj† ruc'ajol ri Israel cukul kac'u'x chi ri caminaki' xquec'astej na pe, y rumari', can chi pak'ij‡ chi chak'a' nikaben rusamaj ri Dios ri biyon ca queri'. Rey Agripa, riyin ya c'a ri' ri numac ri niqubij chuwij. 8 ¿Achi que ruma tek chiwech riyix chi ri Dios ma nicowin ta yeruc'asoj ri caminaki'?§

Ri Pablo nutzijoj ri pokon xuben chique ri ye nimanel riche (rixin) ri Cristo

9 Ruma tek rubanon ca, riyin xinch'ob c'a ri' chi can c'o chi yenwetzelay ri winek ri quiniman ri Jesús aj Nazaret, y chuka' can c'o chi nben chique chi niqutij pokon pa nuk'a'.* 10 Y can queri' wi xinben chique ri chiri' pa Jerusalem. Y riq'ui chuka' chi ri principali' tak sacerdotes xquiya' k'atbel tzij pa nuk'a', riyin ye q'uiy c'a chique ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios ri xenya' pa cárcel.† Y tek c'o jun chique ri ye nimanel ri' nicamisex, riyin nbij c'a chi utz rubanic chare. 11 Y can q'uiy c'a mul ri xinben pokon chique, ruma xinwajo' chi xquiyok' ta ca ri ruch'abel ri Jesús. Queri' xinbanala' chique ri pa tak jay‡ ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y sibilaj yacatajneq woyowal chiri'. Rumari' hasta xibe pa tak tinamit quiche (quixin) nic'aj chic ruwach'ulef chiquicanoxic ri quiniman ri Jesús, riche (rixin) chi xenya' pa tijoj pokonal.

§ 26:6 Hch. 23.6. * 26:6 Hch. 13.32. † 26:7 Stg. 1.1. ‡ 26:7 Lc. 2.37; Fil. 3.11. § 26:8 Dn. 12.2. * 26:9 Jn. 16.2. † 26:10 Hch. 8.3; 22.5. ‡ 26:11 Hch. 22.19.

Ri Pablo nutzijoj achique rubanic tek riya' xunimaj ri Jesús

¹² Y chubanic c'a ri' tek xitak el cuma ri principali' tak sacerdotes c'a pa tinamit Damasco,[§] y can ya'on c'a el chuka' k'atbel tzij pa nuk'a' cuma riye'. ¹³ ¡Oh rey! Pero ri pa nic'aj k'ij tek nchapon el bey pa Damasco, xintz'et jun nimalaj sakil ri petenak chila' chicaj, ri k'axnek ruchuk'a' chuwech ri k'ij, y xka pe pa nuwi' riyin y pa quiwi' chuka' ri wachibil. ¹⁴ Y rumari' konojel xoitzak c'a pan ulef. Y xinwac'axaj c'a chuka' chi c'o Jun ri xch'o pe pa ch'abel hebreo, ri kach'abel riyoj israelitas, y xubij c'a chuwe: Saulo, Saulo, ¿achique c'a ruma tek achapon wokotaxic? Xa ayon c'a riyit nasoc awi', ruma achapon wokotaxic. Xa ayon riyit naya' awi' chutza'n jun che' ri ch'ut rutza'n, xcha' chuwe. ¹⁵ Y yac'ari' tek riyin xinbij chare: ¿Yit achique c'a riyit táta? xicha' chare. Y Riya' xubij chuwe: Yin c'a riyin ri Jesús ri achapon wokotaxic. ¹⁶ Pero can tasic'a' c'a awi', y cayacatej. Xinc'ut c'a wi' chaweche riche (rixin) chi yatoc jun nusamajel* y riche (rixin) chuka' chi yabe chutzijoxic chique ri winek ri xatz'et yan y ri xquenc'ut chaweche chupan ri k'ij ri ye benak apo. ¹⁷ Y xcatinto' c'a chuweche ronojel pokonal ri xtica'jo' xtiquiben chawe ri awinak, y chuka' chiquiwech ri winek ri ma ye israelitas ta. Y quiq'ui c'a ri winek ri' yatintek wi el† re wacami. ¹⁸ Yatintek c'a el quiq'ui, riche (rixin) chi riye' nijakatej ri runak' tak quiwech,‡ y ye'el pe chupan ri k'eku'm[§] y yec'oje' chupan ri sakil,* chuka' ye'el c'a pe chuxe' rutzij ri Satanás y ye'oc chuxe' rutzij ri Dios, riche (rixin) chi niqic'ul ri cuybel quimac,† y

§ 26:12 Hch. 9.3; 22.6. * 26:16 1 Ti. 1.12. † 26:17 Hch. 22.21; Ro. 1.5.

‡ 26:18 Is. 35.5; 42.7. § 26:18 Lc. 1.79; Jn. 8.12; 2 Co. 6.14. * 26:18 Ef.

4.18; 5.8; Col. 1.13; 1 P. 2.9. † 26:18 Lc. 1.77; 1 Jn. 3.5.

xtiquic'ul ri herencia[‡] ri xtuya' ri Dios chique quinojel ri ch'ajch'oj chic ri quic'aslen y ye riche (rixin) chic ri Dios, ruma xquicukuba' quic'u'x wuq'ui, xcha' ri Jesús chuwe.

Ri Pablo nutzijoj chi can xunimaj wi ri xbix chare chupan ri jun achi'el achic' ri xuben

¹⁹ ¡Oh rey Agripa! Riyin can xinben c'a ri xk'alajsex chinuwech chupan ri jun achi'el achic' ri', ri petenak chicaj. ²⁰ Rumari' can xinchop c'a rutzijoxic[§] nabey chique ri winek ri yec'o pa Damasco, c'ac'ari' chique ri winek ri yec'o pa Jerusalem y chique c'a chuka' ri winek ri yec'o pa ronojel tinamit wawe' pa rucuenta ri Judea, y c'ac'ari' chique c'a ri winek ri ma ye israelitas ta, chi nej chi nakaj. Chique quinojel c'a xinbij wi chi titzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios, tijalatej ri quic'aslen,* y can tiquik'alajsaj qui' riq'ui ri yequibanala'[†] chi ye jalatajnech chic. ²¹ Yac'ari' ri xinben. Y xaxu (xaxe wi) rumari' tek ri kech aj Israel xinquichop pe[‡] chiri' pa rachoch ri Dios ri c'o pa Jerusalem, y xcajo' c'a xinquicamisaj. ²² Yac'a ri Dios can c'o pe wuq'ui. Rumari' majun c'a ri nc'ulwachin pa quik'a' ri winek. Can nbin c'a pe ri ruch'abel ri Dios chique quinojel ri winek, chique ri sibilaj c'o quik'ij y chique chuka' ri majun quik'ij. Y xaxu (xaxe) wi c'a ri quibin ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri ojer ca, y ri rubin ca ri Moisés,[§] xaxu (xaxe wi) ri' ri ntzijoj riyin, ruma yec'a riye' ri ye biyon ca ri nibanatej. ²³ Riye' can quibin wi ca chi ri Cristo xtuk'axaj na tijoj pokonal y xticamisex* y ya chuka' Riya' ri xtic'astej el[†]

[‡] 26:18 Hch. 20.32; Ef. 1.11. [§] 26:20 Hch. 9.20. * 26:20 Is. 55.7; Mt. 3.8; Lc. 3.8-14. [†] 26:20 Lc. 19.8, 9; Ef. 5.1-25. [‡] 26:21 Hch. 21.30.
[§] 26:22 Jn. 5.46; Ro. 3.21. * 26:23 Sal. 22; Is. 53; Zac. 12.10; Lc. 18.31-33; 24.26. [†] 26:23 Mt. 27.53; 1 Co. 15.20; Col. 1.18; Ap. 1.5.

nabey chique quinojel ri ye caminek chic el, riche (rixin) chi xtuya' sakil[‡] chique ri winek israelitas y chique chuka' ri ma ye israelitas ta.

Tek ri Pablo can xutij ruk'ij chrij ri Rey Agripa riche (rixin) chi xunimaj ta ri Dios

²⁴ Y ya c'a ch'abel ri' ri ntajin chubixic ri Pablo riche (rixin) chi nuk'alajsaj chi riya' majun mac rubanon. Y ri Festo can yac'ari' tek xurek apo ruchi' y xubij chare: Pablo, ruma sibilaj na'oj c'o awuq'ui, xpe ch'ujiric[§] chawe, xcha' chare.

²⁵ Yac'a ri Pablo xubij chare ri Festo: Nimalaj achi, riyin majun ch'ujiric chuwe, ruma ronojel ri nbij, can kitzij wi, y ronojel chuka' pa ruchojmil nbij. ²⁶ Wawe' c'o ri rey Agripa. Rumari' man c'a nxibij ta wi' yich'o apo, ruma riyin nch'ob chi can ronojel ri ye banatajneke ye retaman, ruma xa can pa sakil ri banatajneke wi. ²⁷ ¡Oh rey Agripa! ¿Nanimaj riyit ri quibin ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca? Riyin wetaman chi can nanimaj wi.

²⁸ Yac'a ri Agripa xubij chare ri Pablo: Riyit nach'ob chi chanin naben chuwe chi yinoc chuka' jun chique ri yeniman riche (rixin) ri Cristo.*

²⁹ Y ri Pablo xubij chare: Wi chanin o ma chanin ta, ri Dios xtuben ta c'a chawe riyit y chique quinojel ri ye'ac'axan pe wuche (wixin) chi niqicukuba' ta quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesucristo achi'el xuben chuwe riyin. Xa yac'a ri ma nwajo' ta chi yixtz'apix pa cárcel y ni xa ta yixxim riq'ui cadena,† achi'el ri banon chuwe riyin, xcha' ri Pablo.

‡ 26:23 Is. 42.6; 60.1. § 26:24 2 R. 9.11; Jn. 10.20. * 26:28 Mr. 6.20.

† 26:29 Hch. 21.33; 22.30.

³⁰ Y can xu (xe) wi c'a xtane' chi nich'o apo ri Pablo, ri rey Agripa y ri Berenice,[‡] ri Festo ri aj k'atbel tzij y ri nic'aj chic ri can ye tz'uyul chuka' quiq'ui, xeyacatej y xe'el el. ³¹ Y tek xbequimolo' c'a qui' juc'an chic, niqubila' c'a chiquiwech: Ri Pablo man c'a ruc'amon ta chi c'o pa cárcel, y c'a ta c'a chi nitak pa camic, ruma majun[§] itzel rubanon ta riche (rixin) chi niban ta queri' chare.

³² Rumari' ri rey Agripa xubij chare ri Festo: Man ta na rubin chic chi ya ri César ri nik'ato tzij pa ruwi',* nelex ta el, xcha' ri Agripa.

27

Tek ri Pablo xtak el pa Roma

¹ Y tek bin chic c'a chi ri Pablo y nic'aj chic ri yec'o pa cárcel yetak el c'a pa Roma,* ri tinamit ri c'o pa rucuenta ri Italia, xejach c'a el pa ruk'a' jun achi ri Julio rubi'. Ri Julio ri' jun capitán quiche (quixin) jun ciento soldados, y ri soldados ri' ye riche (rixin) ri jumoc soldados ri ye riche (rixin) ri Augusto nibix chique. ² Rumari' riyin ri Lucas, wachibilan c'a ri kach'alal Aristarco,[†] ri nipe pa tinamit Tesalónica ri c'o pa Macedonia, xojbe c'a riq'ui ri Pablo. Xoj-oc el pa jun barco ri petenak c'a quela' pa jun tinamit ri Adramitio rubi', y nibe pa nic'aj chic tinamit ri yec'o chuchi' ri mar chiri' pa rucuenta ri Asia. ³ Pa ruca'n k'ij xojapon c'a ri pa tinamit Sidón. Ri chiri', ri Julio[‡] ri uc'uey quiche (quixin) ri soldados, xuben c'a jun nimalaj utzil chare ri Pablo, ruma xuya' k'ij chare chi xbe chuya'ic rutzil quiwech ri kach'alal y riche (rixin) chuka' chi ri kach'alal xquito' pe ri Pablo. ⁴ Xoj-oc chic c'a el chupan

[‡] 26:30 Hch. 25.23. [§] 26:31 Hch. 23.9; 25.26; 1 P. 3.16; 4.14. * 26:32

Hch. 25.11. * 27:1 Hch. 25.12. † 27:2 Hch. 19.29; 20.4; Col. 4.10.

[‡] 27:3 Hch. 28.16.

ri barco, y xkaya' ca ri tinamit Sidón. Yac'a tek yoj benak, xbekac'ulu' jun nimalaj cak'ik', y rumari' c'o chi xojk'ax chuwech ri Chipre ri jun ti ruwach'ulef ri c'o pa ya', ruma xaxu (xaxe) wi chiri' ri ma can ta pa rubey ri cak'ik' c'o wi. Pa kajxocon c'a xic'o wi ca ri Chipre chake. ⁵ Y tek kak'axan chic el ronojel ri mar ri c'o chiquiwech ri Cilicia y ri Panfilia, xojapon c'a pa tinamit Mira. Y ri Mira ri' pa rucuenta ri ruwach'ulef Licia c'o wi.

⁶ Ri chiri' pa tinamit Mira, ri Julio ri capitán xberila' c'a jun barco ri petenak c'a quela' pa tinamit Alejandría, § y nibe c'a pan Italia. Y chupan chic ri barco ri' xojrucusaj wi el riche (rixin) chi nikaben ri nic'aj chic bey ri c'a c'o na chi nikaben. ⁷ Y q'uiy c'a k'ij ri can ekal yoj benak y c'ayef (cuesta) chi xojapon chuwech ri tinamit Gnido, ruma ri cak'ik' can c'a chkawech na c'a petenak wi, y yojrutzolij chikij. Rumari' xojbe chi xbekasutij pe rij ri Creta ri jun ti ruwach'ulef ri c'o chuka' pa mar y xojic'o chuwech ri Salmón ri c'o pa rucuenta ri Creta. ⁸ Y can riq'ui c'a chuka' ruc'ayewal yoj benak, kac'uan el ri ruchi' ya', y pa kajquik'a' c'o wi ca ri Creta. Y tek xbekila' jun lugar ri Utzilaj tak Puertos nibix chare, ri c'o chuka' pa rucuenta ri Creta, xojc'oje' c'a el chiri'. Ri lugar ri' chunakajal c'a ri tinamit Lasea c'o wi.

⁹ Y can q'uiy yan c'a k'ij ri tibiyn, y c'a xu (xe) wi chiri' que'apon wi. Y can c'ayef (cuesta) chic chi niban binen pa ruwi' ri mar, ruma chi xa xk'ax yan ruk'ijul ri ayuno* y xa ruk'ijul chic ri cak'ik', rumari' tek ri Pablo xubij chique ri achi'a' ri nuch'ob riya' chi achique ri rajawaxic chi niqiben. ¹⁰ Riya' xubij c'a chique: Riyin nch'ob chi wi nikachop chic el bey pa ruwi' ya', xa can c'o ruc'ayewal xtuc'om pe, ma xaxu (xaxe) ta wi chare re barco y ri ejka'n

§ 27:6 Hch. 28.11. * 27:9 Lv. 23.27, 29.

ri ruc'uan el, xa can queri' chuka' chake riyoj, xcha'.

¹¹ Yac'a ri Julio ri capitán ma xunimaj ta ri xubij ri Pablo chare. Xa ya ri xubij ri rajaf ri barco y ri xubij ri achi ri uc'uayon riche (rixin) ri barco, xa yari' ri xuben. ¹² Y ruma c'a ri chiri' xa ma can ta utz riche (rixin) chi yec'oje' ka riche (rixin) chi niquik'axaj na el ri rutiempo ri cak'ik', rumari' juba' ma quinojel ri xquich'ob chi xa más ta utz chi niquiya' ca ri acuchi (achique) yec'o wi, ruma riq'ui juba' xa yecowin ye'apon pa Fenice, ri c'o chuka' chiri' pa Creta. Ruma ri Fenice[†] can ma pa rubey ta c'a cak'ik' c'o wi, astape' ri cak'ik' nipe pa ruwi' el juba' chare ri acuchi (achique) nikatzt'et chi nika wi ri k'ij o astape' ta wi nipe pa xulan pe juba' chare ri acuchi (achique) nikatzt'et chi nika wi ri k'ij.

Ri barco ri benak wi ri Pablo xuc'ul jun cak'ik' pa ruwi' ri mar

¹³ Y tek xquitz'et chi jotol pe juba' cak'ik' quere' pa sur, riye' xquich'ob chi utz yojbe c'a ri pa Fenice. Tek xoj-el c'a el, xaxu (xaxe wi) c'a ri ruchi' ya' riche (rixin) ri Creta yoj benak wi. ¹⁴ Pero c'a juba' c'a koj-el el chiri', tek xoc'ulun jun nimalaj cak'ik'[‡] ri petenak pa ruwi' el juba' chare ri acuchi (achique) nikatzt'et chi ntel wi pe ri k'ij, jun cak'ik' ri sibilaj nim ruchuk'a', y norupaxij ri chuwech ri barco ri yoj benak wi. ¹⁵ Y ruma sibilaj nim ruchuk'a' ri cak'ik', can yojrunim c'a. Y man c'a yojcowin ta chic yojbiyin chkawech. Rumari' c'o chi xkaya' k'ij chi xojruc'uaj. ¹⁶ Xojk'ax c'a el chrij jun ti ruwach'ulef ri c'o pa mar, ri Clauda rubi'. Y chiri' ma can ta nim ruchuk'a' ri cak'ik', pero c'a c'ayef (cuesta) na xuben chkawech riche (rixin) chi xkajotoba' el ri jun ti co'ol lancha ri kiriren el ruma ri barco ri yoj benak wi. ¹⁷ Y tek quijoban chic

[†] 27:12 Hch. 11.19. [‡] 27:14 Sal. 107.25-27.

el ri ti lancha chupan ri barco, ri achi'a' ri ye uc'uayon ri barco, xquixim ri barco riq'ui colo' ri nima'k rupan riche (rixin) chi niquito' juba' ri barco riche (rixin) chi ma nberupaxij ta ri'. Riye' quixibin qui' chi riq'ui juba' ri cak'ik' yerunim c'a chupan ri lugar ri xa ma nim ta rupan ya' ri nibix Sirte chare, y rumari' xequikasaj ri nimalaj tak tziek riche (rixin) ri barco y xquiya' k'ij chi xe'uc'uex ruma ri cak'ik'. ¹⁸ Y pa ruca'n k'ij, ruma ri cak'ik' can ma kajnek ta ri ruchuk'a', rumari' xquirokij[§] c'a ca pa ya' nic'aj chare ri ejka'n ri ruc'uan ri barco. ¹⁹ Y pa rox k'ij, ruma chi ri cak'ik' can c'a c'o na, can xojto'on c'a chuka' riyoj, riche (rixin) chi q'uiy chare ri rusamajbal ri barco xkarokij ca pa ya'.* ²⁰ Y ruma can sibilaj nim ri cak'ik' ri nimiyon kiche (kixin), y q'uiy yan k'ij ri ma katz'eton ta chic ruwech ri k'ij, ni quiwech ri ch'umila', rumac'ari' xa kacamic chic koyoben y man chic koyoben ta chi yojcolotej.

²¹ Y ruma can c'o yan chic k'ij ri majun utzilaj wa'in kabanon, ri Pablo xbepa'e' pe chiri' chiquicojol quinojel, y xubij chique: Xinimaj ta juba' ri xinbij chiwe ri pa Creta, man ta na xoj-el pe, man ta xkac'ulwachij quere' y man ta chuka' xkatz'ila' re barco, ri rusamajbal y ri ejka'n ri ruc'amom pe. ²² Yac'a re wacami nbij c'a chiwe: Ticukuba' ic'u'x, ruma majun ri xticom ta, xa can xu (xe) wi re barco ri xtiq'uis ca. ²³ Ruma chak'a' c'o jun ángel xuc'ut ri' chinuwech ri takon pe ruma ri Wajaf Dios,† ri Dios ri yitajin nben ri rusamaj.‡ ²⁴ Y ri ángel ri' xubij c'a chuwe: Pablo, man c'a taxibij ta awi'.§ Riyit can c'o c'a chi yatapon na ri pa Roma chuwech ri César.* Rumari' majun

§ 27:18 Fil. 3.7, 8; He. 12.1. * 27:19 Jon. 1.5. † 27:23 Am. 3.7; Hch. 23.11. ‡ 27:23 Ro. 1.9; 2 Ti. 1.3. § 27:24 Is. 41.10, 14; 43.1, 2. * 27:24 Hch. 19.21; 23.11; 25.11.

c'a xtac'ulwachij. Y awuma c'a riyit,[†] ri Dios xquerucol c'a chuka' ri ye awachibilan el chupan re jun barco re'. Can majun c'a xticom ca chiwe, xinuche'ex ruma ri ángel.
²⁵ Rumac'ari', ticukuba' ic'u'x[‡] chi xquixcolotej, ruma riyin can wetaman wi chi ri Dios can xkojrucol wi achi'el ri xorubij ca ri ángel chuwe. ²⁶ Y c'o c'a chi pa jun ti ruwach'ulef ri c'o pa ya'[§] xkojbeka wi ca, xcha' ri Pablo chique quinojel ri achi'a' ri ye benak chupan ri jun barco ri'.

²⁷ Y ca'i' yan c'a semanas tuchop wi pe ri cak'ik' ri', y kachapon c'a binen pa ruwi' ri mar ri Adriático rubi'. Y pa nic'aj ak'a' riche (rixin) ri ak'a' ri' tek ri achi'a' ri ye uc'uayon riche (rixin) ri barco xquinabej chi nakaj chic yojc'o wi apo chare jun ruwach'ulef. ²⁸ Y riye' xquetaj ri rupan ri ya'. Y xquitz'et c'a chi treinta y seis metros rupan ri ya' tek xquetaj ri pa nabey mul. Yac'a tek yoj biyinek chic apo juba', xquitz'et c'a chi xa xax nuben ka ri ya' ruma xaxu (xaxe) wi chic veinte y siete metros rupan. ²⁹ Y ruma niqixibij qui' chi ri barco nberupaxij ri' chiquiwech abej, rumari' xquirokij ka pa ya' caji' anclas, riche (rixin) chi ri barco ma nibiyin ta chic. Ri caji' anclas ri' pa rachek c'a ka ri barco yec'o wi. Riye' can nicajo' c'a chi chanin ta niseker pe, pero ma juba' c'a niseker ta pe. ³⁰ Y ri achi'a' ri ye uc'uayon ri barco nicajo' c'a ye'anmej el. Rumari' xquikasaj ka ri ti lancha pa mar, y niqiben c'a chi achi'el ya ri nic'aj chic anclas ri yec'o chuwech ri barco ri yetajin chukasaxic. ³¹ Rumari' ri Pablo xberuya' c'a rutzijol chare ri capitán quiche (quixin) ri soldados y chuka' chique ri soldados. Riya' xubij c'a chique: Wi xtiya' k'ij chi ye'anmej el ri can ye'uc'uan wi riche (rixin) ri barco, majun chiwe riyix ri xticolotej ta chuwech ri camic.

[†] 27:24 Gn. 39.5, 23; Job 22.29, 30. [‡] 27:25 Lc. 1.45. [§] 27:26 Hch. 28.1.

³² Rumari' xepe ri soldados xequikupila' ca ri colo' ri achoj riq'ui ximiben wi ri ti co'ol lancha chuwech ri barco, riche (rixin) chi ri ti lancha ri' tibe na ca.

³³ Yac'a tek xuchop niseker pe, ri Pablo xubij c'a chi quewa'. Y quec'are' ri xubij riya' chique quinojel ri ye benak pa barco: Wacami nitz'aket ca'i' semanas ri ma yix ta warnek jabel, y chuka' majun utzilaj wa'in ibanon.

³⁴ Rumac'ari' nbij chiwe wacami, chi quixwa' chi utz riche (rixin) chi c'o iwuchuk'a'. Ruma can xkojcolotej konojel, can ni jun rusmal tak iwi' ri xtitzak ta ca, achi'el ri xk'alajsex chinuwech. Can majun c'a ri c'o ta xtuc'ulwachij.*

³⁵ Y tek ch'onak chic c'a ka ri Pablo, riya' xberuc'ama' c'a pe jun caxlan wey, xumatioxij† chare ri Dios chiri' chiquiwech quinojel, xuwech' y xuchop c'a rutijic. ³⁶ Y ya chuka' ri' tek quinojel xcuke' ka juba' quic'u'x, y xquichop wa'in. ³⁷ Y konojel c'a ri yoj benak pa barco, yojc'o c'a ca'i' ciento riq'ui setenta y seis. ³⁸ Y tek ye waynek chic ka chi utz, xquichop c'a ca ruc'akic ri trigo pa mar, riche (rixin) chi ma al ta nuben ca ri barco.

Ri barco xq'uis ca pa mar

³⁹ Tek xseker c'a, ri achi'a' ri ye uc'uayon riche (rixin) ri barco ma quietaman ta achique ruwach'ulef xebeka wi. Xaxu (xaxe) wi c'a xquitz'et chi c'o jun ruk'a' ya', y jabel ri ruchi'. Rumari' xquich'ob c'a chi riq'ui juba' yecowin niquic'uaj apo ri barco chiri'. ⁴⁰ Rumari' xquikupila' ca ri colo' riche (rixin) ri anclas, y ri anclas xebe ca chuxe' ri mar. Y xequisol ca ri k'abet riche (rixin) ri barco. C'ac'ari' xquijotoba' ri jun nimalaj tziek ri c'o apo chuwech ri barco, y ri cak'ik' xuchop runimic ri barco chuchi' ya'. ⁴¹ Y

* ^{27:34} 1 R. 1.52; Mt. 10.30; Lc. 12.7; 21.18. † ^{27:35} 1 S. 9.13; Mt. 15.36; Mr. 8.6; Jn. 6.11; 1 Ti. 4.3, 4.

can c'a ma jane yojapon ta chuchi' ri mar, tek xbekila' jun boloj sanayi' c'o chuxe' ya', y chiri' xberukebuj wi ri' ri ruxe' ri rutza'n ri barco,[‡] y chiri' xk'ate' wi ca. Can ma xsilon ta chic. Y ri rachek ri barco can xu chop nijok'otej ruma ri ya' can riq'ui c'a ruchuk'a' nberupaxij ri' chiri'.⁴² Yac'ari' tek ri soldados xquich'ob[§] chi yequicamisaj c'a quinojel ri presos, riche (rixin) chi majun nimuxan (natin) el riche (rixin) chi nanmej. ⁴³ Yac'a ri capitán man c'a xrajo' ta chi xquiben queri',* riche (rixin) chi nicolotej ri Pablo. Xa xubij c'a chi quinojel c'a ri can yecowin yemuxan (ye'atin), tiquic'aka' el qui' y quebe nabey, riche (rixin) chi yebe'el chuchi' ya'. ⁴⁴ Yac'a ri nic'aj chic ri ma yecowin ta, xubij c'a chique chi quequichapala' el tz'alan o xabachique che' riche (rixin) ri barco ri ye jok'otajnek chic el, riche (rixin) chi ma yejik' ta. Y queri' xkaben riche (rixin) chi xoj-el c'a chuchi' ya',[†] y majun c'a ri xcom ta chake.

28

Tek ri Pablo xc'oje' ri pa Malta

¹ Y tek konojel yoj colotajnek chic el ri pa ya', xketamaj c'a chi ri ti ruwach'ulef ri', ri c'o pa mar,* Malta rubi'. ² Y ri winek ri aj chiri' pa Malta, can utz quina'oj xquiben kiq'ui[†] ruma xquibox jun k'ak'. C'ac'ari' xojquisiq'uij (xojcoyoj) konojel riche (rixin) chi nikamek' ki' chuchi' ri k'ak', ruma c'o tef y ntajin job. ³ Y tek ri Pablo xberuc'ama' pe juboraj xc'a'y y tek ntajin c'a ka chuya'ic pa k'ak', xbe'el c'a pe jun cumatz chupan ri xc'a'y ri' ruma xuna' ri k'ak'. Ri cumatz ri' xberuch'ica' ri' chrij ruk'a' ri Pablo,

[‡] 27:41 2 Co. 11.25. [§] 27:42 Pr. 12.10; Ec. 9.3; Is. 59.7; Ro. 3.15. * 27:43 Pr. 16.7; Jer. 38.10; Hch. 23.10. [†] 27:44 Sal. 107.30. * 28:1 Hch. 27.26. [†] 28:2 He. 13.1, 2.

y man c'a nitzak ta el. ⁴ Y tek ri winek ri aj chiri' pa Malta xquitz'et chi ri cumatz tzelkel chrij ruk'a' ri Pablo, niqubila' c'a chiquiwech: La achi la' can nik'alajin chi jun achi camisanel, ruma astape' xcolotej pe chupan ri mar, ya c'a la cumatz ri xticamisan el riche (rixin) wacami. Can c'o c'a chi nutoj na ri etzelal rubanon, ‡ yecha' c'a ri winek ri'.

⁵ Xpe ri Pablo xutotaj ca ri cumatz§ pa k'ak', y majun retal chi c'o ta ri nuc'ulwachij. ⁶ Pero quinojel ri winek quitzuliben quitzuliben apo ri Pablo, coyoben c'a chi xtibesipoj pe o xticom ka. Y xeyaloj c'a xcoyobej y xquitz'et chi xa majun rubanon, man chic c'a xquibij ta chi ri Pablo jun achi camisanel, xa xquibij c'a chi riya' jun dios.*

⁷ Y chunakajal apo ri lugar ri yojc'o wi, c'o c'a jun li'aj ulef riche (rixin) jun achi ri Publio rubi'. Y riya', yari' ri aj k'atbel tzij chupan ri lugar ri'. Jabel xojruc'ul ri pa rachoch, y oxii' c'a k'ij ri jabel xojrilij. ⁸ Yac'a ri rutata' ri Publio kajnek pa ch'at ruma yabil. Nimalaj c'aten y quic' chupan ri ntoc c'a chare. Y ri Pablo xapon c'a chutz'etic. Xuben orar, y xuya' chuka' ruk'a' pa ruwi', y ri yawa' xc'achoj.† ⁹ Xa riq'ui c'a chi queri' xuben ri Pablo, can xbe c'a rutzijol. Y xe'oka c'a riq'ui ri Pablo ri nic'aj chic yawa'i' ri yec'o chiri' pa Malta. Y ri Pablo xeruc'achosaj el. ¹⁰ Y ri winek ri aj chiri' pa Malta can xquiya' c'a kak'ij‡ y can jabel wi quina'oj xquiben kiq'ui. Y tek xojbe, riye' xquiyala' el ri xtic'atzin chake chupan ri kabey.

Tek ri Pablo xapon c'a pa Roma

‡ 28:4 Lc. 13.2; Jn. 9.2. § 28:5 Sal. 91.13; Mr. 16.18; Lc. 10.19. * 28:6 Hch. 8.10; 10.25; 14.11; Ap. 22.8, 9. † 28:8 1 R. 17.20-22; Mt. 9.18; Mr. 6.5; 7.32; 16.18; Lc. 4.40; Stg. 5.14. ‡ 28:10 1 Ti. 5.17.

¹¹ Y oxí' ic' ri xojc'oje' c'a ri chirí' pa Malta. Y c'o c'a jun barco ri nipe c'a quela' pa tinamit Alejandría.[§] Ri barco ri' ruc'uan c'a ri quiwachbel ca'i' dios chutzá'n. Ri dios ri', Cástor y Pólux quibi'. Y c'o c'a ri chirí' pa Malta, ruma chirí' xc'oje' wi chupan ri tiempo ríche (rixin) cak'ik'. Y chupan c'a ri barco ri' xojbe wi. ¹² Y xojapon pa tinamit Siracusa, y xojc'oje' oxí' k'ij ri chirí'. ¹³ Y xu (xe) wi xoj-el c'a el ri chirí', xkac'uaj el ri ruchi' ya', y xojapon chic pa jun tinamit ri Regio rubi'. Y pa ruca'n k'ij chare ri kojapon wi pa tinamit Regio, yac'ari' tek xkachop chic c'a el binen ruma chi xjote' pe ri cak'ik' quere' pa sur. Y pa ruca'n k'ij ri koj-el wi el ri pa tinamit Regio, yac'ari' tek xojapon ri pa tinamit Puteoli. ¹⁴ Y chirí' chupan ri tinamit ri', yec'o c'a kach'alal* xebekila', y riye' xquibij c'a chake chi kojc'oje' ka† jun semana quiq'ui. Tek xtz'aket c'a ri jun semana ri', c'ac'ari' can choj xojbe c'a pa Roma. ¹⁵ Ri kach'alal ri yec'o chirí' pa Roma quic'axan chic c'a chi yojapon, rumari' xepe chikac'ulic. Yec'o ri xojoquic'ulu' ri pa jun tinamit ri Foro de Apio rubi', y yec'o chuka' ri xojoquic'ulu' pa jun chic lugar ri Tres Tabernas rubi'. Tek ri Pablo xerutz'et c'a ri kach'alal ri', xumatioxij chare ri Dios. Y re' xuya' ruchuk'a' xuna' riya'. ¹⁶ Y tek xojapon c'a ri pa Roma, ri Julio ri capitán xerujech c'a ri presos pa ruk'a' ri jun achi ri uc'uey quiche (quixin) ri achi'a' ye chajinel. Yac'a chare ri Pablo xbix chi utz nic'oje' ruyonil pa jun jay,‡ y xtichajix ruma jun soldado.

Tek ri Pablo xutzijoj ri ruch'abel ri Dios pa Roma

¹⁷ Y oxí' yan c'a k'ij tapon wi ri Pablo pa Roma, tek xutek quisiq'uixic (coyoxic) ri principali' chiquicojol ri israelitas

§ 28:11 Hch. 27.6. * 28:14 Sal. 119.63. † 28:14 Mt. 10.11; Hch. 9.42, 43; 19.1; 21.4, 7, 8. ‡ 28:16 Hch. 24.23.

ri yec'o pa Roma. Y tek xe'apon riq'ui, xubij c'a chique: Wech aj Israel, riyin majun achique ta c'a nbanon[§] chique ri nic'aj chic wech aj Israel, ni majun chuka' achique ta nbin chrij ri quibin ca ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca ri c'o chi nikaben, pero ri pa Jerusalem xichapatej y xijach pa quik'a' ri aj k'atbel tzij ri ye aj Roma. ¹⁸ Y tek riye' xquic'utuj chuwe achique ri nbanon, xquich'ob c'a chi yinquesaj el, ruma majun mac ri xilitej ta* chuwij riche (rixin) chi queri' yitak ta pa camic. ¹⁹ Yac'a ri kech aj Israel ma xcajo' ta chi xinelesex ca, y rumari' riyin xinc'utuj c'a chi ya ri César[†] ri tik'ato tzij pa nuwi', y ma ruma ta c'a chi c'o tzujunic (sujunic) nc'amom pe chiquij ri nuwinak, ruma ta ri' xinc'utuj queri'. Ma tich'ob ta queri'. ²⁰ Xa rumari' xintek isiq'uixic (iwoyoxic) riche (rixin) chi can yixintz'et y riche (rixin) chuka' chi riyix can wuq'ui riyin niwetamaj wi el achique c'a ruma tek quere' nc'ulwachin. Ruma konojel riyoj israelitas cukul kac'u'x chi ri caminaki' c'o na jun k'ij tek xquéc'astej pe,‡ y ruma chi yari' ri nuniman riyin, rumari' tek yin ximil riq'ui cadena[§] wacami, xcha' ri Pablo.

²¹ Y ri israelitas ri' xquibij chare ri Pablo: Riyoj majun wuj takon ta pe chake cuma ri aj Judea ri nich'o ta chawij riyit. Ni majun chuka' chique ri kach'alal ri ye petenak chiri' ri yebin ta chi c'o ta mac abanon. Majun. ²² Pero riyoj ketaman c'a chi pa ronojel lugar, ri winek can sibilaj c'a yech'o chiwij riyix ri yixnatan rubi' ri Jesús,* y nikajo' c'a niketamaj achique rubanic ri na'oj ri ac'amom pe riyit, xecha' chare.

²³ Y xquicha' c'a ca jun k'ij riche (rixin) chi queri'

§ 28:17 Hch. 21.33; 24.12; 25.8. * 28:18 Hch. 22.24; 24.10; 25.8; 26.31.

† 28:19 Hch. 25.11. ‡ 28:20 Hch. 26.6, 7. § 28:20 Hch. 26.29; Ef. 3.1;

4.1; 6.20; 2 Ti. 1.16. * 28:22 Hch. 24.5.

niquimol qui', y ri Pablo xtubij c'a ri achique nicajo' niquetamaj. Y tek xapon c'a ri k'ij ri', sibilaj c'a winek ri xbequimolo' qui' riq'ui ri Pablo, y riya' xuchop c'a rutzijoxic y ruk'alajsaxic ri rajawaren ri Dios chique. Xuchop c'a nitzijon tek xel pe ri k'ij y xutanaba' c'a ya tek xka ka ri k'ij, ruma riya' xrajo' c'a chi xk'ax ta chiquiwech chi ri Jesús[†] yari' ri Cristo, achi'el nubij ri tz'ibatal ca ruma ri Moisés y cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. ²⁴ Yec'o c'a ri xeniman[‡] ri xubij ri Pablo, y yec'o ri ma xeniman ta.[§] ²⁵ Y ruma xa ma junan ta c'a quiwech, xquichop chi xebe el. Pero can c'a xquic'axaj na el ri ruq'uisbel tak ch'abel ri xubij ri Pablo. Y riya' xubij: Ri ch'abel ri xuya' ri Lok'olaj Espíritu chare ri profeta Isaías ri xk'alajsan ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi xubij chique ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca, can utz chuka' nuben chi nibix chiwe riyix, ruma ri Lok'olaj Espíritu xubij c'a:

²⁶ Cabiyin quiq'ui ri awinak, y jabij chique:

Riyix xtiwac'axaj* y ma xtik'ax ta chiwech ri xtiwac'axaj. Riyix xtitzu' y xa ma xtiya' ta c'a pa cuenta ri nitzu'.

²⁷ Ruma ri cánima re winek re' xa xquicowirisaj.

C'ayef (cuesta) chi ntoc pa tak quixquin ri niquic'axaj.

Ri runak' tak quiwech, quiyupuban, ruma ma nicajo' ta yetzu'un.[†]

Riye' can majun nicajo',

can ma nicajo' ta niquic'axaj,

can ma nicajo' ta nika pa tak cánima,

ma nicajo' ta nitzolin pe quic'u'x, riche (rixin) chi riyin nchojmirisaj ri quic'aslen.

[†] 28:23 Lc. 24.24; Hch. 17.2, 3; 26.22, 23. [‡] 28:24 Hch. 18.6-8. [§] 28:24 Hch. 14.4; Ro. 3.3. * 28:26 Is. 6.9; Jer. 5.21; Ez. 12.2; Mt. 13.14; Mr. 4.12; Lc. 8.10; Jn. 12.40; Ro. 11.8. [†] 28:27 Is. 44.18.

Queri' xubij ri Lok'olaj Espíritu.

²⁸ Rumac'ari' tiwetamaj ca riyix, chi ri winek ri ma ye israelitas ta, xapon yan c'a ri colotajic riche (rixin) ri Dios quiq'ui. Riye' can niqic'axaj wi ri ch'abel ri takon pe[‡] chique.

²⁹ Y tek ri Pablo xubij queri' chique ri rech aj Israel, xebe y can xquich'ojila' c'a chiquiwech.

³⁰ Y ri Pablo can tz'aket c'a ca'i' juna' ri xc'oje' chupan ri rachoch ri rukajon, y xeruc'ul c'a quinojel ri winek ri xe'apon riq'ui. ³¹ Y riya' xutzijoj c'a chique ri rajawaren ri Dios y xerutijoj c'a chuka' ri winek chrij ri samaj ri xorubana' ka ri Ajaf Jesucristo. Riya' can ma xupokonaj ta[§] xutzijoj chique quinojel. Y can majun chuka' xbin chare ri Pablo chi ma tutzijoj ta chic ri ruch'abel ri Dios.

[‡] 28:28 Hch. 26.17; Ro. 11.11. [§] 28:31 Hch. 4.13, 31.

Ri C'ac'ac' Testamento pa Kach'abel

New Testament in Kaqchikel, Western Solola; cak (GT:cak:Kaqchikel)
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kaqchikel

Dialect: Western

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Kaqchikel, Western

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

